

Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

I. Přehled, stav a zhodnocení platné právní úpravy

1. Trestní právo procesní je odvětvím práva, kterým se upravuje trestní řízení, kterým se rozumí zákonem stanovený postup soudu, státního zástupce, policejních orgánů a dalších subjektů podílejících se na tomto postupu, jehož cílem je zjištění trestného činu (přečinu nebo zločinu) a jeho pachatele, vynesení spravedlivého rozhodnutí o vině, trestu a ochranném opatření, případně o nároku poškozeného na náhradu škody, jakož i výkon těchto rozhodnutí (trestní řízení v širším slova smyslu). Trestní právo procesní je součástí tzv. veřejného práva, jeho normy mají zavazující povahu (*ius cogens*).

Trestní právo procesní, jehož základem je v České republice tradičně zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), navazuje na trestní právo hmotné, které jako odvětví veřejného práva chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy vypočtenými taxativně v trestněprávních normách. Návrh nového trestního zákoníku byl již zpracován, schválen vládou (usnesení vlády č. 593 ze dne 9. 6. 2004 a usnesení vlády č. 691 ze dne 7. 7. 2004) a předložen Parlamentu České republiky ke schválení. Návrh věcného záměru rekodifikace trestního práva procesního navazuje na tuto úpravu a vychází z celkového zhodnocení účinnosti trestního řádu v platném znění včetně tzv. velké novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

Trestněprávní ochrana tak záleží v tom, že trestní právo určuje, které ze společensky škodlivých činů jsou trestné, a stanoví i sankce (tresty a ochranná opatření) za jejich spáchání. Trestní právo hmotné, které je předmětem úpravy trestního zákona, se uplatňuje prostřednictvím trestního práva procesního, jehož normy upravují postup orgánů činných v trestním řízení o konkrétních spáchaných trestných činech tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. V tomto smyslu tvoří trestní právo hmotné a trestní právo procesní jednotný celek, kde je však třeba vždy rozlišovat část hmotněprávní upravenou v trestním zákoníku a část trestněprocesní upravenou v trestním řádu.

V kontinentálním právu je úprava trestního práva procesního (podobně jako i trestního práva hmotného) zpravidla svěřována komplexním kodifikacím, nazývaným trestní řád, což nevylučuje, aby určité oblasti spadající do trestního řízení, kde je to odůvodněno jejich specifickými rysy a z toho vyplývající potřebou zvláštní úpravy, byly upraveny v samostatných zákonech, např. v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže (zák. č. 218/2003 Sb.). Nově se s tím počítá ohledně úpravy mezinárodní justiční spolupráce, která je v současné době upravena v rámci trestního řádu v hlavě věnované právnímu styku s cizinou, ale v minulosti tomu tak vždycky nebyvalo. S těmito výjimkami, které jsou do určité míry tradiční, je nepochybně účelné komplexní promítnutí problematiky trestního řízení do jednoho zákona o trestním řízení soudním – trestního řádu, neboť zajišťuje ucelené řešení založené na jednotném systému vybudovaném na základních zásadách trestního řízení a jednotném

pojmosloví, což usnadňuje jeho výklad i praktické užívání. Takové přehledné řešení je srozumitelné jak jednotlivým orgánům činným v trestním řízení, tak i občanům, jež jsou jeho konkrétními adresáty.

2. Platný zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“) je přes značný počet novelizací ve své koncepci stále poznamenán politickoprávní doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou ideologií založenou na třídním pojetí, jejímž hlavním smyslem bylo potlačovat tzv. nepřátelské třídy, a to i prostředky trestního práva uplatňovanými v trestním řízení. To bylo vyjádřeno v původním znění § 1 trestního řádu, podle něhož: „Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování socialistické zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti.“. Konkrétní projevy tohoto pojetí trestního práva procesního jako prostředku potlačování demokratických složek společnosti byly sice četnými novelizacemi trestního řádu v průběhu devadesátých let potlačeny, když v jednotlivostech (např. ve zmíněném ustanovení § 1 trestního řádu) došlo i k podstatným změnám, k obnovení klasických procesních postupů (viz např. úprava mimořádných opravných prostředků, kde dovolání je následovníkem zmateční stížnosti) nebo také zavedení nových moderních institutů (např. tzv. odklonů – podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání), ale jeho celková koncepce je i nadále poplatná době svého vzniku a nevyhovuje moderním uplatňovaným trendům tzv. restorativní (znovuobnovující) justice [srov. i zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, a zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)].

3. Hluboké ekonomické, politické a sociální změny, ke kterým došlo po pádu totalitního režimu koncem roku 1989, postupně významně ovlivnily všechny oblasti života společnosti. Bylo proto jasné, že původní podoba trestního řádu nemůže v nových podmínkách demokratického právního státu a tržního hospodářství obstát a že nastaly podmínky pro odstranění deformací a nedostatků v trestněprocesní úpravě. Zároveň bylo zřejmé, že při momentální naléhavé potřebě mnohé zákony nezbytně novelizovat a zároveň vypracovat nové zákony ohledně některých důležitých právních institutů ve všech právních odvětvích není se zřetelem na kapacitní možnosti a personální obsazení příslušných legislativních pracovišť možné vydat se cestou rekodifikací základních právních předpisů, včetně trestního řádu. Proto se pod tlakem okamžitých požadavků praxe, anebo pod vlivem subjektivních představ o takových potřebách, přistupovalo k větším či menším novelám trestního řádu, zpravidla bez konkrétního koncepčního zadání, hlubšího teoretického základu a také bez dostatečné koordinace zákonodárných iniciativ, které vznikaly na různých místech a často byly i co do svých konkrétních legislativních výsledků protichůdné. Proto lze tyto legislativní počiny z let 1989 až 2003 nezřídka charakterizovat jako snahu rychle reagovat na nastalé změny ve společnosti a „dohánět“ to, co bylo v minulosti zanedbáno. Od roku 1998 doplňuje tyto tendence stále výrazněji i snaha zajistit kompatibilitu našeho trestního práva s mezinárodními úmluvami, kterými je Česká republika vázána, včetně práva uplatňovaného v Evropské unii. Výjimkou v tomto směru byla pouze tzv. velká novela trestního řádu provedená zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Tato novela mimo urychleného provedení některých

dílčích otázek již koncepčním způsobem (jak to nakonec bylo uváděno i v její důvodové zprávě) předjímal některé instituty a postupy, s kterými se počítalo i v budoucí rekodifikaci trestního řádu, a proto je v tomto směru její analýza nepochybně i základním východiskem pro předkládaný věcný záměr nového trestního řádu.

4. Trestní řád byl v průběhu své platnosti mnohokrát změněn (zákony č. 57/1965 Sb., č. 58/1969 Sb., č. 149/1969 Sb., č. 48/1973 Sb., č. 29/1978 Sb., č. 43/1980 Sb., č. 159/1989 Sb., č. 178/1990 Sb., č. 303/1990 Sb., č. 558/1991 Sb., č. 25/1993 Sb., č. 115/1993 Sb., č. 292/1993 Sb., úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 69/1994 Sb., zákonem č. 154/1994 Sb., nálezy Ústavního soudu České republiky č. 214/1994 Sb. a č. 8/1995 Sb., zákony č. 152/1995 Sb., č. 150/1997 Sb., č. 209/1997 Sb., č. 148/1998 Sb., č. 166/1998 Sb., č. 191/1999 Sb., č. 29/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 227/2000 Sb., nálezem Ústavního soudu České republiky č. 77/2001 Sb., zákony č. 144/2001 Sb. a č. 265/2001 Sb., nálezem Ústavního soudu České republiky č. 424/2001 Sb., úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 43/2002 Sb., zákony č. 200/2002 Sb., č. 226/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., č. 218/2003 Sb., č. 279/2003 Sb., 237/2004 Sb., č. 257/2004 Sb. a č. 283/2004 Sb.). Při této četnosti novel bylo navíc obsahové zaměření novelizací provedených po roce 1989 vedeno často i s jasným záměrem měnit jeho koncepci - což však nemohlo vést k úspěchu, popř. měnit konkrétní dílčí projevy a důsledky těchto novelizací.

V důsledku toho byla narušena celková jednota pojetí trestního řádu jako základní normy trestního práva procesního, byly narušeny a do značné míry i změněny základní zásady, z nichž by platná právní úprava měla vycházet a které by i důsledně respektovala. Při poměrně častých novelizacích byly narušeny i vztahy mezi těmito zásadami, včetně zavedení značného množství výjimek z těchto zásad, takže oprávněně vzniká otázka, zda určitá zásada trestního řízení, která je na počátku trestního řádu (srov. § 2) vymezena, ještě v takové podobě vůbec platí. V našem stávajícím trestním řádu se tak prolínají různá pojetí poznamenaná dobou vzniku určitých normativních konstrukcí, což vede nezřídka k pochybnostem o správnosti konkrétního postupu subjektů v trestním řízení, což je o to závažnější, že jde o procesní předpis, který by měl jednoznačně upravovat postup subjektů trestního řízení.

Trestní řád i přes poslední změny časově (dobou svého vzniku) a v mnohém ohledu i věcně navazuje na dřívější právní řád, když na jedné straně obsahuje instituty, z kterých je zcela zřejmá poplatnost době svého vzniku (srov. např. pojetí orgánů činných v trestním řízení, které není jen legislativní zkratkou, nebo stížnost pro porušení zákona, která je nepochybně v rozporu s pojetím právního státu), a na druhé straně některé nové instituty (např. podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, pojetí a funkce Probační a mediační služby), které jsou založeny na zcela jiných principech vycházejících z tzv. restorativní (obnovující) justice.

5. Celkově je tedy možno uzavřít, že platná právní úprava obsažená v trestním řádu je nejednotná a postrádá celkovou právní soudržnost založenou na základních zásadách trestního práva procesního, které se uplatňují v demokratickém právním státě vycházejícím z idejí spravedlivého procesu (fair trial).

6. Vedle trestního řádu jsou navazující ustanovení na trestní řád obsažena v těchto zákonech:

- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže);
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů;

- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě;
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů;
- zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů;
- zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

II. Východiska a cíle nové kodifikace, zajištění jejího souladu s ústavním pořádkem a mezinárodními závazky

1. Nová kodifikace trestního práva procesního České republiky, jejíž zásady obsahuje tento věcný záměr, vychází ze zhodnocení účinnosti dosavadních základních předpisů v trestněprocesní oblasti, přihlíží k vývoji právní teorie a praxe zejména v evropských zemích s rozvinutým demokratickým systémem, reflektuje změny v ostatních právních oblastech, a je zaměřena na vytvoření co nejvhodnějšího systému orgánů působících v trestním řízení – soudu, státního zástupce a policejního orgánu - a zejména normativní regulaci jejich postupu, jehož cílem je zjištění trestného činu (přečinu nebo zločinu) a jeho pachatele, vynesení spravedlivého rozhodnutí o vině, trestu a ochranném opatření, případně o nároku poškozeného na náhradu škody, jakož i výkon těchto rozhodnutí (trestní řízení v širším slova smyslu). Účel trestního řízení se však nevyčerpává jen úkolem zjistit trestný čin a potrestat jeho pachatele, neboť trestní řízení, které je upraveno trestním právem procesním musí také zaručovat důvěru občanů v řádné fungování orgánů působících v trestním řízení a konec konců v řádné fungování státu v tom smyslu, že nikdo nebude stíhán jinak než způsobem, který stanoví zákon (viz čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Proto nová kodifikace bude důsledněji zajišťovat i naplnění zásady řádného zákonného procesu (fair trial) v souladu s principem zákonnosti trestního řízení, a to tím, že bude stanovovat striktní pravidla pro zásahy soudů i ostatních orgánů do základních lidských práv a svobod na základě principu právního státu, v němž i stát sám se musí řídit omezujícími pravidly.

V neposlední řadě musí nový trestní řád působit k zachování zákonů a pravidel občanského soužití i náležitému plnění povinností, které jsou sankcionovány trestním právem hmotným a zároveň působit k předcházení a zamezování trestné činnosti. Moderní koncepce kriminální politiky vycházejí důsledně z vůdčí ideje, že je

lépe trestným činům předcházet, než je trestat. Trestní řád pro takové preventivní působení bude vytvářet dostatečné předpoklady např. tím, že hlavní líčení se bude konat zásadně veřejně a bude jím zajištěno, aby provádění hlavního líčení výchovně působilo nejen na obviněného, ale i na širokou veřejnost, a to i za pomoci součinnosti se zájmovými sdruženími občanů a dalšími subjekty podílejícími se na trestním řízení. Protože pro preventivní činnost je velmi důležité poznat okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání, bude nový trestní řád ukládat soudům, státním zástupcům, ale i policejním orgánům, aby se při dokazování zaměřily také na tyto okolnosti.

2. Nová kodifikace bude také zajišťovat plnění všech závazků v trestně právní oblasti, které vyplývají pro Českou republiku z mezinárodních smluv a dalších dokumentů, bude vyjadřovat soulad vnitrostátní právní úpravy s normami práva Evropské unie a přihlížet k relevantním doporučením a stanoviskům Rady Evropy. Z mezinárodních dokumentů jsou v této souvislosti významné zejména

a) Schválené předpisy ES/EU:

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 22. července 2003 o výkonu rozhodnutí o zajištění majetku a důkazů (2003/577/SVV),

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV),

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 13. června 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy (2002/584/SVV),

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 13. června 2002 o společných vyšetřovacích týmech (2002/465/SVV),

- Smlouva o Evropské unii (12002M),

- Smlouva o založení Evropského společenství (11957E),

- Úmluva podepsaná 19. června 1990 v Schengenu mezi Belgickým královstvím, Spolkovou republikou Německo, Francouzskou republikou, Lucemburským velkovévodstvím a Nizozemským královstvím k provedení dohody podepsané dne 14. června 1985 o postupném odstraňování kontrol na společných hranicích (42000A0922(02)),

- Úmluva o vydávání mezi členskými státy Evropské unie vypracovaná na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii (41996A1023(02)),

- Úmluva vypracovaná Radou na základě článku 34 Smlouvy o Evropské unii o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie (42000A0712(01)),

- Protokol k Úmluvě o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie, která byla vypracována Radou v souladu s článkem 34 Smlouvy o Evropské unii (42001A1121(01)),

- Společná akce ze dne 29. června 1998 přijatá Radou na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii o správných postupech při poskytování vzájemné právní pomoci ve věcech trestních (31998F0427),

- Rozhodnutí Rady o ochraně eura proti padělání (2001/887/JHA),

- Rámcové rozhodnutí Rady o praní peněz, identifikaci, vyhledávání, zmrazování, zabavování a konfiskaci prostředků a výnosů trestných činů (2001/500/JHA),

- Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti podvodům a padělání elektronických platebních prostředků (2001/413/JHA),

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 29. května 2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura,

- Rozhodnutí Rady ze dne 28. května 1989 o zvýšené ochraně trestními sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura,
- Rezoluce Rady z 20 prosince 1996 o osobách, které v rámci potírání mezinárodní organizované kriminality spolupracují se soudními orgány (31997GO111).

b) Mezinárodní úmluvy:

- Mezinárodní úmluva o potlačení obchodu s děvčaty z 4. května 1910 (č. 26/1913 ř. z., č. 160/1922 Sb. z. a n.),
- Úmluva o potírání šíření necudných publikací z 4. května 1910 (č. 116/1912 ř. z., č. 184/1922 Sb. z. a n.),
- Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s ženami a dětmi z 30. září 1921 (č. 123/1924 Sb. z. a n.),
- Mezinárodní úmluva o potlačování obchodu s necudnými publikacemi a jejich rozšiřování z 12. září 1923 (č. 96/1927 Sb. z. a n.),
- Úmluva o otroctví z 25. září 1926 (č. 165/1930 Sb. z. a n.),
- Úmluva o potírání penězokazectví z 20. dubna 1929 (č. 15/1932 Sb. z. a n.),
- Mezinárodní úmluva o potírání obchodu zletilými ženami z 11. října 1933 (č. 32/1936 Sb. z. a n.),
- Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z 8. prosince 1948 (č. 32/1955 Sb.),
- Úmluva o potlačování obchodu s lidmi a potlačování vykořisťování prostituce druhých osob z 21. března 1950 (nebyla vyhlášena ve Sbírce zákonů),
- Evropská úmluva o vydávání z 13. prosince 1957 (č. 549/1992 Sb.),
- Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních z 20. dubna 1959 (č. 550/1992 Sb.),
- Jednotná úmluva o omamných látkách z 31. března 1961 (č. 47/1965 Sb.),
- Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadla z 14. září 1963 (č. 102/1984 Sb.),
- Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli z 30. listopadu 1964 (č. 75/2002 Sb.),
- Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z 26. listopadu 1968 (č. 53/1974 Sb.),
- Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění se letadel z 16. prosince 1970 (č. 96/1974 Sb.),
- Úmluva o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví z 23. září 1971 (č. 16/1974 Sb.),
- Protokol o změnách Jednotné úmluvy o omamných látkách z roku 1961 z 25. března 1972 (č. 458/1991 Sb.),
- Evropská úmluva o předávání trestního řízení z 15. května 1972 (č. 551/1992 Sb.),
- Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu z 30. listopadu 1973 (č. 116/1976 Sb.),
- Úmluva o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců z 14. prosince 1973 (č. 131/1978 Sb.),
- Dodatkový protokol z 15. září 1975 k Evropské úmluvě o vydávání z 13. prosince 1957 (č. 29/1997 Sb.),
- Evropská úmluva o potlačování terorismu z 27. ledna 1977 (č. 552/1992 Sb.)

- Druhý dodatkový protokol z 17. března 1978 k Evropské úmluvě o vydávání z 13. prosince 1957 (č. 30/1997 Sb.),
- Dodatkový protokol z 17. března 1978 k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních z 20. dubna 1959 (č. 31/1997 Sb.),
- Úmluva o předávání osob odsouzených k trestu odnětí svobody k výkonu trestu ve státě, jehož jsou státními občany, z 19. května 1978 (č. 123/1980 Sb.),
- Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí z 17. prosince 1979 (č. 36/1988 Sb.),
- Úmluva o mořském právu z 16. prosince 1982 (č. 240/1996 Sb.),
- Úmluva o předávání odsouzených osob z 21. března 1983 (č. 553/1992 Sb.),
- Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů z 24. listopadu 1983 (č. 141/2000 Sb. m. s.),
- Úmluva proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z 10. prosince 1984 (č. 143/1988 Sb.),
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z 26. listopadu 1987 (č. 9/1996 Sb.),
- Úmluva proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami z 20. prosince 1988 (č. 462/1991 Sb.),
- Úmluva o finančních operacích prováděných důvěrně obeznámenými osobami z 20. dubna 1989 (č. 142/2000 Sb. m. s.),
- Protokol k Úmluvě o finančních operacích prováděných důvěrně obeznámenými osobami z 11. září 1989 (č. 143/2000 Sb. m. s.),
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu z 8. listopadu 1990 (č. 33/1997 Sb.),
- Mezinárodní úmluva o potlačování teroristických bombových útoků z 15. prosince 1997 (č. 80/2001 Sb. m. s.),
- Úmluva OECD o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích z 17. prosince 1997 (č. 25/2000 Sb. m. s.),
- Dodatkový protokol z 18. prosince 1997 k Úmluvě o předávání odsouzených osob z 21. března 1983 (č. 26/2003 Sb. m. s., sdělení o opravě chyb překladu v částce 49/2003 Sb. m. s.),
- Trestněprávní úmluva o korupci z 27. ledna 1999 (č. 70/2002 Sb. m. s.),
- Druhý dodatkový protokol z 8. listopadu 2001 k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních z 20. dubna 1959 (Česká republika dosud neratifikovala).

Uvedené mezinárodní smlouvy a dokumenty budou promítnuty do jednotlivých institutů trestního řízení a zapracovány do konkrétních ustanovení trestního řádu týkajících se subjektů trestního řízení, zejména obviněného a poškozeného, mezinárodní justiční spolupráce (právního styku s cizinou), tlumočení, protokolace apod. Způsob promítnutí uvedených mezinárodních dokumentů do věcného řešení je podrobně popsán u jednotlivých pasáží návrhu věcného záměru.

3. Kodifikace vychází z přirozeného požadavku garantování základních lidských práv a svobod a respektování mezí zásahů do těchto práv stanovených Listinou základních práv a svobod a zajištění plného souladu s Ústavou České republiky a ústavní úlohou jednotlivých orgánů činných v trestním řízení. Nový trestní řád jako základ kodifikace trestního práva procesního reguluje přípustnou míru zásahů státu do práv a svobod zejména obviněného a případně i dalších osob zúčastněných na trestním řízení, čímž jednoznačně vymezí hranice přípustnosti omezování práv a svobod v souvislosti s trestním řízením.

4. Zásady vyjádřené v návrhu věcného řešení respektují i návaznost na historický vývoj, tradice a zkušenosti československé a středoevropské právní kultury

a odstraňují z trestního práva procesního České republiky všechny prvky, které byly poplatné ideologickým a politickým postulátům z totalitního období vývoje našeho státu. Vyjadřují tedy ideovou a obsahovou diskontinuitu s deformacemi právního řádu odporujícími principům demokratického společenského a státního uspořádání.

Nově kodifikované trestněprávní předpisy by měly reflektovat očekávanou realitu společenského vývoje na počátku tohoto století, být funkčními po dostatečně dlouhou dobu a vyjadřovat tak stabilitu právního řádu České republiky.

5. Postup orgánů činných v trestním řízení při odhalování, stíhání a trestání trestných činů je upraven v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestním řádu). Svojí koncepcí i vymezením úlohy jednotlivých orgánů trestního řízení (tj. policejních orgánů, státního zastupitelství, soudu) tento předpis ve své původní podobě zakotvoval typické inkviziční řízení, pro které je charakteristické, že orgán, který vede v určitém stadiu řízení, má zároveň výlučnou povinnost obstarávat a provádět důkazy potřebné k objasnění věci a na základě nich ve věci rozhoduje. Obviněnému se garantuje právo na obhajobu s tím, že závisí na jeho úvaze, jak je využije. Nepředpokládalo se ovšem, že obhajoba by sama vedla důkazní řízení, tím spíše že by obstarávala důkazy. Role státního zástupce jako veřejného žalobce se uplatňuje až v řízení před soudem - i zde však jeho případná pasivita nezbavuje soud povinnosti v rozsahu stanoveném zákonem objasnit skutkový stav věci a rozhodnout. Před podáním obžaloby role státního zástupce spočívá především v garantování zákonnosti postupu policejních složek. Toto pojetí trestního řízení bylo zejména v průběhu novelizací provedených v devadesátých letech minulého století a na počátku toho století postupně přetvářeno tak, aby výsledkem celkové rekodifikace trestního práva procesního bylo moderní kontradiktorní trestní řízení evropského typu.

6. S trestním řádem úzce souvisí zákon ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon v § 23a až 23f obsahuje postup policie při používání podpůrných operativně pátracích prostředků při odhalování a objasňování trestných činů. Trestní řád pak obsahuje úpravu prověřování oznámení o trestném činu, popř. jiných podnětů k vedení trestního řízení a všechna další navazující stadia řízení. Mezi oběma instituty (tj. odhalováním trestných činů a prověřováním trestních oznámení a jiných podnětů) je úzká návaznost a vzájemná provázanost. V některých případech je dokonce aplikace jednoho nebo druhého uvedeného zákona sporná, a proto se navrhuje zachování stávající úpravy.

Návrh rekodifikace trestního řádu přinese v potřebném rozsahu změny v dalších navazujících právních předpisech, které se budou zejména týkat

- zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů,

- zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže),

- trestního zákoníku, jehož vládní návrh byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky,

- zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů,

- zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů,

- zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů,

- zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů,

- zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů,

- zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Předkládaný návrh věcného záměru rekodifikace trestního řádu tyto změny navazujících zákonů v podrobnostech nezahrnuje, neboť budou závislé na tomto schváleném věcném záměru zákona o trestním řízení soudním (trestního řádu) a na změnách obsažených v paragrafovaném znění trestního řádu vypracovaném na jeho základě, a proto je na ně poukázáno jen v jednotlivých bodech návrhu věcného řešení (viz část III.).

7. Předkládaný návrh rekodifikace trestního řádu navazuje na tzv. velkou novelu trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.) a v souladu se záměrem této novelizace se dále zaměřuje především na základní nedostatek platné právní úpravy, kterou je přílišná složitost trestního řízení a z toho vyplývající celková délka trestního řízení. Současně odstraňuje i praktické potíže, které vznikly při aplikaci nových institutů a postupů zavedených touto novelou.

Podstatou a základním smyslem právní úpravy trestního řízení je zajistit, aby při respektování požadavku zákonnosti byl nejen odhalen, usvědčen a potrestán pachatel, ale aby se tak stalo co nejdříve po spáchání trestného činu. Jen tehdy může být trestní řízení veřejností vnímáno jako výkon trestní spravedlnosti a může plnit i další cíle - zejména v oblasti prevence.

Samotná právní úprava nemůže zaručit, že popsaného efektu trestního procesu bude dosaženo - to závisí na aplikační praxi příslušných orgánů státu. Zákon může pouze vytvořit prostředí, které k dosažení uvedeného cíle buď účinně napomáhá, nebo mu naopak brání. Předkládanou rekodifikací trestního práva procesního se sleduje, aby se trestní řízení mohlo stát účinnějším nástrojem při potlačování kriminality.

8. Požadavky na změny, které se na základě vyhodnocení účinnosti stávající právní úpravy navrhuje, lze charakterizovat takto:

- pokračovat ve zjednodušování trestní řízení ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratším čase,

- dále posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení,

- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení a současně zajistit, aby nedocházelo k jeho přetěžování nadbytečnými administrativními úkoly,

- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,

- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků dokončit jejich reformu tak, aby zajišťovaly v potřebném rozsahu nápravu podstatných vad rozhodnutí i řízení jim předcházejícího, jakož i sjednocování judikatury soudů a náležité ovlivňování praxe ostatních orgánů činných v trestním řízení; k tomuto účelu bude i nadále zajištěno, aby základní strany měly za přesně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou kasační stížnosti (dovolání).

9. Prostředky, jimiž se uvedených cílů chce dosáhnout, spočívají zejména v následujícím:

a) přípravné řízení:

- úprava přípravného řízení bude zásadně vycházet z pojetí zavedeného tzv. velkou novelou trestního řádu a jeho organizace bude prohloubena tak, aby se podstatně změnila povaha prováděných úkonů a do značné míry omezila duplicita prováděných procesních úkonů v přípravném řízení a v řízení před soudem. Při

provádění úkonů trestního řízení, bude v řízení prováděném policisty snížen objem dokazování v procesní formě, které není nutné pro řízení před soudem; na druhé straně je třeba v potřebné míře zajistit řádnou dokumentaci těch úkonů, které mají rozhodující význam v dalším průběhu řízení (např. ohledání místa činu, zajištění věcí důležitých pro trestní řízení, provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů apod.), a proto se zachovává vázanost policistů pokyny státního zástupce, které mají přednost před příkazy nadřízených vztahujícími se k provádění úkonů trestního řízení (současně **bude ponecháno beze změny** ustanovení § 3a odst. 3 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů),

- právo účasti obhajoby při provádění úkonů přípravného řízení bude orientováno na úkony procesní povahy, které mají bezprostřední význam pro dokazování v řízení před soudem (na výslech obviněného, účast při tzv. neodkladných a neopakovatelných úkonech, nahlížení do spisu, seznámení s výsledky přípravného řízení); práva obhajoby, jejichž realizace je charakteristická pro „řádný proces“, mají své těžiště v řízení před soudem. Přípravné řízení nemá být „soudním řízením na nečisto“, kde roli soudce hraje policejní orgán. Tím se setře význam toho, zda důkaz byl procesně zachycen před zahájením trestního stíhání nebo po něm,

- obsah a rozsah přípravného řízení bude navazovat na kategorizace deliktů v trestním právu hmotném (v trestním zákoníku) s přihlédnutím k složitosti činu, který je předmětem řízení. O přečinech jako nejméně závažné kriminalitě bude vedeno neformální řízení, jehož smyslem bude vyhledat možné důkazy pro potřeby soudního řízení s cílem v co nejkratší době postavit obviněného před soud, naproti tomu o zločinech bude konáno jednotné vyšetřování, které již nebude rozlišováno,

- státní zástupce v přípravném řízení bude mít v souladu s oprávněními, kterých se mu dostalo již novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., výraznější roli (vyšší pravomoci i odpovědnost), proto je třeba snížit počet jím prováděných úkonů **administrativně** právní povahy. V prověřování bude výkon dozoru oprávněním státního zástupce na základě poznatků ze záznamu o zahájení trestního řízení a dalších okolností zjištěných v průběhu prověřování, příp. na základě podnětu některého ze subjektů trestního řízení. Ve vyšetřování bude mít za zákonem stanovených podmínek povinnost v pravidelných intervalech provádět v rámci dozoru nad **přípravným** řízením kontrolu spisu a formou písemného záznamu rozhodovat o tom, jaké úkony a v jaké době má za účelem skončení věci policejní orgán provést (tyto pravidelné intervaly budou vázány na složitost a závažnost věci); do jeho výlučné působnosti budou v souladu s platnou úpravou patřit veškerá meritorní rozhodnutí v přípravném řízení (s výjimkou odložení věci).

b) řízení před soudem:

- bude zachováno rozdělení věcné příslušnosti mezi okresní a krajské soudy; k řízení v prvním stupni bude zásadně příslušný okresní soud, krajské soudy budou činné jen v těch věcech, kde to jejich zvláštní závažnost a složitost vyžaduje,

- v souladu s diferenciací přípravného řízení bude diferencováno i řízení před soudem ve snaze řízení o přečinech co nejvíce zjednodušit a zrychlit,

- v řízení před soudem bude zajištěno, aby soud rozhodoval s co největším urychlením a bez průtahů,

- rozsah možnosti vrátit věc státnímu zástupci v rámci předběžného projednání obžaloby bude zachován jen v případě závažných procesních vad neodstranitelných v dalším řízení a na neobjasnění základních skutečností, bez nichž nelze očekávat skončení věci; tyto skutečnosti budou v zákoně blíže specifikovány, takže nebudou vznikat pochybnosti o tom, které skutečnosti je třeba objasnit již v průběhu přípravného řízení a které by měly být objasněny v řízení před soudem,

- v řízení o odvolání bude dále posílen princip apelace a zásadně omezena v návaznosti na jasně vymezené podmínky pro vrácení věci k došetření možnost vrácení věci státnímu zástupci k došetření; obdobně bude omezena možnost vrácení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně,

- v systému mimořádných opravných prostředků bude zrušena stížnost pro porušení zákona a v návaznosti na to bude více rozšířena možnost podat návrh na obnovu řízení a kasační stížnost (nahrazující dovolání), která bude koncipována na základě zmatečných důvodů pro její podání; na základě zkušeností z praxe bude upraven i výčet rozhodnutí, proti kterým bude možno tento mimořádný opravný prostředek podat.

c) dokazování:

- bude zpřesněna úprava důkazních prostředků a zavedena konkrétní úprava absolutně a relativně neúčinných důkazů,

- při zachování kombinace využívání znaleckých posudků a tzv. odborných vyjádření bude v návaznosti na novou úpravu podávání znaleckých posudků v trestním řízení ve zvláštní úpravě posíleno rozlišení případů, v kterých je třeba vyžádat znalecký posudek na rozdíl od odborného vyjádření,

- postup při provádění důkazních prostředků v řízení před soudem bude založen na principu kontradiktornosti při široké účasti stran v dokazování, možnosti číst se souhlasem stran veškeré důkazní prostředky bez ohledu na jejich procesní povahu (tedy např. i úředních záznamů o vysvětlení apod.) a za zákonem stanovených podmínek neprovádět dokazování o nesporných skutečnostech, kdy pak nebude třeba číst zejména velké množství listinných důkazů, o jejichž povaze a důkazním významu nikdo nepochybuje a vůči kterým nejsou vznášeny žádné připomínky či námitky, čímž dojde ke zkrácení hlavního líčení v řízení před soudem zejména ve složitých a časově náročných věcech; dílčí změny se budou týkat zejména úpravy přítomnosti obviněného v hlavním líčení v tom směru, aby bylo možné skončit řízení ve věcech, kde obviněný nechce využít svého práva účastnit se řízení a k soudu se nedostavuje,

- pozornost bude věnována i zajištění účasti svědků v hlavním líčení, kde budou posílena práva soudu vůči takovým svědkům, kteří se nedostavují k hlavnímu líčení (možnost krátkodobého zadržení svědka za účelem jeho předvedení k soudu, možnost jeho stíhání pro pohrdání soudem ve zkráceném řízení apod.).

d) řízení o vazbě a o dalších zajišťovacích prostředcích:

- nejvyšší přípustná délka vazby se bude nadále odvíjet od závažnosti činu, pro který je obviněný stíhán,

- rozhodování o trvání vazby bude v maximální možné míře zjednodušeno při zachování možnosti obviněného žádat o propuštění z vazby, kdy rozhodování o trvání vazby bude zjednodušeno tak, aby nedocházelo k opakovanému rozhodování o trvání vazby v krátké době u téhož obviněného a ve věcech více spoluobviněných,

- v přípravném řízení bude o vzetí do vazby rozhodovat soud, ohledně trvání vazby a propuštění obviněného z vazby na svobodu se navrhuje nová podstatně jednodušší úprava, podle které o trvání vazby v přípravném řízení rozhoduje soudce, státní zástupce je v přípravném řízení oprávněn vyhovět žádosti obviněného o propuštění na svobodu, a to včetně využití institutů náhrady vazby; jinak je povinen žádost předložit k rozhodnutí soudci,

- další zajišťovací prostředky budou v zásadě převzaty ze stávající úpravy, která se v praxi osvědčila, s úpravami, které dále prohloubí jejich praktické využití.

e) vykonávací řízení a mezinárodní justiční spolupráce (právní styk s cizinou)

- ve vykonávacím řízení se bude vycházet z osvědčených postupů při výkonu jednotlivých trestů a ochranných opatření, přičemž ohledně výkonu trestu odnětí

svobody bude úprava zajišťovat urychlené dodání odsouzených, kteří se výkonu trestu odnětí svobody vyhýbají, do výkonu tohoto trestu,

- vlastní výkon trestu odnětí svobody bude i nadále upraven v samostatném zákoně o výkonu trestu odnětí svobody, stejně tak jako je tomu i pokud jde o vlastní výkon vazby,

- beze změny bude převzata úprava zahlazení odsouzení a některých úkonů souvisejících s trestním stíháním (milost a amnestie),

- mezinárodní justiční spolupráce (dříve „právní styk s cizinou“) bude upravena v samostatném zákoně o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech.

Dosažení shora uvedených cílů sleduje i řada dalších navrhovaných změn popsaných v návrhu věcného řešení.

III. Návrh věcného řešení

Obecné otázky

1. Systematika

ČÁST PRVNÍ – Obecná část

Hlava I Obecná ustanovení o trestním řízení

Díl 1 Trestní řízení (vymezení trestního řízení, uvedení zásad trestního řízení bez jejich definice, pokud nebudou zásady v preambuli nebo v základních člancích – viz bod 2., a uvedení odkazu na zvláštní zákony o soudnictví ve věcech mládeže a o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim)

Díl 2 Nepřípustnost trestního stíhání (včetně vyloučení trestního stíhání pro imunity a výsady podle mezinárodního práva nebo podle zákona)

Díl 3 Součinnost orgánů veřejné moci, právnických i fyzických osob (včetně vyžadování informací a podkladů, na které se vztahuje ochrana utajovaných skutečností nebo mlčenlivost, poskytování informací o trestním řízení atd.)

Díl 4 Předběžné otázky

Díl 5 Výklad některých pojmů

Hlava II Subjekty trestního řízení a ostatní osoby podílející (účastníci) se na řízení

Díl 1 Soudy (soustava, pravomoc a příslušnost, dožádání)

Díl 2 Státní zastupitelství (soustava, dožádání)

Díl 3 Policejní orgány (druhy, spolupráce, dožádání)

Díl 4 Pomocné osoby (probační úředník, vyšší soudní úředník, asistent soudce Nejvyššího soudu, protokolující úředník, zapisovatel, tlumočník a konzultant)

Díl 5 Vyloučení (soudu, státního zastupitelství, policejního orgánu i jednotlivých osob v nich působících)

Díl 6 Obviněný (jeho práva, nutná obhajoba, zákonný zástupce)

Díl 7 Obhájce (práva, zvolený a ustanovený obhájce)

Díl 8 Zúčastněná osoba (práva a její zmocněnec)

Díl 9 Poškozený (práva a jeho zmocněnec)

Hlava III Úkony trestního řízení

Díl 1 Provádění procesních úkonů

Díl 2 Rozhodnutí

Díl 3 Protokol

Díl 4 Podání

Díl 5 Lhůty

Díl 6 Nahlížení do spisů

Díl 7 Doručování

Díl 8 Pořádková opatření

Díl 9 Předběžná opatření

Hlava IV Zajištění osob a věcí a využití operativně pátracích prostředků

Díl 1 Obecná ustanovení

Díl 2 Zadržení

Díl 3 Vazba

Díl 4 Vydání a odnětí věci

Díl 5 Prohlídky a podobné (související) úkony

Díl 6 Zásilky

Díl 7 Telekomunikační provoz

Díl 8 Některé další operativně pátrací prostředky

Hlava V Dokazování

Díl 1 Obecná ustanovení

Díl 2 Výslech obviněného

Díl 3 Výslech svědka

Díl 4 Znalecký posudek

Díl 5 Odborné vyjádření

Díl 6 Ohledání

Díl 7 Věcné a listinné důkazy

Díl 8 Jiné (ostatní, další) důkazní prostředky

Hlava VI Náklady trestního řízení

ČÁST DRUHÁ – Zvláštní část

Hlava I Přípravné řízení

Díl 1 Obecná ustanovení (pojem přípravného řízení, jeho druhy a dozor státního zastupitelství)

Díl 2 Postup před zahájením trestního stíhání

Oddíl 1 Prověřování

Oddíl 2 Zkrácené přípravné řízení

Díl 3 Vyšetřování

Oddíl 1 Zahájení trestního stíhání

Oddíl 2 Průběh vyšetřování

Oddíl 3 Rozhodnutí ve vyšetřování (včetně podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, jakož i mimořádného přezkumu Nejvyšším státním zastupitelstvím)

Díl 4 Obžaloba a jiné návrhy státního zastupitelství

Hlava II Řízení před soudem prvního stupně

- Díl 1 Obecná ustanovení
 - Díl 2 Předběžné projednání obžaloby
 - Oddíl 1 Obecná ustanovení
 - Oddíl 2 Důvody a průběh předběžného projednání obžaloby
 - Oddíl 3 Rozhodnutí v předběžném projednání obžaloby
 - Díl 3 Hlavní líčení
 - Oddíl 1 Obecná ustanovení (včetně rozdělení činnosti mezi předsedu senátu a senát, veřejnosti hlavního líčení atd.)
 - Oddíl 2 Příprava hlavního líčení
 - Oddíl 3 Průběh hlavního líčení (zahájení, dokazování, závěr)
 - Oddíl 4 Rozhodnutí v hlavním líčení
 - Díl 4 Veřejné zasedání
 - Oddíl 1 Obecná ustanovení (včetně rozdělení činnosti mezi předsedu senátu a senát, veřejnosti a odkazu na přiměřené použití ustanovení o hlavním líčení atd.)
 - Oddíl 2 Příprava veřejného zasedání
 - Oddíl 3 Průběh veřejného zasedání (zahájení, dokazování, závěr)
 - Oddíl 4 Rozhodnutí ve veřejném zasedání
 - Díl 5 Neveřejné zasedání
 - Oddíl 1 Obecná ustanovení (včetně rozdělení činnosti mezi předsedu senátu a senát, veřejnosti a odkazu na přiměřené použití ustanovení o hlavním líčení atd.)
 - Oddíl 2 Příprava neveřejného zasedání
 - Oddíl 3 Průběh neveřejného zasedání (zahájení, dokazování, závěr)
 - Oddíl 4 Rozhodnutí v neveřejném zasedání
 - Díl 6 Řízení před samosoudcem (včetně zjednodušeného řízení)
- Hlava III Opravné řízení**
- Díl 1 Řádné opravné prostředky
 - Oddíl 1 Odvolání (včetně odvolacího řízení)
 - Oddíl 2 Stížnost
 - Oddíl 3 Odpor
 - Díl 2 Mimořádné opravné prostředky
 - Oddíl 1 Obnova řízení
 - Oddíl 2 Kasační stížnost (dovolání)
 - Oddíl 3 Revizní přezkoumání
- Hlava IV Zvláštní způsoby řízení**
- Díl 1 Obecná ustanovení
 - Díl 2 Řízení proti uprchlému
 - Díl 3 Řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu
- Hlava V Odklony**
- Díl 1 Obecná ustanovení
 - Díl 2 Podmíněné zastavení trestního řízení
 - Díl 3 Podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem
 - Díl 4 Narovnání
- Hlava VI Vykonávací řízení**
- Díl 1 Obecná ustanovení

Díl 2 Výkon trestů
Díl 3 Výkon ochranných opatření
Díl 4 Výkon některých jiných rozhodnutí

Hlava VII Zahlazení odsouzení

Hlava VIII Úkony související s udělením milosti a amnestie

ČÁST TŘETÍ Společná, přechodná a závěrečná ustanovení

Díl 1 Společná a přechodná ustanovení

Díl 2 Závěrečná ustanovení (včetně účinnosti)

Navržená systematika obecné i zvláštní části trestního řádu reflektuje požadavek věcně logického uspořádání obecných otázek trestního řízení, kterými jsou kromě vymezení trestního řízení jako předmětu úpravy a s tím souvisejících otázek (např. nepřípustnosti trestního stíhání, předběžných otázek, součinnosti s orgány veřejné moci, právníckými osobami, fyzickými osobami apod.) zejména subjekty trestního řízení a ostatní osoby podílející (účastníci) se na řízení, úkony trestního řízení, zajištění osob a věcí, dokazování a náklady trestního řízení. Upouští se od deklaratorního formulování účelu (poslání) trestního řádu, který bude nahrazen vymezením předmětu úpravy.

Zvláštní část trestního řádu pak zachycuje především průběh řízení, a proto se dělí na

- a) přípravné řízení,
- b) řízení před soudem prvního stupně,
- c) opravné řízení (které bude zahrnovat všechny typy opravných prostředků včetně stížnosti, která sem byla přeřazena z obecné části platného trestního řádu, což umožnilo logičtější rozdělení na tři části: obecnou, zvláštní, kde je zařazeno jak přípravné řízení, tak i řízení před soudem, a společná, přechodná a závěrečná ustanovení).

Za toto základní rozdělení jsou zařazeny hlavy o zvláštních způsobech řízení (které nebudou obsahovat tzv. odklony, neboť zde nejde o zvláštní způsoby řízení, ale o specifické formy vyřízení věci odlišné od běžného postupu trestního řízení), a dále řízení proti mladistvým a řízení proti právníckým osobám, které jsou obsaženy ve zvláštních zákonech, jež budou i nadále zachovány, dále o vykonávacím řízení, o zahlazení odsouzení a o úkonech souvisejících s udělením milosti a amnestie (nikoli udělení milosti nebo amnestie, neboť ty uděluje prezident na základě svých ústavních pravomocí). Jejich zvláštní zařazení do samostatných hlav odůvodňuje skutečnost, že se mohou a budou týkat jak přípravného řízení, tak i řízení před soudem. Z tohoto důvodu nebylo zařazeno do zvláštních způsobů řízení před samosoudcem, které se týká pouze řízení před soudem prvního stupně, a proto bylo zařazeno jako díl 6 hlavy II.

Odklony budou upraveny ve zvláštní hlavě V, neboť jde o postupy, které směřují ke specifickým formám vyřízení věci na základě předchozího postupu příslušného orgánu činného v trestním řízení spojeného s určitými zvláštními neprocesními úkony a postupy, které jim předcházejí (např. sepsání dohody mezi poškozeným a obviněným). Jejich zvláštností také je, že se při nich uplatňuje zejména mediace prováděná Probační a mediační službou.

Návrh věcného záměru neobsahuje v systematice trestního řádu zvláštní hlavu o mezinárodní justiční spolupráci (dříve „o právním styku s cizinou“), neboť se předpokládá přijetí zvláštního zákona o mezinárodní justiční spolupráci v trestním řízení.

Na závěr jsou zařazena společná, přechodná a závěrečná ustanovení.

2. Pojetí základních zásad trestního řízení

Návrh věcného záměru trestního řádu vychází ze základních zásad trestního řízení, kterými jsou

- zásady společné celému trestnímu řízení (zásada řádného zákonného procesu, zásada zdrženlivosti, zásada zajištění práva na obhajobu, zásada rychlého procesu, nově by měla být upravena zásada šetření práv a oprávněných zájmů oběti trestného činu),
- zásady zahájení trestního řízení (zásada oficiality, zásada oportunitu a zásada obžalovací),
- zásady dokazování (zásada presumpce nevinu, zásada vyhledávací, zásada bezprostřednosti, zásada ústnosti a zásada volného hodnocení důkazů).

Relativně samostatně stojí zásady:

- zjištění skutkového stavu věci bez důvodných pochybností,
- veřejnosti.

Zásada legality, která navazuje na zásadu oficiality, bude v důsledku formálního pojetí trestného činu navrhovaného v novém trestním zákoníku výrazněji doplněna zásadou oportunitu, která umožní procesním způsobem vyřešit trestné činy, jejichž povaha a závažnost to s přihlédnutím k veřejnému zájmu na stíhání umožňuje. Zásada legality bude zachována v rámci odhalování trestných činů a jejich prověřování policejními orgány a zejména ve vztahu k působení státního zástupce v řízení, kdy mimo v zákoně stanovených případech, kdy se uplatní možnost státního zástupce za stanovených podmínek nestíhat zejména některé méně závažné přečiny, bude i nadále vůdčím principem ovládajícím jeho povinnost trestné činy stíhat a podávat obžalobu k soudu, což je již projevem navazující zásady obžalovací. Zásada legality klasicky dopadá na státního zástupce, zatímco policejního orgánu se týká pouze zprostředkovaně, neboť je to státní zástupce, který nese zásadní odpovědnost za iniciování a průběh trestního stíhání.

Trestní proces musí být vždy zvažován ve světle ústavních předpisů, neboť prakticky všechny psané ústavy v demokratických státech se snaží určitým způsobem regulovat trestní proces, který se vždy v důsledku své povahy dotýká základních lidských práv a svobod. V České republice jako nástupnickém státu po Československu tradičně ústavy, na rozdíl např. od Francie nebo Rakouska, obsahují poměrně větší počet ustanovení, která se dotýkají trestního řízení, vymezují základní principy trestního procesu, záruky práva na obhajobu a postavení a úlohu soudů. Pokračováním v této linii byla nejprve Listina základních práv a svobod, kterou jako ústavní zákon přijalo Federální shromáždění ČSFR dne 9. ledna 1991 (č. 23/1991 Sb.), dále i Ústava České republiky (č. 1/1993 Sb.) a Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), která je součástí ústavního pořádku České republiky. Tyto základní právní předpisy státu, které jsou považovány též za prameny českého trestního práva procesního, mají mimořádný význam pro trestní proces, neboť ho bezprostředně ovlivňují tím, že zakotvují právo na spravedlivý proces (tento český pojem

nevystihuje přesně pojmy fair trial či procès équitable), který je upraven v čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod. Nezávislost rozhodování obecných soudů se totiž uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Procesněprávní rámec představují především principy řádného, zákonného a nestranného procesu, jak vyplývají z čl. 90 Úst a čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (srov. nález Ústavního soudu ČR č. 79/1995 Sbírky nálezů a usnesení ÚS ČR – C. H. Beck, sv. 4, s. 255). Dodržování základních pravidel soudního řízení je pak hlavním předpokladem, na němž je princip spravedlivého procesu vybudován (srov. usnesení Ústavního soudu ČR č. 10/1997 Sbírky nálezů a usnesení ÚS ČR – C. H. Beck, sv. 7, s. 365 a nález Ústavního soudu ČR č. 34/2000 Sbírky nálezů a usnesení ÚS ČR – C. H. Beck, sv. 17, s. 241). Trestní řízení je ve smyslu těchto závěrů mimořádně citlivou oblastí práva, neboť se v něm prakticky ukazuje, zda určitý stát zachází se svými občany opravdu tak, jak to odpovídá principům právního státu. Praxe trestního řízení je tak projevem reálné ústavnosti. Proto je třeba zdůraznit, že „trestní právo procesní je živoucí ústavní právo“. Zásadní význam pro trestní proces mají i mezinárodní smlouvy a dokumenty týkající se základních lidských práv a svobod. Počínaje Atlantickou chartou lze hovořit o internacionalizaci lidských práv. Zejména od druhé světové války se pak výrazněji prosazuje myšlenka o univerzalitě lidských práv pro všechny lidi. Poprvé byla vyjádřena ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948. Již v této deklaraci byla vyhlášena některá základní lidská práva a svobody, které se vztahují k trestnímu řízení, jakož i některé základní zásady tohoto řízení (srov. zejména čl. 5, 9, 10, 11 této deklarace). V oblasti trestního procesu přichází v úvahu zejména aplikace norem obsažených v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.) a Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod s dodatkovými protokoly (č. 209/1992 Sb., Protokol č. 9 k Úmluvě byl vyhlášen pod č. 41/1996 Sb., Protokol č. 11 k Úmluvě byl vyhlášen pod č. 243/1998 Sb.).

Katalog zásad, na kterých bude vybudován nový trestní řád, bude v zásadě převzat z dosavadní úpravy. Vedle dalšího prohloubení kontradiktornosti řízení před soudem a s tím souvisejícím posílením zásady obžalovací bude nejzávažnější změnou, pokud jde o základní zásady, výraznější doplnění zásady legality zásadou opportunity. Zásada legality je konkretizací zásady oficiality pro etapu zahájení řízení. Smyslem této zásady je prosadit, aby byly stíhány všechny zjištěné trestné činy, jsou-li pro to splněny zákonné předpoklady, a to bez ohledu na subjektivní přání orgánů činných v trestním řízení nebo jiných subjektů, na osobu pachatele nebo jiné okolnosti. Je-li dáno podezření ze spáchání trestného činu, musí být podniknuty kroky ke stíhání jeho pachatele. Orgány činné v trestním řízení nesmějí provádět žádnou selekci podle jakéhokoli kritéria, ve všech případech musí postupovat stejně. Tím se prosazují též obecnější principy spravedlnosti a rovnosti občanů před zákonem.

Policejní orgány tedy budou pod dozorem státního zástupce i nadále povinny řádně prošetřit okolnosti nasvědčující spáchání trestného činu vyplývající z trestního oznámení nebo jiného podnětu, a pokud budou mít za to, že trestní stíhání je neúčelné vzhledem k okolnostem vymezeným v zákoně (srov. bod 25 návrhu), a to s předchozím souhlasem státního zástupce, neboť ten jako orgán veřejné žaloby vždy musí mít odpovědnost za stíhání trestných činů, ale i jejich nestíhání v případě, že není dán veřejný zájem na trestním postihu spáchaného trestného činu, věc odloží. Veřejný zájem na dalším vedení trestního řízení není dán v případě, pokud bylo vzhledem k zákonem vymezeným okolnostem dosaženo účelu trestního řízení nebo není potřebný trestní postih podezřelého a později obviněného (srov. bod 26. G. návrhu). Podstatně výraznější uplatnění zásady opportunity, která se stále výrazněji

v platném trestním řádu prosazovala již od roku 1993 v jeho zásadních novelizacích (srov. zejména novely provedené zákony č. 292/1993 Sb., č. 152/1995 Sb. a č. 265/2001 Sb.), navazuje na formální pojetí trestného činu, které více odpovídá logice trestního práva spočívající v tom, že se řízení např. pro méně závažnou krádež zastaví, než aby se taková méně závažná krádež již předem nepovažovala za trestný čin, což by mohlo mít především u mladistvých pachatelů za následek destrukci právního vědomí sociálně etického významu krádeže. Formální pojetí trestného činu vede k přesnějšímu vymezení jednotlivých skutkových podstat trestných činů a důsledně naplňuje zásadu žádný trestný čin bez zákona (srov. čl. 39 Listiny základních práv a svobod a § 1 návrhu trestního zákoníku). Formální pojetí trestného činu také lépe reflektuje oddělení moci zákonodárné od soudní, neboť vymezení trestných činů důsledně ponechává na Parlamentu České republiky a soudům ponechává jen posuzování, zda jsou jednáním konkrétního pachatele naplněny znaky trestného činu, aniž by soud byl oprávněn dospět k závěru, že při naplnění zákonných znaků nejde o trestný čin s ohledem na nesplnění jeho materiální podmínky.

Proto je v posledních letech v demokratických státech stále více preferováno procesní řešení depenalizace, a to hlavně proto, že intervenční oprávnění státního zástupce při uplatnění principu oportunitity poskytují různé varianty odklonů (alternativních řízení) ještě v předsoudním stadiu trestního řízení, což vede k možnému narovnání mezi pachatelem (obviněným) a obětí (poškozeným) kontrolovanému státním zástupcem (srov. např. § 153 a § 153a německého trestního řádu, § 90a až § 90m rakouského trestního řádu a čl. 41-1 čís. 4, resp. 5c a čl. 42-2 francouzského trestního řádu; v České republice srov. § 307 až § 314 platného trestního řádu). V souladu s tím se v České republice (jak to již bylo uvedeno) v posledních letech při zachování zásady legality v rámci legislativního vývoje stále více uplatňovaly prvky oportunitity, a to i pokud jde o možnost zastavení trestního stíhání [srov. § 172 odst. 2 písm. c) platného trestního řádu a nové znění tohoto ustanovení navržené v připojené novelizaci trestního řádu].

Z hlediska vymezení základních zásad v trestním řádu přichází v úvahu několik možností:

- jen v preambuli nebo v uvozujícím ustanovení bez jejich definice (zásady se uplatňují vždy **prostřednictvím** ustanovení nikoli přímo, k čemuž vedlo jejich vymezení v § 2 stávajícího trestního řádu, a to na rozdíl od konkrétních ustanovení trestního řádu; zásady by měly být naukou spíše vyvozovány z úpravy provedení jednotlivých stadií institutů apod., než z jejich definic v pozitivněprávní úpravě atd.),

- jen v základních člancích uvozovací části zákona jako maximy (formulace by měla být stručná, jasná a jednoznačná), přičemž by měly být aplikovány pouze prostřednictvím ustanovení zákona, nikoli přímo, a jejich význam by spočíval především v legislativní a interpretační funkci (při tomto pojetí by měl být upraven katalog zásad tak, aby byly vymezeny jen nejdůležitější zásady obecné povahy, které se promítají zpravidla do celého trestního řízení, zatímco zbývající zásady, které jsou ve skutečnosti „přímými“ právními předpisy (např. zásada vyhledávací, bezprostřednosti a ústnosti, volného hodnocení důkazů i zjišťování skutkového stavu), by byly vloženy do konkrétní právní úpravy dokazování nebo jiných procesních postupů,

- uvedené zásady, které jsou v teorii i praxi obecně uznávány, nebudou přímo definovány v trestním řádu, ale pouze vyjádřeny v celkové koncepci trestního zákona a ve vymezení jednotlivých ustanovení trestního řádu. Je třeba je promítnout do jednotlivých ustanovení z hlediska jejich věcného obsahu a konkrétní úpravy jednotlivých institutů v obecné části i konstrukce jednotlivých institutů ve zvláštní

části trestního řádu, což nevylučuje zásady, které jsou ve skutečnosti „přímými“ právními předpisy, zahrnout do jednotlivých příslušných ustanovení.

Z těchto možností byla zvolena třetí možnost, kdy zásady budou vyjádřeny v celkové koncepci trestního zákona a ve vymezení jednotlivých ustanovení trestního řádu. Úprava základních zásad spočívající v jejich definici přímo v trestním řádu není provedena zpravidla ani v zahraničních právních úpravách a nemohla by splnit svůj účel, neboť by byla příliš komplikovaná a obtížně v praxi aplikovatelná, přičemž četné základní zásady by musely být vyjádřeny i v dalších ustanoveních obecné a zvláštní části trestního řádu, a proto by musel být řešen i vzájemný poměr takových ustanovení. Některé dosavadní v úvodu trestního řádu formulované zásady, které jsou ve skutečnosti „přímými“ právními předpisy (např. zásada vyhledávací, bezprostřednosti a ústnosti, volného hodnocení důkazů i zjišťování skutkového stavu), budou vloženy do konkrétní právní úpravy dokazování nebo jiných procesních postupů. Tento způsob úpravy bude navazovat na ústavní předpisy (zejména Listinu základních práv a svobod), které obsahují některé základní zásady trestního řízení a které je tedy zbytečné znovu opakovat v trestním řádu (srov. např. zásadu veřejnosti nebo zásadu presumpce nevinny, která je navíc v platném trestním řádu formulována poněkud jinak než v čl. 40 odst. 2 LPS, což v praxi činí potíže).

3. Stadia trestního řízení

Vymezení stadií trestního řízení bude vycházet ze základního rozlišení dvou základních stadií trestního řízení, a to řízení přípravného (předsoudního stadia) a řízení před soudem (soudního stadia):

Přípravné řízení by mělo zásadně sloužit jen k opatření důkazů pro obžalobu a k dokumentaci neopakovatelných a neodkladných úkonů, u nichž hrozí nebezpečí jejich zmaření, zničení nebo ztráty důkazu či důkazní hodnoty, a proto je třeba, aby bylo rychlé a zbytečně nezatěžovalo vyšetřovací orgány, které by měly trestnou činnost vyšetřovat skutečně v „terénu“. V souladu s tím musí být vymezeno postavení a role přípravného řízení, zejména ve vztahu k řízení před soudem, a to zvláště k hlavnímu líčení; jeho vymezení musí být méně formální, a proto je třeba pokračovat v odformalizování nastoupeném již tzv. velkou novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., ale zároveň i k zpřesnění úpravy provádění dokazování v přípravném řízení, a to v návaznosti na kategorizaci deliktů v trestním zákoníku. Přípravné řízení se bude členit na

- prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu (v rámci něhož se bude konat zkrácené přípravné řízení),

- vyšetřování konané příslušnými policejními orgány; pokud jde o vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky a Bezpečnostní informační služby, bude konáno státními zástupci.

Řízení před soudem, které bude hlavní a rozhodující fází trestního procesu, musí reflektovat i návaznost na kategorizaci deliktů; bude se členit na

- předběžné projednání obžaloby, u kterého bude posílena jeho role z hlediska ochrany práv obviněného a poškozeného, přičemž bude vymezeno jako základní stadium pro rozhodování o odklonech v řízení před soudem,

- hlavní líčení, které bude vymezeno jako základní stadium řízení před soudem v těch případech, kdy nebyla věc vyřízena odklonem či jinak (zastavením trestního stíhání, postoupením věci apod.), přičemž bude prohloubena úprava dokazování za součinnosti stran na základě zásad bezprostřednosti a ústnosti (tam kde to má své opodstatnění),

- odvolací řízení bude základní přezkumnou fází založenou na kombinaci apelačního a kasačního principu a vymezeném rozsahu přezkoumání,
- vykonávací řízení, které bude vycházet ze stávající úpravy jen s potřebnými doplňky.

Povaha a role přípravného řízení se bude odvíjet z návaznosti na důraz, který je kladen na ochranu základních lidských práv a obžalovací zásadu, která je rozhodující pro chápání trestního řízení v moderních demokratických státech. V té souvislosti je třeba uvést, že v některých případech předchází přípravnému řízení preventivní a odhalovací činnost policie, mající mj. za cíl získat první signály (indikátory) o spáchaných trestných činech, které jsou prozatím skryté (latentní). Existence tzv. latentní kriminality je nepopiratelným faktem a četné kriminologické výzkumy dosvědčují, že její četnost je značná, u některých druhů kriminality dokonce mnohonásobně převyšuje zjevnou kriminalitu. Protože jde často o velmi závažnou trestnou činnost, jejíž latence je sociálně nežádoucí, ukládá zákonodárce policii, aby i tuto část skutečné kriminality z úřední povinnosti odhalovala a opatřovala tak podklady pro budoucí trestní stíhání. V zákoně č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, se mezi úkoly Policie ČR mj. řadí úkol odhalovat trestné činy a zjišťovat jejich pachatele [§ 2 odst. 1 písm. d) PolZ]. Zákonná oprávnění, která policejní zákonodárství poskytuje policistům k této tzv. předprocesní činnosti, jsou ve stávající úpravě dostatečná, přičemž zpravidla nezasahují do občanských práv a svobod tak intenzivně jako procesní úkony obsažené v trestním řádu. Právní reglementace této předprocesní policejní činnosti nebývá zpravidla příliš podrobná, protože terénní policejní práce je velice variabilní, je závislá na mnoha situačních okolnostech a obtížně se typizuje.

Účel a význam přípravného řízení je třeba odvodit od správného vymezení jeho místa v celkové struktuře trestního řízení. Nejdůležitějším stadiem **trestního řízení** je řízení před soudem. V něm se plně uplatní všechny pokrokové zásady moderního trestního procesu, zejména zásada bezprostřednosti, ústnosti, veřejnosti, plného zajištění práva na obhajobu, a jediné v něm působí ústavněprávní princip soudcovské nezávislosti. To vše hovoří pro to, aby nejdůležitější otázky trestního řízení, totiž rozhodování o vině a trestu, se řešily při soudním jednání. Před soudem se má také zásadně odehrávat dokazování, jímž se opatřuje podklad pro **rozhodnutí**, protože jen tak je garantována plná odpovědnost soudu za správnost skutkového zjištění. Ve vztahu k soudnímu řízení má přípravné řízení pouze pomocnou roli. Přípravné řízení trestní plní čtyři funkce: vyhledávací, fixační, verifikační a odklonnou.

Vyhledávací funkce přípravného řízení spočívá v tom, že se zde hledají skryté informace o spáchaných trestných činech. Samotnou povahou trestných činů je totiž dáno, že je velmi nesnadné opatřit si o nich dostatek věrohodných informací. Pachatelé jsou mimořádně silně zainteresováni na tom, aby unikli trestní odpovědnosti, a proto poměrně často páchají trestné činy utajeně a činí vše pro to, aby zanechali co nejméně stop, vzniklé stopy ničí, inscenují jiný průběh činu apod. Pachatelům nahrává také to, že následky trestného činu jsou často odhaleny až po dlouhé době po spáchání, takže přirozenými pochody část stop zanikne. Soud sám není schopen skryté informace nalézt těmi prostředky, které má k dispozici, protože svou organizační a personální výstavbou a metodami své práce je příliš vzdálen místům a dějům, kde se skryté informace o spáchaných trestných činech nacházejí. Trestní soudce (na rozdíl od soudce ve věcech občanskoprávních) se nemůže spoléhat ani na to, že mu všechny potřebné informace předloží zainteresovaní občané, např.

poškození, protože ani oni nemají vždy dostatek sil a možností k obstarání důkazů. Proto si stát, který má eminentní zájem na tom, aby trestné činy byly odhaleny a jejich pachatelé potrestáni, vytvořil mimo rámec soudní soustavy ještě další specializované orgány, které jsou organizačně, technicky a personálně vybaveny speciálně k vyhledávání důkazů pro budoucí soudní řízení. Těmito státními orgány jsou zejména Policie ČR a státní zastupitelství (přičemž oba tyto orgány plní zároveň i jiné funkce než pouze funkce v přípravném řízení).

Fixační funkce přípravného řízení spočívá v tom, že se procesně podchytí (fixují) pomíjivé důkazy pro nastávající soudní řízení a tím se předejde jejich hrozící zkáze nebo poškození. Mezi okamžikem spáchání trestného činu a soudním řízením zpravidla uplyne delší doba, během níž může dojít k neodčinitelné ztrátě důkazní informace – např. svědek zraněný při dopravní nehodě může zemřít, daktyloskopickou stopu na místě činu mohou zničit povětrnostní vlivy apod. Je třeba také předejít tomu, aby obviněný uprchl do ciziny, aby zastrašoval svědky apod. K uchování důkazů a k zajištění fyzické přítomnosti osob nebo věcí slouží zejména tzv. neodkladné a neopakovatelné úkony a zajišťovací úkony. Všechny tyto úkony se nejčastěji realizují již ve stadiu přípravného řízení.

Verifikační funkce (v literatuře nazývaná též filtrační funkce) přípravného řízení má zabránit tomu, aby před soud byly stavěny osoby, u nichž podezření ze spáchání trestného činu není dostatečně odůvodněno. Jde totiž o to, že již samotné podání obžaloby a konání veřejného hlavního líčení je poměrně velmi intenzivním zásahem do občanských práv obviněného a má výraznější difamační účinky, např. poškozuje jeho dobrou pověst v zaměstnání, v bydlišti apod. Tomu je třeba zabránit tím, že se řízení včas zastaví již v přípravném řízení, byť i zde jsou zejména vůči obviněným prováděny určité úkony, které mají difamační účinky (zahájení trestního stíhání a vzetí do vazby atd.), jestliže je zřejmé, že podezření bylo liché nebo že důkazní nouze by beztak vedla ke zproštění obžaloby. Neveřejné přípravné řízení je v tomto smyslu k podezíraným osobám šetrnější, než by bylo veřejné soudní projednání věci. Kromě toho je tato verifikační role významná též z hlediska procesní ekonomie, protože umožňuje vyhnout se komplikovanému a nákladnému soudnímu řízení.

O odklonné funkci přípravného řízení se mluví až v posledních třech desetiletích, dříve tato funkce nebyla zmiňována. Jde o projev jedné z nových tendencí trestní politiky snažící se zejména v případech málo závažné (bagatelní) kriminality vyhnout tradičnímu vyřízení věci v hlavním líčení a nahradit je jednoduššími a včasnějšími procedurami nazývanými odklon (diversion). Cílem je jednak zjednodušení a urychlení řízení, tedy hledisko procesní ekonomie, jednak dosažení dalších žádoucích efektů, např. snazší urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí trestného činu, rychlejší odškodnění oběti, usnadnění resocializace pachatele apod. V některých případech může být pro dosažení pozitivních účinků odklonu žádoucí, aby k rozhodnutí o nich došlo co nejdříve, tedy již v přípravném řízení. Náš trestní řád upravuje takovou možnost v případech podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, o nichž již v přípravném řízení může rozhodnout státní zástupce.

V souladu s obecnou tendencí vývoje trestního procesu v Evropě je třeba dále posílit prvky, které přesouvají těžiště trestního řízení do řízení před soudem, zejména do hlavního líčení, které bude založeno na kontradiktorní koncepci vyplývající ze zásady obžalovací. Pouze takové uspořádání trestního procesu, v němž jsou základní procesní funkce (žaloba, obhajoba a rozhodnutí) rozděleny mezi různé procesní subjekty a soudní jednání má charakter sporu, kontradikce mezi žalobcem a obviněným (jeho obhájcem), kteří mají v zásadě rovnoprávné procesní postavení stran zejména při provádění dokazování, jedinež umožňuje úplné a všestranné objasnění

věci, a to jak z hlediska obžaloby, tak i z hlediska obhajoby, čímž významnou měrou napomáhá k řádnému a úplnému zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a tím k spravedlivému rozhodnutí.

Řízení před soudem počíná podáním obžaloby státním zástupcem, který ji nejen podává, ale zastupuje ji i před soudem. Státní zástupce se tedy z rozhodujícího orgánu přípravného řízení stává v řízení před soudem stranou, byť má i v řízení před soudem vystupovat tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby. Rozhodujícím orgánem v tomto stadiu řízení je soud (senát nebo samosoudce), který je povinen se podanou obžalobou zabývat, v souladu se zákonem projednávat všechny otázky související s řízením a rozhodovat o nich tak, aby řízení směřovalo k rozhodnutí věci, včetně výkonu rozhodnutí.

Předběžné projednání obžaloby je samostatné fakultativní procesní stadium následující po přípravném řízení skončeném podáním obžaloby. Hlavním účelem předběžného projednání obžaloby je přezkoumání ze strany soudu, zda přípravné řízení bylo policejními orgány a státním zástupcem konáno podle příslušných ustanovení trestního řádu, zejména zda v přípravném řízení nedošlo k závažným procesním vadám, které nelze napravit v řízení před soudem, a zda byly v přípravném řízení objasněny základní skutečnosti, bez kterých není možno hlavní líčení provést a v něm rozhodnout, a zda tedy poskytuje pro další řízení spolehlivý podklad; v neposlední řadě je jeho účelem i prověřit, zda je dána příslušnost soudu k projednání věci. Je-li obviněný ve vazbě, musí soud rozhodnout též o dalším trvání vazby. Účelem předběžného projednání obžaloby není řešit otázku viny na podkladě zevrubného rozboru a vyhodnocení důkazů tak jako při hlavním líčení, ale je nutno v něm hodnotit výsledky přípravného řízení z hlediska, aby věc byla dostatečně připravena na její projednávání v hlavním líčení, které by mělo proběhnout, aniž by tomu bránily vady předchozího řízení. Významným novým účelem předběžného projednání obžaloby je i jeho odklonná funkce, jako projev jedné z nových tendencí trestní politiky, snažící se zvláště u méně závažné trestné činnosti využít různých forem odklonů (diversion), a to především podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání jako institutů umožňujících odstranění konfliktu mezi obviněným a poškozeným a také jednodušší a včasější vyřízení věci než tradičním hlavním líčením.

Hlavní líčení je nepochybně těžištěm trestního stíhání, neboť se v něm rozhoduje o hlavní otázce trestního řízení, a to o vině obžalovaného a o trestu, popř. i ochranném opatření a náhradě škody, a naplňuje se tak konkrétně smysl a účel trestního řízení. Jak postup orgánů a osob účastnících se hlavního líčení, tak i jeho příprava a průběh jsou proto podrobně upraveny, jednotlivé fáze hlavního líčení i procesní úkony soudu a stran jsou upraveny tak, aby se zde v co nejširším rozsahu uplatnily základní zásady trestního řízení. Soud zde vychází z obžaloby (zjednodušené obžaloby) podané státním zástupcem, kterou je určen rozsah a obsah hlavního líčení, a rozhoduje až poté, když byly na základě dokazování provedeného za účasti stran probrány a objasněny všechny rozhodné skutkové okolnosti důležité z hlediska konkrétní projednávané trestní věci. Rozhodnutí v hlavním líčení činí senát nebo samosoudce po zhodnocení všech provedených důkazů jednotlivě a v jejich souhrnu při pečlivém uvážení všech okolností případu. Tím je naplňován účel trestního řízení, a to náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů.

Stadia předcházející hlavnímu líčení, tj. přípravné řízení a předběžné projednání obžaloby, mají jen předběžnou a přípravnou povahu. Významný je zejména vztah hlavního líčení k přípravnému řízení. Při řešení tohoto vztahu je

východiskem princip, že těžiště dokazování v trestním procesu založeném na demokratických principech musí být v hlavním líčení, neboť je to soud, který rozhoduje v trestní věci konečným způsobem o vině obviněného. Základní zásady trestního řízení se nejširším způsobem uplatňují právě v řízení před soudem, zejména zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti. Soud při svém rozhodnutí smí přihlížet jen ke skutečnostem, které byly probrány v hlavním líčení, a opírat se o důkazy, které byly v hlavním líčení provedeny. Opatřování důkazů a procesní zajištění jejich obsahu v přípravném řízení může mít proto ve vztahu k hlavnímu líčení jediné předběžnou a přípravnou povahu.

Odvolací řízení navazuje na hlavní líčení, neboť zajišťuje jako základní opravné řízení naplnění účelu trestního řízení, kterým je spravedlivé rozhodnutí o vině a trestu za spáchaný trestný čin. Odvolání je dispozitivní procesní úkon některé z oprávněných osob, kterým taková osoba napadá rozsudek soudu prvního stupně. Jde o výlučný řádný opravný prostředek proti rozsudku soudu prvního stupně. Řádně a včas podané odvolání je nejdůležitější opravný prostředek, což je dáno tím, že směřuje proti rozsudku, tedy meritornímu rozhodnutí, kterým se zjišťuje vina či nevina obžalovaného a ukládá se trest a další opatření (ochranná opatření a náhrada škody), příp. se upouští od potrestání. Vede k přezkoumání správnosti, zákonnosti a spravedlnosti rozsudku, čímž se stává velmi důležitým garantem ústavou a zákony zaručených práv a svobod občanů a významným prostředkem k dodržování zákonnosti postupu trestního řízení. Po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb. je odvolání založeno na apelačním principu s určitými kasačními prvky, má vždy účinky devolutivní i suspenzivní. Apelační prvky budou nadále prohloubeny tak, aby docházelo ke zrušování rozsudku a vracení věci soudu prvního stupně jen v skutečně odůvodněných případech. Z hlediska rozsahu přezkoumání se u odvolání bude nadále uplatňovat princip vymezeného přezkoumání ze strany odvolatele, který však bude upraven tak, aby řízení o něm bylo maximálně jednoduché a vedlo k naplnění smyslu podání odvolání.

Výkon rozhodnutí spočívá v nuceném uskutečnění obsahu rozhodnutí příslušného orgánu činného v trestním řízení, pokud to povaha takového rozhodnutí vyžaduje a zpravidla nebylo-li realizováno dobrovolně. Vykonávací řízení tak má značný význam z hlediska účelu trestního řízení, neboť se v něm realizuje výkon trestu či ochranného opatření uloženého odsouzenému. Z tohoto hlediska bude nová úprava vykonávacího řízení zajišťovat jednoduchý a urychlený výkon uložených sankcí.

Vlastní úprava trestního řádu

Obecná část

1. Nepřípustnost trestního stíhání

Trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno

a) nařídí-li to prezident republiky, který užil svého práva udílet milost nebo amnestii,

b) je-li trestní stíhání promlčeno,

c) jde-li o osobu, která je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, nebo o osobu, k jejímuž stíhání je podle zákona třeba souhlasu, jestliže

takový souhlas nebyl oprávněným orgánem dán,

d) jde-li o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná,

e) proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého,

f) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem soudu nebo bylo rozhodnutím soudu nebo jiného oprávněného orgánu pravomocně zastaveno, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,

g) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o schválení narovnání, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,

h) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o postoupení věci s podezřením, že skutek je přestupkem, kázeňským přestupkem nebo kárným proviněním, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,

i) proti tomu, proti němuž dřívější trestní řízení pro týž skutek skončilo ve zkráceném přípravném řízení rozhodnutím o schválení narovnání a odložením věci nebo podmíněným odložením podání zjednodušené obžaloby, jestliže se podezřelý osvědčil, nebo se má za to, že se osvědčil,

j) je-li trestní stíhání podmíněno souhlasem poškozeného a souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět, nebo

k) stanoví-li vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, výslovně nepřípustnost trestního stíhání.

Rozhodnutími podle písmen f), g), h) a i) jsou i rozhodnutí soudů a jiných justičních orgánů členských států Evropské unie.

Týká-li se důvod uvedený v písm. a) až k) jen některého z dílčích útoků pokračujícího trestného činu, nebrání to, aby se ohledně zbylé části takového činu konalo trestní stíhání.

Obviněný je oprávněn v třídní lhůtě od oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání z důvodu a), b) nebo j) se domoci pokračování trestního stíhání svým prohlášením, že na projednání věci trvá.

Vymezení okruhu zákonných překážek trestního stíhání (dosavadní § 11 trestního řádu) v zásadě odpovídá právním úpravám jiných států a v potřebné míře zároveň umožňuje, aby se obviněný, pokud je nevinný, domohl prohlášením, že na projednání věci trvá, morální i jiné satisfakce (včetně náhrady škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci nebo nesprávným úředním postupem). Zásada „ne bis in idem“ se v návrhu rozšiřuje i na rozhodnutí vydaná soudy nebo jinými justičními orgány v ostatních členských státech Evropské unie. Tento požadavek vychází především z článku 54 Schengenské prováděcí úmluvy (42000A0922(02)).

Úprava nepřípustnosti trestního stíhání vztahující se jen k některému z dílčích útoků pokračujícího trestného činu zavedená novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. se v praxi osvědčila, a proto se navrhuje její převzetí i do návrhu nového trestního řádu.

Ohledně vynětí některých osob požívajících výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva z pravomoci orgánů činných v trestním řízení (§ 10 platného trestního řádu) se nenavrhuje žádná změna, neboť platná právní úprava řeší potřebné otázky vyhovujícím způsobem.

V praxi se vyskytly případy, kdy soud shledal důvod pro zastavení trestního stíhání s odkazem na ustanovení § 11 odst. 1 písm. j) platného trestního řádu (byť

zpravidla per analogiam) v tom, že trestní stíhání trvalo neúměrně dlouhou dobu, takže by jeho další pokračování bylo v rozporu s čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podle něhož mají účastníci řízení v rámci spravedlivého procesu právo na vyřízení věci v přiměřené době [srov. písm. k) tohoto bodu shora]. Uvedený čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod však zaručuje pouze právo každého na projednání jeho záležitosti v přiměřené lhůtě (srov. i čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod), a proto se navrhuje úprava, která tuto otázku řeší jednoznačně tak, že mezinárodní smlouva musí nepřipustnost trestního stíhání stanovit výslovně (srov. např. čl. 30 a násl. a zejména čl. 35 Evropské úmluvy o předávání trestního řízení publikované pod č. 551/1992 Sb.). To na druhé straně neznamená, že by nebylo možno zastavit trestní stíhání, pokud s ohledem na průtahy v řízení již není veřejný zájem na trestním stíhání obviněného, a to s využitím fakultativního zastavení trestního stíhání s přihlédnutím k zásadě oportunité (srov. bod 26. G.).

2. Součinnost orgánů činných v trestním řízení (povinnosti orgánů veřejné moci, právnických a fyzických osob)

Orgány činné v trestním řízení jsou při plnění úkolů vyplývajících z trestního řádu povinny vykonávat úkony podle tohoto zákona ve vzájemné součinnosti.

Orgány veřejné moci, právníké a fyzické osoby jsou povinny bez zbytečného odkladu, a nestanoví-li zvláštní předpis jinak, i bez úplaty vyhovovat dožadáním orgánů činných v trestním řízení při plnění jejich úkolů. Orgány veřejné moci jsou dále povinny neprodleně oznamovat státnímu zástupci nebo policejním orgánům skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

Vyžadování údajů, informací a dokladů, které jsou předmětem utajování nebo povinné mlčenlivosti podle zvláštních zákonů, bude v návaznosti na stávající platné znění trestního řádu upraveno tak, aby bylo dosaženo rozumného kompromisu mezi zájmem státu na odhalování trestných činů na straně jedné a ochranou oprávněných zájmů na zachovávání jejich utajenosti nebo jejich důvěrné povahy, vyžadované speciální právní úpravou upravující jejich utajování nebo povinnou mlčenlivost.

Orgány činné v trestním řízení jsou podle navrhované úpravy povinny poskytovat si vzájemnou součinnost na základě zákona a při plnění úkolů podle tohoto zákona. Pojem „součinnost“ zde nahradil pojem „pomoc“, který z hlediska procesní návaznosti činností policejního orgánu, státního zastupitelství a soudů není vhodný, neboť zde nejde o pomoc, ale zákonem upravenou součinnost, čímž je naplňována zásada řádného zákonného procesu.

Obecnou oznamovací povinnost (trestní oznámení) bude třeba nadále vztahovat na všechny orgány veřejné moci, které jako přesnější pojem nahradí pojem „státní orgány“ dosud v trestním řádu používaný. Naproti tomu takovou povinnost nebudou ani nadále mít fyzické a právníké osoby, které jsou však v zásadě povinny vyhovovat dožadáním orgánů činných v trestním řízení.

Pojem „orgány veřejné moci“ používá např. Ústava České republiky [srov. čl. 87 odst. 1 písm. d) atd.] a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů [srov. § 72 odst. 1 písm. a), § 76 odst. 1, § 82 odst. 2 písm. a) atd.], je tedy v našem právním řádu jednoznačně vymezen. Srovnej k tomu nález

Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 229/1998, podle kterého jsou za orgány veřejné moci považovány orgány autoritativně rozhodující o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo nebo zprostředkovaně, přičemž veřejnou moc vykonává stát především prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní, a za určitých podmínek ji může vykonávat i prostřednictvím dalších subjektů. Konkrétně tedy jde např. o soudy, správní úřady, orgány územní samosprávy apod. Kriteříem pro určení, zda i jiný subjekt jedná jako orgán veřejné moci, je skutečnost, zda konkrétní subjekt rozhoduje o právech a povinnostech jiných osob a tato rozhodnutí jsou státní mocí vynutitelná, nebo zda může stát do těchto práv a povinností zasahovat. Orgánem v právním slova smyslu je právnická osoba vykonávající svou činnost jako povinnost nebo kompetenci a je zřízená k trvalému a opakujícímu se výkonu činnosti (srov. i Ústavní soud ČSFR, Sbírka usnesení a nálezů č. 1, Brno 1992, str. 11).

Nová úprava širší možnosti vyžadovat údaje, informace a podklady kryté jinak povinnou mlčenlivostí zavedená novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. se v praxi osvědčuje, a proto bude převzata i do rekodifikace trestního práva procesního. Stejně tak bude v zásadě převzata úprava sledování bankovního účtu nebo účtu cenných papírů u centrálního depozitáře (Střediska cenných papírů) zavedená novelou platného trestního řádu provedenou zákonem č. 283/2004 Sb.

3. Předběžné otázky

Orgány činné v trestním řízení posuzují předběžné otázky, které se v řízení vyskytnou, samostatně; je-li tu však o takové otázce pravomocné rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, jsou orgány činné v trestním řízení takovým rozhodnutím vázány, pokud nejde o posouzení viny obviněného. Orgány činné v trestním řízení nejsou oprávněny řešit samostatně otázky týkající se osobního stavu, o nichž se rozhoduje v řízení ve věcech občanskoprávních. Jestliže rozhodnutí o takové otázce nebylo ještě vydáno, mohou jej iniciovat a poté vyčkají jeho vydání.

Při podávání žádostí Soudnímu dvoru o rozhodnutí o předběžné otázce v působnosti Soudního dvora se soud řídí příslušnými předpisy upravujícími řízení před Soudním dvorem; rozhodnutí Soudního dvora o předběžné otázce je závazné pro všechny orgány činné v trestním řízení.

Úprava posuzování předběžných otázek je vymezena tak, aby byl zajištěn nerušený průběh trestního řízení a zároveň se nezasahovalo do osobnostních práv fyzických osob. Z tohoto důvodu se upravuje aktivní legitimace pro zahájení řízení týkajícího se osobního stavu, je-li tato otázka nezbytně nutná pro pokračování v trestním řízení a řízení nebylo z podnětu žádného z případných účastníků tohoto řízení zahájeno.

Posuzování předběžných otázek výkladu práva ES nebo platnosti aktů orgánů ES je navrhováno v souladu s pravomocí Soudního dvora, který svým rozhodováním, a to i v řízení o předběžných otázkách, zajišťuje jako vrcholný soudní orgán v rámci struktury orgánů ES/EU dodržování práva při výkladu a provádění zřizovacích smluv a dalších aktů orgánů ES/EU. Požádat Soudní dvůr v předběžné otázce výkladu práva ES/EU nebo platnosti aktu orgánů ES/EU může kterýkoli soud. Při posuzování předběžných otázek platnosti a výkladu aktu práva ES/EU budou soudy v České republice postupovat podle čl. 234 Smlouva o založení Evropských společenství (SES) nebo čl. 35 Smlouvy o Evropské unii (SEU).

4. Výklad některých pojmů

V rámci výkladu některých pojmů bude v návaznosti na úpravu jednotlivých stadií trestního řízení a subjektů trestního řízení podán výklad těchto termínů používaných trestním řádem: trestního řízení, trestního stíhání, orgánů činných v trestním řízení, podezřelého, obviněného, obžalovaného a odsouzeného, skutku, včetně dílčího útoku pokračujícího trestného činu (srov. bod 1. obecné části shora).

Podezřelým je ten, vůči němuž je v prověřování zjištěnými skutečnostmi odůvodněno podezření, že spáchal trestný čin, a z tohoto důvodu se vůči němu provádějí úkony v trestní řízení.

Výklad pojmů bude zaměřen na pojmy, které se používají v celém trestním řádu, přičemž některé definice pojmů, které byly zatím obsaženy ve výkladovém ustanovení, budou přesunuty do částí, kam podle systematiky logicky patří, např. pojem přípravného řízení by měl být zařazen do obecných ustanovení hlavy I, části druhé, podobně jako pojem postupu před zahájením trestního stíhání (včetně zkráceného řízení) nebo vyšetřování, jednotlivé orgány činné v trestním řízení, stejně jako ostatní subjekty trestního řízení, jakož i strany, by měly být podrobněji pojednány v hlavě II, části první (viz následující bod 5.) apod.

Při výkladu pojmů obviněného, obžalovaného a odsouzeného bude převzata platná úprava, která se osvědčila; výčet těchto pojmů, které se vztahují k osobě, proti níž se řízení vede, bude doplněn o pojem podezřelého, s kterým již platný trestní řád běžně počítá (srov. např. § 76 odst. 1, 3 až 6, § 158 odst. 7, § 179b odst. 2, 3 platného trestního řádu), ale jeho definici nepodává, což v některých případech vyvolává určité pochybnosti zejména z hlediska rozsahu, v jakém je pojem podezřelého v jednotlivých ustanoveních chápán. Vymezení pojmu podezřelého je nutné i z hlediska použití odklonů v nejranějších fázích trestního řízení, tedy i ve fázi prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu. Definováním pojmu podezřelého se sleduje pouze výklad tohoto pojmu a nikoli vymezení dalšího stadia trestního řízení (pro úplnost je třeba dodat, že ani pojmům obviněný a obžalovaný neodpovídají stadia trestního řízení). Podezřelý je osoba, vůči které je v prověřování zjištěnými skutečnostmi odůvodněno podezření, že spáchala trestný čin a z tohoto důvodu se vůči ní v materiálním postavení podezřelého vede trestní řízení a jsou vůči ní v tomto postavení prováděny úkony trestního řízení (srov. např. znění § 76 odst. 1, 3 až 6 nebo § 179b odst. 2, 3 platného trestního řádu). Naproti tomu obviněným se takový podezřelý stává zahájením trestního stíhání, jestliže je dostatečně odůvodněn závěr, že trestný čin spáchala určitá osoba (na rozdíl od podezřelého, kde postačí nikoli dostatečně, ale jakkoli odůvodněné podezření, a proto i podezřelých může být několik, a to až do doby, než je vůči jednomu z nich, anebo více či všem podezřelým – při spolupachatelství nebo jiné formě trestné součinnosti – zahájeno trestní stíhání). Od zahájení trestního stíhání se proti obviněnému či obviněným již vede trestní stíhání. Jde tedy o stupňování podezření a jeho dostatečného odůvodnění, které dále pokračuje v dalším trestním stíhání podáním obžaloby atd.

5. Subjekty a strany v trestním řízení

Subjekty trestního řízení jsou činitelé (orgány a fyzické a právnické osoby), kteří vykonávají vlastní vliv na průběh řízení a kterým zákon k tomu dává procesní práva a povinnosti.

Orgány činnými v trestním řízení jsou soud, státní zastupitelství a policejní orgán.

Od orgánu činného v trestním řízení je třeba odlišovat jednotlivé osoby v něm činné

- u soudu – předsedu senátu, samosoudce, soudce, vyšší soudní úředníky, protokolující úředníky a zapisovatele,
- u státního zastupitelství – státní zástupce a pověřené úředníky,
- u policejního orgánu – policisty a příp. další osoby činné u policejního orgánu.

Stranou se rozumí v řízení před soudem státní zástupce, obviněný (obžalovaný, odsouzený), zúčastněná osoba a poškozený; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.

Pomocné osoby jsou probační úředník, vyšší soudní úředník, asistent soudce Nejvyššího soudu, protokolující úředník, zapisovatel, tlumočník, nezúčastněná osoba, příp. jiná osoba účastnící se procesního úkonu (např. figurant).

Vyloučení soudu, státního zastupitelství, policejního orgánu i jednotlivých osob v nich působících bude upraveno ve standardní podobě tak, že budou vyloučeni soudci, státní zástupci i policisté

- pro jejich poměr k věci nebo k osobám, jichž se úkon dotýká, včetně obhájců, zmocněnců a zákonných zástupců,
- pro rozhodování nebo činnost v předchozích stádiích řízení nebo v roli jiného orgánu činného v trestním řízení,
- soudci činní v přípravném řízení po podání obžaloby z důvodu konkrétních rozhodnutí v téže věci (o vazbě, příkazu k zatčení, domovní prohlídce, odposlechu telekomunikačního provozu ve vztahu k obviněnému).

Jednou ze základních otázek je pojetí orgánů činných v trestním řízení.

Stávající úprava obsažená v trestním řádu, pokud jde o státního zástupce, neodpovídá obecné úpravě státního zastupitelství jak v Ústavě České republiky, tak v zákoně č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, neboť jako o orgánu činném v trestním řízení hovoří o státním zástupci, a to jako o osobě, která úkony trestního řízení vykonává, čímž směšuje pojem orgánu činného v trestním řízení a jednotlivé osoby v tomto orgánu činné, které pak při zákonem vymezené samostatnosti, příp. nezávislosti či nestrannosti, jednotlivé úkony trestního řízení vykonávají.

Nový trestní řád bude jednoznačně rozlišovat pojmy státní zastupitelství a státní zástupce, přičemž bude řešen problém subjektů trestního řízení, jež vystupují v celém trestním řízení, a stran v řízení před soudem a problém pojmu „orgány činné v trestním řízení“, který vyjadřuje všechny takové orgány, tedy policejní orgán, státní zastupitelství a soud. Tyto tradiční pojmy – subjekty řízení, orgány činné v trestním řízení a strany, které se však uplatňují pouze v řízení před soudem, budou vysvětleny v rámci hlavy I, dílu 1 tak, jak jsou chápány v teorii trestního práva.

V důsledku toho bude zákon rozlišovat jednak orgán činný v trestním řízení, jímž u státního zastupitelství je státní zastupitelství jako orgán veřejné žaloby, kterou v trestním řízení zastupuje [srov. čl. 80 odst. 1 Ústavy České republiky a § 4 odst. 1 písm. a) zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů], jednak jednotlivé státní zástupce, příp. další osoby činné u státního zastupitelství (obdoba vyšších soudních úředníků u soudů). Orgánem veřejné žaloby tedy nejsou jednotliví státní zástupci, ale státní zastupitelství jako orgán činný v trestním řízení (srov. i § 7 odst. 2, § 12a a § 12b zákona o státním zastupitelství). Tento závěr, který jednoznačně vyplývá z Ústavy i citovaného zákona o státním zastupitelství, neznamena, že by jednotlivé úkony vykonávalo celé státní zastupitelství, stejně jako, přestože orgánem činným v trestním řízení je soud, rozhodují o jednotlivých věcech senát, samosoudce, předseda senátu nebo soudce činný v přípravném řízení. Proto trestní řád i nadále bude uvádět, že obžalobu podává státní zástupce a že i jiné procesní úkony včetně dozoru nad zachováváním zákonnosti přípravného řízení provádí státní zástupce (viz i další body věcného záměru), což je v souladu s pojetím státního zástupce jako samostatného procesního subjektu s vlastní a osobní odpovědností za provedení jednotlivého úkonu trestního řízení. Nový trestní řád při tomto pojetí nezamýšlí zavést a ani nezavádí tzv. asistenční systém a nepředpokládá novelizaci zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, pokud jde o postavení státního zástupce v rámci konkrétního státního zastupitelství i v rámci soustavy státních zastupitelství.

U státního zastupitelství se kromě státních zástupců počítá i s pověřenými úředníky, např. právními čekateli a nově i úředníky státního zastupitelství apod.

Mezi orgány činné v trestním řízení nebude zařazen vyšetřující soudce, neboť jeho úloha v evropském trestním řízení postupně stále klesá (v Německu byl zrušen v roce 1975, v Portugalsku se stal fakultativním v roce 1987, přičemž i v pro něj tradičních zemích působí jen ve velmi malém počtu případů – ve Francii v 7 %, v Belgii v 5 % a v Holandsku jen v 2% věcí), což je důsledkem toho, že v moderní době je snaha projevující se i u nás zavést kratší a neformálnější přípravné řízení a posílit hlavní líčení jako rozhodující fázi trestního procesu. Je-li vyšetřující soudce chápán jako osoba skutečně provádějící vyšetřování, tedy pátrající po důkazech proti obviněnému, vyslýchající obviněného i svědky a shromažďující i další potřebné důkazy, je takový vyšetřující soudce skutečně přímým pokračovatelem starého „inkvisitora“ středověkého soudnictví. Nemůže totiž být „nezávislý“ ve smyslu soudní nezávislosti, neboť vždy vede vyšetřování jménem státu proti obviněnému a v tomto postavení se nutně stává „protihráčem“ obviněného. Je třeba souhlasit s tím, že není možno pochybovat o tom, že předání úkolu trestního vyšetřování do rukou soudce - úředníka justice, jehož myšlení a uvažování je formováno i jeho vzděláním, výchovou a příslušností k soudcovskému stavu - povede obvykle k vyššímu stupni respektování právních norem ve srovnání s vyšetřováním prováděným policií. Ale v důsledku povahy a psychologie jeho práce tento rozdíl není dostatečný, aby ho vybavil takovým stupněm objektivnosti, který by byl potřebný, aby byl schopen zabezpečit práva obviněného. Povahou své práce nemůže být soudcem, nestranným rozhodčím, neboť je vyšetřovatelem, jehož úkolem je odhalit pachatele trestného činu a předvést jej před soud. Je možno tedy uzavřít, že praxe v průběhu historického vývoje prokázala, že vyšetřující soudce v tomto pojetí není schopen zaručit práva obviněného, ale není ani schopen účinně provádět vyšetřování vzhledem ke stále vzrůstající zločinnosti dobře organizovaných a stále rafinovanějších pachatelů, kteří využívají všech moderních technických prostředků. Proto došlo v rámci historického vývoje v podstatě ve všech zemích, které zavedly instituci vyšetřujícího soudce jako

orgánu provádějícího vyšetřování v přípravném řízení, k přesunu vlastního vyšetřování na policii a z vyšetřujícího soudce se stala jakási „druhá instance“ v rámci přípravného řízení, jež přezkoumává písemné výpovědi svědků a obviněných, kteří byli již vyslechnuti policií, což opět vede k prodlužování a komplikování přípravného řízení. V tomto pojetí je proto nutno instituci vyšetřujícího soudce jednoznačně odmítnout. V přípravném řízení převážně vedeném policií nelze zajistit požadavek nezávislého „soudního“ vyšetřování vedeného proti obviněnému. Zavedení vyšetřujícího soudce, který posiluje význam přípravného řízení, kdy hlavní líčení se stává jen opakováním výsledků vyšetřování, které prejudikuje rozhodnutí procesního soudu, by tak bylo nepochybně krokem zpět.

V posledních třiceti letech se však objevilo jiné pojetí institutu „vyšetřujícího soudce“, a to pouze jako orgánu kontroly nad přípravným řízením, které by jinak bylo prováděno víceméně stávajícími policejními orgány. V tomto pojetí, které se snaží vyhovět požadavku, aby garantem práv občanů v trestním řízení byl pouze soud jako jediný skutečně nezávislý a nestranný orgán v systému trestní justice, by však nemělo být hovořeno o vyšetřujícím soudci, ale spíše o **předprocesním** nebo mimoprocesním soudci¹ nazývaném také někdy soudce přípravného řízení nebo soudce svobod. Neboť tento soudce by se měl v podstatě výlučně podílet na rozhodování či kontrole rozhodnutí vyšetřujících orgánů dotýkajících se základních práv a svobod občanů, příp. na rozhodování, zda důkazní materiál shromážděný zcela samostatně orgány obžaloby je dostatečný k postavení obviněného před soud. Při této koncepci by předprocesní soudce nejenom neprováděl žádné dokazování ani nepátral po důkazech dalších, ale nedával by ani žádné pokyny ať už policejním orgánům provádějícím vlastní vyšetřování či státnímu zástupci jako představiteli obžaloby. Naopak, pokud jde o postup dokazování tak, aby byly opatřeny všechny dostupné důkazy z hlediska postavení obviněného před soud, šlo by o záležitost, která by byla výlučně v kompetenci policejních vyšetřovacích orgánů a byla by vykonávána pod dozorem státního zástupce, který by jako veřejný žalobce později vystupoval před soudem a již z tohoto titulu by měl zájem na zjištění skutečného pachatele a opatření dostatečných důkazů proti němu, aby obžaloba (zjednodušená obžaloba) jím zastupovaná v hlavním líčení měla naději na úspěch. Celkově je však třeba k posílení právě tohoto pojetí dozoru státního zástupce nad zákonností a úplností přípravného řízení z hlediska pozdějšího podání obžaloby k soudu setrvat na vymezení postavení státního zástupce jako orgánu, který nejen vykonává skutečný a efektivní dozor nad přípravným řízením, ale také rozhoduje o všech zásadních otázkách v přípravném řízení s výjimkou „povolování“ zásahů do nejdůležitějších práv a svobod občanů (rozhodování o zadržené osobě, o vzetí do vazby, o omezení obviněného ve výkonu trestu odnětí svobody, nařízení pozorování obviněného ve zdravotnickém ústavu za účelem vyšetření duševního stavu, vydávání příkazů k zatčení, k domovní prohlídce a k provádění důkazu v bytě nebo obydlí, nařízení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu atd.). Státní zástupce rozhoduje při skončení přípravného řízení o podání obžaloby, a proto musí rozhodovat i ve všech dalších případech o skončení trestního stíhání v přípravném řízení, tedy o postoupení věci jinému orgánu, jestliže výsledky přípravného řízení ukazují, že nejde o trestný čin, ale o skutek, který by mohl být posouzen jako přestupek nebo kárné provinění, o zastavení **trestního** stíhání, a to jak obligatorním i fakultativním, přerušení trestního stíhání a také i o

¹ Pojmy „předprocesní soudce“ či „mimoprocesní soudce“ jsou používány k vyjádření toho, že nejde o soudce (předsedu senátu), který vede hlavní líčení, tedy proces před soudem ve vlastním slova smyslu.

příslušných odklonech - podmíněném zastavení trestního stíhání a narovnání (srov. úpravu provedenou již novelou trestního řádu zákonem č. 265/2001). Pouze o odložení věci před zahájením trestního stíhání, které však zásadně nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté (nestanoví-li zákon jinak), by i nadále rozhodoval policejní orgán.

Při tomto pojetí vyšetřování a dozoru nad ním ze strany státního zastupitelství by předprocesní soudce ztratil svou „vyšetřovací“ povahu a v důsledku toho by se staly obsolentní všechny námitky vznášené proti první koncepci vyšetřujícího soudce, které byly důvodně vznášeny proti jeho vyšetřovací činnosti v přípravném řízení, jež byla a je neslučitelná s nezávislým a nestranným rozhodováním ve věci. Instituce předprocesního soudce, tak jak např. byla zavedena reformou z roku 1988 v Itálii, by mohla plnit i další důležitou funkci, a to funkci spojovacího a integrujícího článku mezi dvěma nejdůležitějšími stadii trestního řízení - přípravným řízením a řízením před soudem. Definujeme-li systém trestní justice jako systém skládající se ze vzájemně souvisejících fází, pak je nutno hledat spojující články, které by zajišťovaly řádné fungování tohoto systému. Organizační oddělenost jednotlivých fází, což je transformace Montesquieuovy dělby moci do systému trestní justice, je považována za významnou záruku práv obviněného. Na druhé straně se zejména na základě zahraničních zkušeností ukazuje, že když oddělení a rozložení těchto fází dosáhne určitého stupně, začne překážet racionálnímu a účinnému výkonu spravedlnosti.² Pokud by se podařilo vytvořit instituci předprocesního soudce, byť v rámci obecných soudů, a tím docílit širšího vstupu orgánů soudního typu do trestního řízení ve fázi předcházející řízení před soudem, některé případy by mohly být zastaveny již v přípravném řízení, čímž by byly včas zachyceny případy obviněných, u nichž není naděje, že by mohli být odsouzeni, a v důsledku toho by bylo možné i ušetřit materiální a lidské zdroje v systému trestní justice.

Státní zastupitelství, příp. prostřednictvím speciálních orgánů, by mělo i nadále vést vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky a Bezpečnostní informační služby, neboť se na základě zkušeností z posledních let ukázalo jako nevhodné, aby je vyšetřovaly policejní orgány nebo jiné orgány v rámci Ministerstva vnitra. Proto již novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. zavedla vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky a Bezpečnostní informační služby státními zástupci a vzhledem k tomu, že takový postup se v praxi osvědčuje, bude i nadále na něm setrváno, přičemž budou prohloubeny některé prvky tohoto zvláštního typu vyšetřování, zejména pokud jde o spolupráci státních zástupců s útvarem Ministerstva vnitra pro inspekční činnost při provádění úkonů trestního řízení.

Dále bude pokračováno v rozlišení procesních funkcí jednotlivých orgánů podílejících se na trestním řízení:

- policejního orgánu (nezavedení vyšetřujícího soudce – úvahy o tzv. předprocesním soudci),
- státního zastupitelství při odlišení jeho postavení
 - při dozoru v přípravném řízení, kdy je orgánem činným v přípravném řízení trestním,

² Srov. všeobecnou zprávu Ch. Bassiouniho připravenou pro mezinárodní kongres o „Úkolech a perspektivách trestní justice v měnícím se světě“ (Criminal Justice Processes and Perspectives in a Changing World - Milan 14-17 June 1983); citováno podle Effective, Rational and Humane Criminal Justice, Report of the European Seminar, Helsinky Finland, 31. May - 3. June 1984, Heuni, Helsinky 1984, s. 134 - 135.

– jako strany v řízení před soudem – posílení justiční povahy státního zástupce příslušného státního zastupitelství a jeho odpovědnosti za prokázání viny obviněného, kterého podáním obžaloby (zjednodušené obžaloby) postavil před soud,

- soudu jako rozhodujícího orgánu ve věci samé.

Stávající právní úpravu pomocných osob, která v praxi vyhovuje, se navrhuje převzít v podstatě beze změny s tím, že jejich úprava bude i v případech, kde tomu tak dosud nebylo (např. u konzultantů nebo probačních úředníků a spolupráce s nimi), provedena v obecné poloze pro celé řízení, tedy pro všechna jeho stadia (přípravné řízení i řízení před soudem). Naopak v souvislosti s jednotlivými procesními úkony bude upravena účast tzv. nezúčastněných osob a dále osob účastnících se z jiných důvodů procesního úkonu. V těchto případech bude s ohledem na povahu úkonu rozlišena taková osoba zejména podle toho, zda může jít např. o policistu nebo zaměstnance orgánu činného v trestním řízení (např. u figuranta, anebo u osoby ukazované poznávající osobě při rekognici, při níž je třeba spíše zachovat podobnost s poznávanou osobou atd.), anebo zda musí jít s ohledem na její účast při úkonu o skutečně „nezúčastněnou“ osobu (např. při domovních prohlídkách apod.).

Úprava tlumočení a překladu důležitých rozhodnutí pro obviněného (usnesení o zahájení trestního stíhání, usnesení o vazbě, obžaloba, zjednodušená obžaloba, rozsudek, trestní příkaz, rozhodnutí o odvolání a o podmíněném zastavení trestního stíhání) bude upravena tak, aby byly písemně překládány jen výroky rozhodnutí a podstatné části odůvodnění obsahující pro odůvodnění výroku rozhodné skutkové a právní závěry. Tlumočení poučení subjektů řízení bude prováděno v rámci úkonů trestního řízení, tak jako doposud.

Pokud jde o vyloučení orgánů činných v trestním řízení, bude převzata dosavadní právní úprava důvodů vyloučení i způsobu rozhodování o vyloučení, která se v praxi velmi osvědčila. Nově bude upraveno jen rozhodování o stížnosti směřující proti usnesení policejního orgánu nebo osoby v něm služebně činné o jejich vyloučení z provádění úkonů trestního řízení, o které bude v souladu s obecnou úpravou rozhodovat příslušný státní zástupce a nikoli bezprostředně nadřízený podle příslušného právního předpisu (např. zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů).

Nad rámec stávající úpravy bude doplněna úprava rozhodování o vyloučení celého soudu, státního zastupitelství nebo policejního orgánu, neboť tyto otázky jsou někdy v praxi sporné. Vyloučení celého orgánu (např. soudu) přichází v úvahu jen tehdy, jestliže jsou vyloučeny všechny osoby vykonávající procesní úkony podle trestního řádu v tomto orgánu (např. všichni soudci). Řešena bude i otázka stížnosti proti rozhodnutí o vyloučení policejního orgánu, kdy by měl zřejmě stejně jako v jiných případech rozhodovat státní zástupce.

6. Pravomoc a příslušnost soudů

Řízení v prvním stupni koná, jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, okresní soud.

Krajský soud koná v prvním stupni řízení o taxativně vypočtených trestných činech, u nichž je takový postup odůvodněn buď jejich mimořádnou závažností projevující se ve vzniklém následku (zločiny, za které je možno uložit výjimečný trest, zvláště závažné zločiny spáchané ve prospěch nebo ve spojení se skupinou organizovaného zločinu, anebo členem skupiny organizovaného zločinu atd.), nebo předpokládanou právní a skutkovou složitostí a z toho vyplývajícím

požadavku úzké specializace soudců (např. trestné činy vlastizrady, rozvracení republiky, teroristického útoku, teroru, sabotáže, zneužívání zastupování státu a mezinárodní organizace, vyzvědačství, ohrožení utajované skutečnosti, genocidia, útoku proti lidskosti atd., trestné činy proti míru a válečné trestné činy, dále trestné činy porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže, zneužívání informací a postavení v obchodním styku, poškozování finančních zájmů Evropských společenství, o trestných činech spáchaných porušením právních předpisů o bankovním a kapitálovém trhu, a o úmyslných trestných činech, které měly za následek smrt, bez ohledu na formu zavinění ve vztahu ke vzniklému následku zakládajícímu zvlášť přitěžující okolnost).

Naproti tomu budou omezeny trestné činy, kde jejich projednávání bylo svěřeno krajským soudům jen na základě způsobeného následku (zejména výše způsobené škody), aniž by to vyžadovala jejich složitost či náročnost projednávání, anebo zajištění specializace projednávání určitého druhu trestných činů.

Řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán. Nelze-li místo činu zjistit nebo byl-li čin spáchán v cizině, koná řízení soud, v jehož obvodu obviněný bydlí, pracuje nebo se zdržuje; jestliže se nedají tato místa zjistit nebo jsou mimo území České republiky, koná řízení soud, v jehož obvodu čin vyšel najevo.

Zákon bude upravovat standardním způsobem řešení příslušnosti několika soudů, vyloučení a spojení věci, rozhodnutí o příslušnosti soudu a příslušnost soudu v přípravném řízení.

U odnětí a přikázání věci (tzv. delegace) budou podrobněji upraveny důležité důvody pro takový postup, aby bylo zabráněno účelovému postupu, jímž jsou způsobovány neodůvodněné průtahy v řízení.

Navrhuje se nově vymezit působnost krajského soudu jako soudu prvního stupně, neboť stávající právní úprava je kritizována jako do značné míry paušální a příliš široká. Působnost krajského soudu jako soudu prvního stupně je často závislá pouze na výši škody způsobené trestným činem, aniž by se přihlíželo ke skutkové a právní složitosti případu. Podstatou navrženého řešení je zúžení působnosti krajského soudu jako soudu prvního stupně (omezení počtu trestných činů, které jsou svěřeny krajskému soudu jen s ohledem na způsobený následek, zejména výši škody) a posílení principu, podle kterého v prvním stupni rozhoduje zásadně okresní soud. Při respektování výše uvedených hledisek (podle nichž by do působnosti krajského soudu patřily případy závažné finanční a bankovní kriminality a některé další trestné činy vyžadující úzkou specializaci - např. vyjmenované hospodářské trestné činy) by nová právní úprava měla účinněji předcházet vzniku sporů o příslušnost (např. tak, že všechny úmyslné trestné činy, které mají za následek smrt, by patřily bez ohledu na formu zavinění ve vztahu ke vzniklému následku zakládajícímu zvlášť přitěžující okolnost do působnosti krajského soudu).

Vzhledem k tomu, že úprava řešení příslušnosti několika soudů, vyloučení a spojení věci, rozhodnutí o příslušnosti soudu, jakož i úprava příslušnosti soudu v přípravném řízení, se osvědčila, navrhuje se převzít ji beze změny.

Podle poznatků praxe se zejména v posledních letech začala zneužívat obecná formulace „důležitých důvodů“ pro odnětí a přikázání věci, a proto se navrhuje vymezit takové důležité důvody konkrétním výčtem, jenž by měl obsahovat především tyto důvody:

– vyloučení všech soudců příslušného soudu z rozhodování (č. 12/1972, č. 7/1984-I. Sb. rozh. tr.) zejména jestliže u soudu, u kterého byla podána obžaloba na obviněného, působí soudce nebo pracovník, který je v blízkém příbuzenském nebo obdobném vztahu k obviněnému, anebo u tohoto soudu působí soudce, který byl poškozen trestným činem útoku na veřejného činitele podle § 156 odst. 3 trestního zákona (v návrhu nového trestního zákoníku jde o § 300– násilí proti úřední osobě), pro který byla u tohoto soudu podána obžaloba,

– zajištění společného řízení v případě, že obžaloby byly podány u různých soudů a jsou jinak splněny podmínky společného řízení (č. 2/1983 Sb. rozh. tr.),

– hospodárnost řízení, zejména pokud převážná většina svědků, které bude třeba u soudu osobně vyslechnout a s obžalovaným konfrontovat, bydlí v obvodu jiného vzdáleného soudu, takže projednání u tohoto jiného soudu povede k značnému urychlení řízení a hospodárnějšímu procesu (tento důvod je však možno uplatnit jen tehdy, jestliže to není v rozporu s účelem trestního řízení a jeho základními zásadami atd.).

7. Společné řízení

Proti všem obviněným, jejichž trestné činy spolu souvisejí, se zpravidla koná společné řízení. O více trestných činech se koná společné řízení jen tehdy, je-li takový postup vhodný z hlediska ekonomiky a rychlosti řízení.

O všech útocích hromadného trestného činu a o celé době udržování protiprávního stavu u trvajících trestných činů se u téhož obviněného vždy vede společné řízení; o dílčích útocích pokračujících trestného činu, které se z hlediska trestního práva procesního posuzují jako samostatné skutky, se vede společné řízení, nebrání-li tomu důležité důvody.

Konání společného řízení je odůvodněné tam, kde je více osob stíháno pro stejný skutek. Naopak společné řízení o více trestných činech se nechápe jako automatický princip, ale jako možnost odůvodněná hledisky ekonomiky a rychlosti řízení. Tato úprava by měla přispět k celkovému zrychlení trestního řízení zejména ve složitých věcech, kde je jeden nebo více pachatelů stíháno pro více trestných činů spáchaných ve vícečinném souběhu.

O všech útocích hromadného trestného činu a o celé době udržování protiprávního stavu u trvajících trestných činů se u téhož obviněného vždy vede společné řízení, neboť jde procesně právně i hmotně právně o jeden skutek; o dílčích útocích pokračujících trestného činu, které se z hlediska trestního práva procesního považují za samostatné skutky (srov. body 1. a 4. obecné části shora, přičemž hmotně právně jde stále o jeden skutek a jeden trestný čin – srov. definici pokračování v § 401 návrhu nového trestního zákoníku a ukládání společného trestu za pokračující trestný čin podle § 45 návrhu nového trestního zákoníku), se vede společné řízení, pokud tomu nebrání důležité důvody. Přes nově navrhované vymezení překážky trestního stíhání v případě pokračujících trestných činů se tak zachovává zásada, že o všech dílčích útocích takového trestného činu by se mělo konat společné řízení. Pouze tehdy, jestliže to důležitý důvod vylučuje nebo podstatně ztěžuje (např. nemožnost provést v dohledné době důležité důkazy ohledně jednoho nebo několika dílčích útoků pokračování, nutnost provádět ohledně takových útoků důkazy dožadáním v rámci právního styku s cizínou, ač ohledně většiny takových dílčích útoků je již dokazování úplné), je odůvodněn odlišný postup.

8. Obviněný a obhájce

Obviněný je ústřední postavou trestního řízení, a proto mu zákon dává významná práva: právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat. Může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky. Má právo zvolit si obhájce a s ním se radit i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení. S obhájcem se však v průběhu svého výslechu nemůže radit o tom, jak odpovědět na již položenou otázku. Může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení. Obviněný má právo vždy hovořit s obhájcem o samotě, a proto i v případě, je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby. V hlavním líčení a veřejném zasedání má právo žádat, aby mu bylo umožněno provést důkazní prostředek (právo provést důkazní prostředek). Uvedená práva přísluší obviněnému i tehdy, je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Osvědčí-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. V takovém případě náklady obhajoby zcela nebo zčásti hradí stát. Takto je také možno rozhodnout i bez návrhu obviněného nebo na návrh dalších osob (příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel atd.), je-li zjištěno, že obviněný nemá dostatek prostředků na úhradu nákladů obhajoby a je-li to třeba k ochraně práv obviněného; v přípravném řízení rozhoduje soudce na návrh státního zástupce.

Obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, je oprávněn zastupovat jeho zákonný zástupce, který svá práva ve prospěch obviněného může vykonávat i proti jeho vůli.

Obviněný spolu s obhájcem, který především může být obviněným nebo v jeho prospěch dalšími osobami (např. zákonným zástupcem, příbuzným v pokolení přímém, sourozencem, osvojitelem atd.) zvolen nebo orgánem činným v trestním řízení ustanoven (zejména v případě nutné obhajoby), vystupuje na straně obhajoby.

Obhájce má k hájení obviněného především tato práva a povinnosti: je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují. Dále je obhájce oprávněn již ve vyšetřování činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky, nahlížet do spisů a zúčastnit se podle ustanovení tohoto zákona vyšetřovacích úkonů. S obviněným, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, je oprávněn mluvit bez přítomnosti třetí osoby. V řízení před soudem je obhájce oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný. Obhájce má také právo ve všech stádiích trestního řízení vyžádat si na vlastní náklady (bude zpoplatněno) předem kopii nebo průpis protokolu anebo kopii zvukového záznamu, byl-li vyhotoven, o každém procesním úkonu trestního řízení, kterého má právo se zúčastnit. Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát, který se pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení

před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem, může dát zastoupit koncipientem.

Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, může obhájce svá oprávnění vykonávat též proti vůli obviněného.

Důvody nutné obhajoby budou v principu zachovány, pokud jde však o závažnost trestného činu bude tento důvod navázán na kategorizaci trestných činů, tedy na zvlášť závažné zločiny.

Navrhovaná úprava setrvává na zajišťování obhajoby v trestním řízení advokáty na základě volby ze strany obviněného nebo ustanovení ze strany soudu čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Návrh nezavádí žádnou formu tzv. veřejné obhajoby prostřednictvím úřadů, v kterých působí obhájci jako státní zaměstnanci. Katalog práv obviněného (včetně práva nemajetného obviněného na bezplatnou obhajobu), jeho zákonného zástupce i obhájce je navrhován ve stejném rozsahu, jako je tomu podle platné úpravy; pouze se rozšiřuje právo obhájce žádat místo nebo vedle protokolu o procesním úkonu i kopii zvukového záznamu, byl-li o takovém úkonu pořízen, což navazuje zejména na úpravu protokolace v hlavním líčení a veřejném zasedání. Bez věcné změny budou ponechána ustanovení o zvolení či ustanovení obhájce, která budou pouze upřesněna a logicky uspořádána stejně tak, jako ustanovení o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování a zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování, neboť tato ustanovení podstatně rozšířená a doplněná novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. se v praxi osvědčují, resp. v praxi zásadně nebrání výkonu obhajovacích práv obhájce ve prospěch obviněného a na druhé straně brání obstrukcím, zejména ze strany některých obviněných (obžalovaných).

Důvody nutné obhajoby budou v principu zachovány, pokud jde však o závažnost trestného činu, bude tento důvod (dosud vymezený horní hranicí trestu odnětí svobody převyšující pět let) navázán na nejprísnejší kategorii trestných činů, a to zvlášť závažné zločiny, což v zásadě odpovídá i zahraničním úpravám.

9. Zúčastněná osoba a poškozený

Zúčastněnou osobou se rozumí ten, jehož věc byla zabrána nebo podle návrhu má být zabrána. Zúčastněná osoba má tato práva: musí jí být poskytnuta možnost, aby se k věci vyjádřila; může být přítomna při hlavním líčení a veřejném zasedání, činit při nich návrhy, nahlížet do spisů a podávat v případech stanovených tímto zákonem opravné prostředky.

Poškozeným je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Poškozený má tato práva: činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Dále má poškozený, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, právo na informace o propuštění obviněného z vazby, ze zadržení nebo odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody apod.

Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto

škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. Poškozený, který v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody, má právo na bezplatnou právní pomoc, pokud to odůvodňují jeho majetkové poměry.

Bude zjednodušena úprava řízení ve věcech, kde je počet poškozených mimořádně vysoký (více jak 100), a to tak, že poškozeným osobám, s nimiž orgány činné v trestním řízení nejednají (např. ve věcech podvodů u bank, družstevních záložen apod. je nevyslýchají jako svědky), bude možno oznamovat rozhodnutí, že mohou uplatňovat nárok na náhradu škody pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí, vyvěšením na úřední desce.

Zákon bude upravovat též zajištění nároku poškozeného, včetně možnosti obviněného odvrátit zajištění majetku složením peněžitě jistoty, jakož i zrušení zajištění. V souvislosti s tím bude prodloužena lhůta dvou měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo od právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu, jejíž uplynutí je podle platné úpravy důvodem pro zrušení zajištění, a to až na jeden rok.

Jsou-li zúčastněná osoba nebo poškozený zbaveni způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jejich způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává jejich práva podle tohoto zákona jejich zákonný zástupce. Zúčastněná osoba i poškozený se mohou nechat zastupovat zmocněncem (může, ale nemusí jím být advokát), který je oprávněn činit za zúčastněnou osobu nebo poškozeného návrhy a podávat za ně žádosti a opravné prostředky a je také oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit zúčastněná osoba nebo poškozený.

Návrh přebírá v podstatě beze změny všechna ustanovení týkající se zúčastněné osoby i poškozeného, pokud jde o jejich vymezení, dále i jejich práva a poučení o nich. Vymezení pojmu zúčastněné osoby a jejího postavení v trestním řízení v návaznosti na novou hmotně právní úpravu v návrhu trestního zákoníku respektuje zásadu, že nikdo nemůže být zbaven svého vlastnického práva, a to ani v souvislosti se spácháním trestného činu, aniž by měl možnost dosáhnout řádného projednání své věci před soudem.

Ohledně poškozeného se v novém trestním řádu navrhuje zachovat relativně široká oprávnění poškozeného, ať už směřují k dosažení jeho morální satisfakce, spočívající v odsouzení pachatele (nebo ve smírném urovnání sporu v rámci např. narovnání), nebo k přiznání nároku na náhradu škody v rámci adhezního řízení. V některých směrech se postavení poškozeného posiluje (srov. úpravu trestního stíhání na návrh poškozeného, kterou je možno uplatnit v případě, kdy státní zástupce neshledal důvody pro trestní stíhání obviněného). Nový trestní řád bude zakotvovat i právo poškozeného na bezplatné zastoupení v případech, kdy to odůvodňují jeho majetkové poměry a poškozený v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody. Pokud poškozený hodlá uplatňovat pouze svá další procesní práva, může tak zpravidla činit osobně. Předpokládá se, že při realizaci práva poškozeného na bezplatné zastoupení bude soud postupovat obdobně jako při ustanovení obhájce obviněnému.

Trestní řád bude v návaznosti na zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004, upravovat zajištění nároku poškozeného v podobě tímto zákonem

novelizované. Při zrušení zajištění nároku poškozeného nemůže soud žádným způsobem omezovat dispoziční právo obviněného s majetkem, a proto není oprávněn rozhodovat o tom, komu má být původně zajištěný majetek předán (srov. č. 31/1970 Sb. rozh. tr.), zejména není oprávněn vyslovit, že se takový majetek uvolňuje pro uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody (srov. č. 35/1984). Poškozený totiž nemůže ani v případě, že mu nárok na náhradu škody byl přiznán, uspokojit svůj nárok přímo na zajištěném majetku prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení, a to ani v době před zrušením zajištění. Uspokojení pravomocně přiznaného nároku na náhradu škody ze strany poškozeného je možné jen cestou výkonu rozhodnutí (srov. § 251 a násl. občanského soudního řádu). Vzhledem k tomu a s přihlédnutím k obvyklé délce výkonu rozhodnutí o náhradě škody se jeví lhůta dvou měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo od právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu, která má sloužit k provedení potřebných úkonů poškozeným směřujících k uspokojení jeho nároku na náhradu škody, poměrně krátká, a proto se navrhuje její prodloužení na jeden rok.

Zakotvení práv zákonných zástupců a také práva zúčastněné osoby a poškozeného nechat se zastupovat zmocněncem přispívá k ochraně jejich zájmů v trestním řízení. Pokud je poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, má vůči odsouzenému nárok na náhradu účelně vynaložených nákladů, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce (viz dále bod 20, o nákladech řízení).

10. Provádění úkonů trestního řízení

Při provádění úkonů trestního řízení se musí vždy jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení. Do práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, lze zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.

Nově navrhovaná úprava prohlubuje ochranu práv osob zúčastněných na procesních úkonech na základě zásady zdrženlivosti (přiměřenosti), když do jejich práv zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, lze zasahovat jen na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.

11. Rozhodnutí

Soud rozhoduje rozsudkem a trestním příkazem, kde to zákon výslovně stanoví; v ostatních případech rozhoduje, jestliže zákon nestanoví něco jiného, usnesením. Státní zastupitelství a policejní orgán rozhodují, jestliže zákon nestanoví něco jiného, usnesením.

O zákonem vymezených zásazích do základních lidských práv a svobod rozhodují orgány činné v trestním řízení, nestanoví-li zákon jinak, písemným příkazem, který musí obsahovat

- a) označení orgánu, o jehož rozhodnutí jde,
- b) den a místo rozhodnutí,
- c) výrok příkazu s uvedením zákonných ustanovení, jichž bylo použito, a
- d) odůvodnění, pokud zákon nestanoví něco jiného.

Proti příkazu není přípustný opravný prostředek.

Okruh osob, kterým se příkaz oznamuje, a způsob oznámení příkazu upravují jednotlivá ustanovení o konkrétních příkazech. Není třeba vyhotovovat příkazy, které jsou zapsány v plném svém znění v protokole o úkonu, ledaže by bylo nutno opis takového příkazu některé osobě doručovat. Má-li být doručen v takovém případě pouze státnímu zástupci, lze mu doručit opis protokolu.

Jinak se na příkaz užijí přiměřeně ustanovení o usnesení.

Úprava rozsudku, trestního příkazu a usnesení se v praxi osvědčila, a proto se navrhuje její převzetí do rekodifikace trestního řádu, byť bude tato úprava jinak systematicky uspořádána (např. i trestní příkaz bude uveden mezi způsoby rozhodnutí soudu) a bude provedena bližší úprava zejména odůvodnění u některých rozhodnutích, které by mělo být věcné, stručné a výstižné, nemělo by uvádět výpis ze spisu, ale hodnocení důkazů a odůvodnění závěrů, ke kterým příslušný orgán činný v trestním řízení dospěl.

Novým způsobem se navrhuje upravit jako obecnou formu rozhodnutí příkaz, neboť podle platné úpravy se o zákonem vymezených zásadách do základních lidských práv rozhodovalo různými typy rozhodnutí zpravidla označovaných jako rozhodnutí svého druhu, které trestní řád označoval jako příkaz nebo nařízení (srov. např. příkaz k zatčení, příkaz k domovní prohlídce, ale nařízení vydání zásilky, nařízení záměny obsahu zásilky apod.). Tato rozhodnutí neměla obecnou úpravu, což v praxi vyvolávalo potíže z hlediska, zda tyto příkazy či nařízení musejí být vždy vydávány písemně a zda musí být odůvodněny, neboť písemná forma a odůvodnění bylo vyžadováno výslovně zákonem jen u některých z nich (srov. např. § 83 platného trestního řádu o domovní prohlídce oproti § 83b platného trestního řádu o osobní prohlídce nebo § 86 platného trestního řádu o zadržení zásilky).

Příkazy budou řešeny operativně některé otázky, v nichž je sice nezbytné rozhodnout, ale obecná forma rozsudku ani usnesení není vyhovující vzhledem k povaze těchto rozhodnutí, nutnosti jejich specifického obsahu, odlišného režimu oznamování (doručování) a nemožnosti uplatnění opravných prostředků proti nim. Uplatňují se zpravidla tam, kde jde o zásahy do základních práv a svobod, přičemž je tak nutno učinit bez zbytečného prodlení, neboť jinak by byl ohrožen účel trestního řízení. Proto zákon kromě zvláštních podmínek pro jejich vydání též stanoví obsahové náležitosti a jejich písemnou formu, která však může být u některých z nich v případě neodkladnosti provedení splněna i dodatečným doručením jeho vyhotovení, popř. opisu protokolu o úkonu, ve kterém je tento příkaz obsažen. Bližší podmínky jejich vydání, okruh osob, jimž se oznamují, a způsob oznámení budou upraveny vždy v konkrétním ustanovení o jednotlivých příkazech.

S ohledem na povahu těchto rozhodnutí nepřichází v úvahu v zájmu dosažení účelu trestního řízení podání opravných prostředků, nýbrž se předpokládá vykonatelnost ihned po jejich vydání. Vydávána jsou operativně bez jednání (slyšení stran). Vlastní výkon těchto rozhodnutí vyžaduje zachování dalších stanovených pravidel (srov. obdobně § 83 odst. 1, § 88 odst. 1 platného trestního řádu apod.).

Obecně bude upravena i možnost opravy rozhodnutí (srov. § 131 platného trestního řádu), a to včetně případu, kdy dojde k záměně identity obviněného nebo k nesprávnostem v jeho označení, kde budou rozlišeny případy, v nichž jde o zcela zjevné pochybení, od případů, ve kterých je třeba identitu dokazovat.

Podrobně budou upraveny všechny otázky týkající se formy všech typů rozhodnutí, včetně instrukce ke stručnému, jasnému a výstižnému odůvodnění rozsudku.

12. Protokol

Nestanoví-li zákon jinak, o každém úkonu trestního řízení se sepíše, a to zpravidla při úkonu nebo bezprostředně po něm, protokol, jehož obsah bude obdobný platné právní úpravě.

K zachycení průběhu úkonu lze podle potřeby využít i těsnopisného zápisu, případně zvukového nebo obrazového záznamu, anebo i jiného vhodného prostředku. Nerozhodne-li předseda senátu z důležitých důvodů jinak, je v hlavním líčení a ve veřejném zasedání v řízení před soudem o průběhu úkonu pořizován zvukový záznam, který pořizuje vyšší soudní úředník nebo protokolující úředník. Státní zástupce nebo obviněný mohou v průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání žádat, aby výpověď učiněná v řízení před soudem nebo její část byla doslovně přepsána do protokolu.

Protokol o hlavním líčení a veřejném zasedání není třeba písemně vyhotovovat, jestliže žádná z oprávněných osob nepodá opravný prostředek proti rozhodnutí ve věci samé a takové rozhodnutí v něm učiněné nabude právní moci. V takovém případě vyhotoví vyšší soudní úředník nebo protokolující úředník, anebo podle pokynů předsedy senátu zapisovatel, pouze stručný záznam o průběhu hlavního líčení, ve kterém uvede jen místo a dobu trvání hlavního líčení, přítomné osoby, seznam provedených důkazních prostředků a výrok rozsudku s uvedením zákonných ustanovení, jichž bylo použito. Stejný postup se uplatní i u odvolacího soudu a Nejvyššího soudu.

Byl-li zvukový záznam pořízen o průběhu úkonu před soudem a není-li dán důvod k postupu, kdy se protokol o hlavním líčení nebo veřejném zasedání nevyhotovuje, jeho podstatný obsah se v průběhu úkonu nebo bezprostředně po něm zaznamená do protokolu. Výpovědi osob, které již byly vyslechnuty, se do protokolu o hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání přepisují ze záznamu jen pokud, pokud obsahují odchylky nebo dodatky k dřívějším výpovědím nebo vysvětlením. Doslova se do protokolu přepisují jen ty výpovědi osob nebo jejich části, u kterých státní zástupce nebo obviněný požádali, aby byly doslovně přepsány do protokolu, jinak postačí jen podstatný obsah výpovědi. U písemných znaleckých posudků, odborných vyjádření, zpráv, protokolů a jiných listin a jejich příloh, které se v hlavním líčení četly, předestíraly, byly předkládány k nahlédnutí nebo jinak prováděny, jakož i u věcných důkazů včetně dokumentace, které byly v hlavním líčení k důkazu ohledány nebo předloženy, se v protokolu poznamená jen způsob provedení takového důkazního prostředku s odkazem na číslo listu spisu nebo s poznámkou, kde jsou uloženy.

Prostředek použitý k zaznamenání průběhu úkonu je třeba označit, připojit ke spisům a zajistit jeho neporušitelnost. Není-li jeho připojení ke spisům možné, poznamená se v protokolu sepsaném o úkonu místo jeho uložení. Výmaz zvukového záznamu nelze provést před skartací spisu. Tím bude zajištěno, aby v případě podání mimořádného opravného prostředku bylo možno napadené rozhodnutí přezkoumat.

Z platné právní úpravy bude převzata úprava tzv. utajeného svědka, kterému v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jeho základních práv. Zvláštní způsob ochrany svědků a osob jim blízkých stanoví zvláštní zákon.

Výslovně bude zdůrazněno, že odsouzení nesmí být v určující míře založeno na výpovědi svědka anebo výpovědích svědků, jejichž totožnost byla

utajena nebo které neměl obviněný nebo jeho obhájce možnost vyslýchat nebo jim klást otázky.

Pominou-li důvody pro utajení podoby svědka a oddělené vedení osobních údajů svědka, rozhodne orgán, který v té době vede trestní řízení, o jeho odtajnění a připojí tyto údaje k trestnímu spisu. Totožnost a podoba svědka se pak již nadále neutajuje.

Úprava protokolu a protokolace bude navazovat na platnou právní úpravu, která se v zásadě osvědčuje a nečiní v praxi potíže s výjimkou přepisování velkého množství protokolů ze záznamu při nerespektování požadavku zákona, aby byl přepisován jen podstatný obsah záznamu (srov. § 55b odst. 5 platného trestního řádu). V návaznosti na to bude podstatně zjednodušena protokolace v řízení před soudem, kde bude v hlavním líčení a veřejném zasedání využíváno záznamového zařízení, kterým byly soudy již vybaveny (strany budou moci si na vlastní náklady vyžádat kopii záznamu). Protokol bude v těchto případech vyhotovován jen, pokud některá z oprávněných osob podá proti rozhodnutí ve věci samé, které bylo učiněno v takovém zasedání soudu, opravný prostředek (jde jen okolo 20 % věcí).

Návrh předpokládá i podrobnou úpravu přepisování záznamu do protokolu, aby byly odstraněny všechny potíže, které se v praxi vyskytly.

Pokud jde o podepisování protokolu, opravu protokolu i protokol o hlasování, je nejvhodnější přebrat osvědčenou úpravu z platného trestního řádu.

Obdobně je tomu i ohledně úpravy tzv. utajeného svědka, která bude přesunuta do ustanovení o výsledku svědka s návazností na úpravu protokolace, neboť se jedná o výjimku z obecné úpravy výsledku svědka. Doplnění týkající se zásady vylučující možnost použití anonymního svědectví tam, kde má tento důkaz určující význam pro odsouzení, vyplývá z judikatury Evropského soudu pro lidská práva v návaznosti na čl. 6 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Doorson proti Nizozemí ze dne 26. března 1996, Van Nechrlen a ostatní proti Nizozemí ze dne 23. dubna 1997 a Sadak a ostatní proti Turecku ze dne 17. července 2001 a rozhodnutí o přijatelnosti Raniolo proti Itálii ze dne 21. března 2002 a Vella proti Itálii ze dne 30. listopadu 2000, X proti Rakousku ze dne 29. května 1975 a Kurup proti Dánsku ze dne 10. července 1985). Dále bude úprava doplněna o způsob rozhodování o odtajnění tzv. utajeného svědka (usnesení, proti kterému není přípustná stížnost) a o vyrozumění policejního orgánu, který rozhodl o utajení.

13. Podání a lhůty

Podání se posuzuje vždy podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno. Lze je učinit písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě podepsané elektronicky podle zvláštních právních předpisů, telegraficky, telefaxem nebo dálnopisem. Podrobně budou upraveny náležitosti podání.

Lhůty budou stanoveny podle dní, týdnů, měsíců a let. Počítání lhůt bude upraveno standardním způsobem.

Zmešká-li obviněný nebo jeho obhájce z důležitých důvodů lhůtu k podání opravného prostředku, povolí mu k jeho žádosti učiněné do patnácti dnů po odpadnutí překážky, nestanoví-li zákon jinak, orgán, jemuž přísluší o opravném prostředku rozhodovat, navrácení lhůty. Za důležitý důvod k navrácení lhůty se považuje i chybějící údaj o lhůtě k podání opravného prostředku v poučení o opravném prostředku, které je součástí rozhodnutí.

Nový trestní řád bude také upravovat podání a počítání lhůt s ohledem na to, zda půjde o lhůty podle dní, týdnů, měsíců nebo let, přičemž se předpokládá shodná úprava s **platným** trestním řádem.

Standardním způsobem bude zákon upravovat i navrácení lhůty, kde se však předpokládá prodloužení lhůty na patnáct dnů, neboť lhůta tří dní se v praxi ukazuje jako příliš krátká. Lhůta patnácti dnů byla zvolena shodně s lhůtou k podání odvolání, u níž je nejčastěji žádáno o její navrácení, přičemž je třeba s takovou žádostí zásadně spojit i podání odvolání. Výslovně bude za důvod k navrácení lhůty stanoven i chybějící údaj o lhůtě k podání opravného prostředku v poučení o právu opravného prostředku, neboť toto nelze považovat za nesprávné poučení o lhůtě k podání opravného prostředku, jímž zákon míní jen nesprávně uvedené lhůty k jeho podání. I v takovém případě lze opravný prostředek proti rozhodnutí, je-li přípustný, podat jen ve lhůtě zákonem stanovené. Okolnost, že odsouzenému nebylo dáno poučení o lhůtě k podání stížnosti, však bude zakládat důvod k žádosti o navrácení lhůty (srov. č. 49/1998 Sb. rozh. tr.).

14. Nahlížení do spisů

Obviněný, poškozený a zúčastněná osoba, jejich obhájci a zmocněnci mají právo nahlížet do spisů (včetně obhlédnutí věcných důkazů a shlednutí či poslechu obrazových, zvukových a jiných záznamů), s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů tzv. utajeného svědka, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (včetně kopií prostředků použitých k záznamu průběhu úkonu). Totéž právo mají zákonní zástupci obviněného, poškozeného nebo zúčastněné osoby, jestliže tyto osoby jsou zbaveny způsobilosti k právním úkonům, nebo je-li jejich způsobilost k právním úkonům omezena. Jiné osoby tak mohou činit se souhlasem předsedy senátu a v přípravném řízení se souhlasem státního zástupce nebo policejního orgánu jen tehdy, pokud je toho třeba k uplatnění jejich práv.

V přípravném řízení může státní zástupce nebo policejní orgán právo nahlédnout do spisů a s tím spojená další uvedená práva ze závažných důvodů odepřít. Závažnost důvodů, ze kterých tato práva odepřel policejní orgán, je na žádost osoby, již se odepření týká, státní zástupce povinen urychleně přezkoumat. Tato práva nelze odepřít obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy; v souvislosti s rozhodováním o vazbě nelze obviněnému a obhájci odepřít nahlédnout také do těch částí spisu, které jsou pro rozhodnutí o vazbě podstatné.

Nahlížení do spisů a práva s tím spojená (činit si výpisky a poznámky a pořizovat si kopie spisů a jejich částí) jsou významná pro uplatňování obhajoby obviněného i práv dalších osob, jako např. zúčastněné osoby nebo poškozeného. Toto nahlížení se bude vztahovat výslovně i na obhlídku věcných důkazů, poslech nebo shlednutí zvukového, obrazového nebo jiného záznamu, pokud jsou součástí spisu (přílohy apod.), byť jsou uloženy i jinde. Odepřít nahlédnutí do spisu a s tím spojená práva lze pouze v přípravném řízení, přičemž tato práva nelze odepřít obviněnému a obhájci, jakmile byli upozorněni na možnost prostudovat spisy.

Závažným důvodem (věta první) tu je zejména konkrétní možnost ohrožení, popř. zmaření výsledků přípravného řízení, zejména nebezpečí narušení objektivnosti důkazů. Takovým důvodem u poškozeného by mohla být okolnost, že bude nutno

poškozeného vyslechnout jako důležitého svědka a že by nahlédnutím do spisů mohla být snížena hodnota tohoto důkazu (srov. č. III/1967 Sb. rozh. tr.).

Právo obviněného nahlížet do spisu je jednou ze složek jeho práva na obhajobu, zaručovaného čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, a právě proto je omezení tohoto práva, i když je zákonem připuštěno, vždy třeba náležitě zdůvodnit. Jinak by totiž omezení uvedeného práva zůstalo bez možnosti je přezkoumat. Za závažné důvody ve smyslu tohoto ustanovení nelze považovat zcela obecný poukaz na možnost maření výsledků vyšetřování a již vůbec ne na předpoklad ovlivňování svědků za situace, kdy se obviněný nachází ve vazbě, navíc v dané věci ve vazbě koluzní (srov. nález Ústavního soudu uveřejněný pod č. 15/2001 ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS ČR).

Možnost odepřít nahlédnutí do spisu je však výrazně omezena, pokud jde o rozhodování o vazbě v přípravném řízení, kdy s odkazem na čl. 5 odst. 3, 4 a čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a navazující judikaturu Evropského soudu pro lidská práva je třeba obviněnému poskytnout určité základní procesní záruky zajišťující mu možnost předložit argumenty proti ponechání ve vazbě, kdy musí být zajištěna rovnost zbraní a kontradiktorní řízení, a obviněný nebo jeho obhájce proto musí mít možnost nahlédnout do vyšetřovacího spisu, aby mohl vyvracet důvody státního zástupce pro vzetí do vazby nebo pro trvání vazby (srov. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lietzow v. Německo, Garcia Alva v. Německo a Schöps v. Německo). Rovnost zbraní není zajištěna, pokud je obviněnému nebo obhájci odepřen přístup k těm částem vyšetřovacího spisu, které jsou podstatné pro to, aby bylo možné účinně napadnout zákonnost vazby klienta. Evropský soud pro lidská práva uznává potřebu vést vyšetřování účinně, což může mít za důsledek i to, že část informací při něm **shromážděných** musí být držena v tajnosti, aby se podezřelým zabránilo ve falšování důkazů a podkopávání chodu spravedlnosti. Avšak tento legitimní cíl nemůže být sledován za cenu podstatných omezení práv obhajoby. Proto informace, která je důležitá pro posouzení zákonnosti vazby by měla být vhodným způsobem zpřístupněna obhájci. Z práva obviněného na „fair proces“ v právním státu a z nároku obviněného na to být slyšen v souvislosti s rozhodováním o vazbě vyplývá právo obviněného, aby jeho obhájce mohl nahlédnout do spisu, a to v těch částech, které jsou pro rozhodnutí o vazbě podstatné, jinak je porušen čl. 5 odst. 4 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Z těchto důvodů se v souvislosti s rozhodováním o vazbě nově upravuje další výjimka z možnosti odmítnutí předchozího nahlédnutí obviněnému a jeho obhájci do těch relevantních částí spisu, které jsou podstatné pro rozhodnutí o vazbě, zejména těch důkazů a ostatních podkladů, které státní zástupce používá k odůvodnění svého návrhu na vzetí obviněného do vazby nebo svého rozhodnutí o dalším trvání vazby či příp. návrhu na zamítnutí žádosti obviněného o propuštění z vazby a dalšího trvání jeho vazby.

15. Doručování

Nebyla-li písemnost doručena při úkonu trestního řízení, doručuje ji orgán činný v trestním řízení sám nebo prostřednictvím držitele poštovní licence (dále jen „pošta“) a v případě, že by takové doručení nebylo úspěšné, i prostřednictvím orgánu obce nebo příslušného orgánu Policie České republiky. Doručují-li soudy nebo státní zastupitelství písemnost samy, činí tak svými doručovateli nebo orgány justiční stráže. V případech stanovených zvláštními

předpisy doručuje orgán činný v trestním řízení prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti nebo jiného stanoveného orgánu.

Má-li obviněný obhájce a poškozený nebo zúčastněná osoba zmocněnce, doručuje se písemnost pouze obhájci nebo zmocněnci, pokud zákon nestanoví jinak. Má-li však obviněný, poškozený nebo zúčastněná osoba něco osobně vykonat, doručuje se písemnost i jim.

Doručuje se zásadně na adresu určenou osobou, které se doručuje, pro doručování.

Nestanoví-li tento zákon jinak, užijí se pro způsob doručování fyzickým osobám, právníkům osobám, státním orgánům, státu, advokátům, notářům, obcím a vyšším územně samosprávným celkům přiměřeně předpisy platné pro doručování v občanském soudním řízení. Zvláštním způsobem bude však v zásadě ve shodě s platnou úpravou upraveno pro trestní řízení doručování do vlastních rukou a odepření přijetí doručované písemnosti, přičemž však bude na základě požadavků z praxe omezen počet případů, kdy není možné náhradní doručení doručované zásilky, a to v tomto rozsahu:

Náhradní doručení zásilky není možné, doručuje-li se

a) obviněnému usnesení o zahájení trestního stíhání, trestní příkaz nebo rozsudek; náhradně doručit však lze rozsudek, jehož vyhlášení byl obžalovaný přítomen,

b) jiná písemnost, jestliže to předseda senátu, státní zástupce, nebo policejní orgán z důležitých důvodů nařídí.

Nový trestní řád však bude umožňovat uložení i zásilek určených do vlastních rukou, ale s jejich nevyzvednutím nebude spojena fikce doručení, ale bude nutno doručovat znovu jiným způsobem.

Doručování bude možno za zákonem stanovených podmínek provádět i v elektronické podobě. V této podobě je třeba také rozšířit oběh dokumentů mezi jednotlivými orgány činnými v trestním řízení, příp. i dalšími subjekty (např. dalšími státními orgány, orgány územní samosprávy atd.)

Doručování bude v zásadě upraveno ve shodě se současnou úpravou, včetně zachování možnosti doručování zásilky za zákonem stanovených podmínek prostřednictvím příslušného orgánu Policie České republiky; tato možnost je pro řádné fungování soudů a státních zastupitelství v trestním řízení nezbytná. Současně však bude omezen počet případů, v nichž je při doručování do vlastních rukou vyloučeno náhradní doručení zásilky, a to o dosud stanovené případy doručování obviněnému obžaloby, zjednodušené obžaloby a předvolání k hlavnímu líčení a veřejnému zasedání, kdy bude umožněno zásilku uložit s náhradním doručením. Doručování obžaloby, zjednodušené obžaloby a předvolání k hlavnímu líčení (které se doručují zásadně společně) nebo k veřejnému zasedání s možností uložení odstraní opakované doručování těchto zásilek obviněným, kteří se zdržují v místě doručení nebo označili adresu k doručování, na kterou se jim doručuje. Pokud by si zásilku nevyzvedli a nedostavili se k hlavnímu líčení, může předseda senátu v případě, že je jejich účast nutná, provést další opatření, např. jejich předvedení, a v případech, v nichž je možno konat hlavní líčení v jejich nepřítomnosti, urychleně provést toto hlavní líčení. V posledně uvedeném případě nebude možné náhradní doručení rozsudku vyhlášeného při takovém hlavním líčení a bude ho třeba doručit (s využitím možnosti jeho uložení – viz dále), a proto se s ním obviněný bude moci vždy seznámit a případné námitky (a to i ohledně případně nesprávně provedeného doručení zásilky s obžalobou a předvoláním) uvést v podaném odvolání (z obdobných důvodů nebude

možno také náhradně doručit trestní příkaz, který se vydává bez projednání věci v hlavním líčení). Naproti tomu, jestliže bude obžalovaný vyhlášen přítomen, a zná tedy obsah rozsudku včetně toho, že mu bude v nejbližší době doručován, bude možno při jeho doručování do místa, kde se obžalovaný zdržuje, nebo na adresu jím uvedenou k doručování, využít možnosti náhradního doručení takové zásilky.

Nový trestní řád však bude umožňovat uložení i zásilek určených do vlastních rukou, ale s jejich nevyzvednutím nebude spojena fikce doručení (nepůjde tedy o náhradní doručení), ale bude nutno doručovat znovu jiným způsobem. Z praxe je totiž známo, že nikoli všichni, kterým je zásilka doručována do vlastních rukou, se doručení brání, ale někteří z nich se jen nezdržují v místě bydliště v doručovací době. Lze proto předpokládat, že tímto způsobem bude snížen počet nedoručených zásilek.

Zásadním způsobem by mělo být rozšířeno využívání nových informačních technologií tak, aby byl oběh spisů a dalších dokumentů, který dosud probíhá zásadně v písemné podobě, nahrazen ve všech případech, kdy to není na újmu vedení řízení, jejich zasíláním v elektronické podobě. V této souvislosti je možno poukázat i na zahraniční zkušenosti (např. projekt LEA ve Slovenské republice).

16. Pořádková opatření

A. Pořádkové postižení

Kdo přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě nebo bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle tohoto zákona, může být soudcem, státním zástupcem nebo policejním orgánem potrestán pořádkovou pokutou do 50 000 Kč. Obhájce nebo státní zástupce se místo pořádkové pokuty předá ke kárnému postihu. Předání obhájce ke kárnému řízení v přípravném řízení může učinit pouze státní zástupce, který tak zpravidla činí na návrh policejního orgánu. Na základě takové předání, je orgán příslušný podle zvláštních právních předpisů povinen podat kárnou žalobu, kterou je příslušný kárný orgán povinen projednat v kárném řízení. U příslušníků ozbrojených sil nebo bezpečnostního sboru v činné službě je možno je přenechat ke kázeňskému potrestání; obdobně lze postupovat u osob ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Proti takovému rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Kdo v řízení před soudem přes předchozí napomenutí opakovaně závažným způsobem ruší řízení nebo se k soudu opakovaně chová urážlivě, nebo soud znevažuje, anebo bez dostatečné omluvy neuposlechne příkaz nebo výzvu soudu anebo jednání soudu zmaří, může být soudem okamžitě potrestán ve zkráceném soudním řízení na základě zjednodušené obžaloby podané státním zástupcem pro trestný čin pohrdání soudem (srov. § 312 návrhu trestního zákoníku); přípravné řízení se v tomto případě nekoná; soudci, kteří vedou v této věci řízení, nejsou vyloučeni z projednávání takové zjednodušené obžaloby.

Navrhovaná úprava v podstatě přebírá stávající úpravu pořádkových opatření, kterou na základě vyhodnocení poznatků z praxe doplňuje především v tom směru, že na základě předání obhájce nebo státního zástupce ke kárnému postihu, je příslušný orgán povinen podat kárnou žalobu a tuto je příslušný kárný orgán povinen projednat v kárném řízení. Touto úpravou se sleduje zajištění toho, aby orgán, kterému byla taková osoba předána ke kárnému postihu a který je jinak oprávněn zahájit kárné

řízení, nemohl vyhodnotit předání ke kárnému postihu tak, že není důvod k zahájení řízení a podání příslušného návrhu kárnému orgánu. Tato úprava si vyžádá i změny navazujících zákonů upravujících kárné řízení obhájců a státních zástupců.

Stávající výčet pořádkových opatření se navrhuje doplnit o zvláštní způsob projednání a rozhodnutí o jednání zakládajícím trestný čin pohrdání soudem. Toto řízení bude možné provést okamžitě ve zkráceném řízení před soudem projednávajícím trestný čin na základě zjednodušené obžaloby podané státním zástupcem, který ji bude moci při jednání nadiktovat přímo do protokolu o hlavním líčení nebo veřejném zasedání, neboť návrh s ohledem na charakter takového pohrdajícího jednání nepředpokládá provádění přípravného řízení. Tuto obžalobu bude moci projednat soud i přímo při úkonu nebo jednání, při kterém ke spáchání trestného činu došlo, neboť soudci (přisedící) projednávající původní věc nebudou vzhledem k výslovné úpravě vyloučení z jejího projednávání.

Tato úprava se navrhuje na základě zkušeností z praxe soudů, které naznačují, že u některých osob se dosavadní pořádková opatření zcela míjí svým účinkem a ani v minulosti zvýšená sazba pořádkové pokuty až na 50 000 Kč je nedonutí ke splnění jejich povinností, a to buď proto, že uložená pokuta je v důsledku jejich majetkových poměrů nevymahatelná, anebo proto, že v některých případech taková osoba raději opakovaně zaplatí pořádkovou pokutu, než aby splnila svoji procesní povinnost. Přestože nelze vyloučit, že v některých případech bude v praxi v případě přijetí této úpravy, použito tohoto zvláštního způsobu projednání trestného činu pohrdání soudem, je hlavním smyslem preventivní význam možnosti rychlého a účinného potrestání jeho pachatele, o čemž budou osoby, u nichž by takový postup přicházel v úvahu, poučeny, a proto se předpokládá, že jeho uzákonění nepovede k výraznějšímu nárůstu této agendy. Vzhledem k tomu, že jde o řízení o obžalobě státního zástupce, na které se s určitými výjimkami budou vztahovat všechna ostatní ustanovení trestního řádu včetně práva na obhajobu, bude i v tomto řízení zajištěn spravedlivý proces.

B. Předvedení

Pokud se obviněný nebo svědek na předvolání nedostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, může být předveden. Na možnost použití tohoto pořádkového opatření musí být ten, kdo je předvoláván, předem upozorněn.

Osoba podezřelá nebo obviněná může být předvedena i bez předchozího předvolání, jestliže je odůvodněna obava, že se na předvolání nedostaví nebo jestliže je to nutné k úspěšnému provedení trestního řízení, zejména nemá-li stále bydliště nebo je zde obava, že se bude skrývat nebo uprchnout.

Předseda senátu (samosoudce) a v přípravném řízení státní zástupce mohou v souvislosti s předvedením nařídit zajištění této osoby na dobu nezbytně nutnou, nejdéle na 48 hodin před provedením úkonu, ke kterému je předváděna.

Předvést bez předchozího předvolání je možno nejen osobu obviněnou, ale i podezřelého, za podmínky, že je odůvodněna obava, že se na předvolání nedostaví, např. když byla přistižena při činu nebo zajištěna bezprostředně poté, zejména na útěku, anebo jestliže je to nutné k úspěšnému provedení trestního řízení (např. u bezdomovců, kterým lze obtížně doručit předvolání apod.).

U pořádkového opatření předvedení se nad rámec stávající úpravy, která se upřesňuje pokud jde o důvody, kdy je možné obviněného předvést bez předchozího předvolání (srov. § 90 odst. 2 platného trestního řádu), zavádí i možnost, aby předseda

senátu (samosoudce) a v přípravném řízení státní zástupce v souvislosti s předvedením nařídil zajištění této osoby na potřebnou dobu, nejdéle na 48 hodin před provedením úkonu, ke kterému je osoba předváděna. Tento institut bude možno použít v případě, kdy opakovaně předvedení nebylo realizováno vzhledem k tomu, že osoba, která se jinak v místě bydliště zdržuje, nemohla být předvedena vzhledem k tomu, že se právě v souvislosti s prováděným úkonem vzdálila z místa bydliště (provedení úkonu trestního řízení tím opakovaně zmařila). Tato úprava zajišťuje možnost realizace předvedení, neboť podle platné úpravy mohou příslušníci policie příkaz k předvedení realizovat až těsně před vlastním procesním úkonem, což je zpravidla nedostatečné, neboť v té době se předváděné osoby již zpravidla nezdržují v místě bydliště, z kterého brzo rány odejdou a přes den se tam nevyskytují. Obdobně neúčinné je v takovém případě předvádění ze zaměstnání, neboť velmi často jde o osoby nezaměstnané nebo často měnící své zaměstnání, popř. se v rozhodnou dobu před procesním úkonem ze zaměstnání vzdálí.

17. Předběžná opatření v trestním řízení

Nový trestní řád bude upravovat předběžná opatření, jejichž smyslem je chránit poškozeného a zajistit účinné provedení trestního řízení. Podmínkou pro jejich uložení bude

a) dostatečně odůvodněné podezření ze spáchání úmyslného trestného činu s horní hranicí sazby odnětí svobody nejméně tři léta a

b) zásadní a okamžitá potřeba ochrany poškozeného nebo společnosti z hlediska nebezpečí pokračování nebo opakování trestné činnosti.

Přitom je třeba přihlídnout k povaze a závažnosti konkrétního spáchaného skutku a osobě obviněného.

Jako předběžná opatření bude možno uložit:

a) zákaz kontaktování poškozeného nebo setkání s ním; z důležitých důvodů lze takové setkání povolit za dohledu příslušného orgánu činného v trestním řízení,

b) příkaz opustit byt a jeho bezprostřední okolí,

c) zákaz návratu do bytu a jeho bezprostředního okolí, jestliže takový byt slouží k uspokojování nezbytné oprávněné potřeby bydlení oběti,

d) zákaz návštěv určitých míst, akcí, zařízení nebo jiných nevhodných prostředí,

e) zákaz styku s určitými osobami,

f) příkaz nezdržovat se na určitém místě,

g) zákaz přechovávat předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších trestných činů,

h) zákaz užívat návykové látky,

i) zákaz hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,

j) příkaz zdržovat se v místě svého pobytu,

k) zákaz vycestovat za hranice České republiky,

l) zákaz určité činnosti, včetně řízení motorových vozidel; z důležitých důvodů lze výkon takové činnosti v omezeném rozsahu povolit (např. pro výkon zaměstnání nebo povolání).

Předběžná opatření bude moci nařídít jen soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, pokud je u obviněného dán některý z důvodů vazby, a to útěkové, koluzní i předstižné. Jejich nesplnění bude důvodem vzetí do vazby (viz i bod 18. C. níže).

Pouze v neodkladných případech, kdy nařízení soudu nelze předem dosáhnout, je může učinit policejní orgán po souhlasu státního zástupce, který je však povinen do 48 hodin toto nařízení zrušit, anebo věc předložit soudu, aby rozhodl o jeho dalším trvání.

Soud bude moci rozhodnout s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestné činnosti, osobě obviněného a zájmům poškozeného i o uložení více druhů předběžných opatření a o změně předběžného opatření, včetně uložení dalšího dosud neuloženého předběžného opatření.

Proti všem takovým rozhodnutím bude přípustná stížnost, jež nemá odkladný účinek.

Jestliže obviněný neplní uložená předběžná opatření, může mu být

- a) uložena pořádková pokuta, nebo
- b) nařízeno jeho zadržení nebo zatčení, anebo
- c) rozhodnuto o jeho vzetí do vazby.

Obviněný má právo žádat o zrušení nebo změnu předběžného opatření, o které musí soud a v přípravném řízení soudce bezodkladně rozhodnout.

Návrh věcného záměru předpokládá na základě zahraničních zkušeností nově upravit předběžná opatření již v průběhu trestního řízení, je-li naléhavá potřeba chránit zejména poškozeného (oběť trestného činu) a jemu blízké osoby, a tato potřeba se objevuje zejména v souvislosti s tzv. domácím násilím nebo pronásledováním (kterým se rozumí „stalking“ – slídivé a značně obtěžující pronásledování oběti). Obě tyto formy trestné činnosti mají různé motivy, mnoho forem, rozdílné délky trvání i různý dopad na poškozeného, včetně konkrétních fyzických i psychických následků (újem). Spáchání trestného činu je u nich vázáno typicky k určité osobě, ale i místu (např. společnému bydlišti obviněného a oběti nebo bydlišti poškozeného), anebo k určité činnosti oběti (např. pronásledování a obtěžování filmových nebo hudebních hvězd narušenými fanoušky). V poslední době v České republice narůstá i specifická forma trestné činnosti vázané na sportovní utkání nebo zábavní centra, kdy jde o návštěvu sportovních stadionů nebo restauračních a jiných zařízení, v nichž došlo k opakované nebo závažné trestné činnosti. Včasná a účinná reakce na jasné definovatelné potenciální i skutečné kriminogenní faktory, včetně přerušení rozhodných vazeb mezi obviněným a jeho obětí nebo určitým prostředím, je v takových případech nepochybně potřebná a žádoucí v zájmu individuální i generální prevence.

Současná právní úprava předpokládá pouze možnost ukládat obviněnému v souvislosti s náhradou vazby písemným slibem nebo dohledem probačního úředníka omezení stanovená ve výroku rozhodnutí o náhradě vazby [srov. § 73 odst. 1 písm. b), odst. 3 platného trestního řádu]. Tato omezení jsou však vázána na důvody vazby, což se v některých případech může jevit příliš omezující. Širší možnosti ukládat výchovná opatření již v průběhu trestního řízení upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který umožňuje ukládat mladistvému širokou škálu opatření, avšak jen s jeho souhlasem (srov. § 10 odst. 2 a § 15 a násl. zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Tyto formy se však právě u domácího násilí nebo pronásledování ukazují jako nedostatečně účinné, a proto se navrhuje upravit určitou škálu předběžných opatření, která mají podobný účel jako předběžná opatření v občanském soudním řízení (srov. § 74 a násl. občanského soudního řádu), kdy je třeba prozatímně upravit poměry nebo vztahy obviněného s obětí nebo jiným poškozeným, aby bylo zabráněno obviněnému

v pokračování v trestné činnosti nebo aby byla odstraněna její příčina nebo podmínka.

Předběžné opatření bude moci nařídít jen soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Vzhledem k tomu, že o předběžných opatřeních bude rozhodovat **pouze** soud, a to na základě zákona, bude jejich ukládání v souladu s čl. 14 odst. 3 a čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Stejně tak o jeho zrušení bude moci rozhodnout jen soud a v přípravném řízení na návrh obviněného, poškozeného nebo státního zástupce soudce. Státní zástupce bude moci rozhodnout pouze o zrušení tohoto opatření bylo-li vydáno policejním orgánem. Sociální dopady budou řešeny v navazujících předpisech.

Obdobné úpravy mají např. v Rakousku (srov. Spolkový zákon o ochraně proti násilí v rodině) nebo ve Francii, kde jsou uplatňována v podstatně širším rozsahu, neboť umožňují uložit obviněnému na svobodě velmi širokou škálu nejružnějších omezení a povinností, které mají za cíl omezovat další trestní rizika a usnadnit vedení trestního řízení (srov. kapitulu VII francouzského trestního řádu, zejména ustanovení čl. 137 až 144). Smyslem těchto omezení je v první řadě chránit poškozeného, ale na druhé straně jejich náležité prosazování je i v zájmu stíhaného obviněného, který by si mohl svými nežádoucími aktivitami přivodit použití podstatně invazivnějších prostředků vůči sobě, např. uvalení vazby z důvodů § 67 písm. c) platného trestního řádu. Používání předběžných opatření se v zahraničí velmi osvědčuje a zejména u domácího násilí nebo pronásledování efektivně brání v pokračování nebo opakování trestné činnosti.

18. Zajištění osob

A. Zadržení obviněného policejním orgánem

Jestliže je tu některý z důvodů vazby [výslovně bude uvedeno ustanovení o důvodech vazby včetně písmen – dnešní § 67 písm. a), b), c) platného trestního řádu] a pro neodkladnost věci nelze rozhodnutí o vazbě předem opatřit, může policejní orgán obviněného zadržet prozatím sám. Je však povinen provedené zadržení státnímu zástupci bezodkladně ohlásit a předat mu opis protokolu, který sepsal při zadržení, i další materiál, který státní zástupce potřebuje, aby popřípadě mohl podat návrh na vzetí do vazby. Návrh musí být podán tak, aby obviněný mohl být nejpozději do 48 hodin od zadržení odevzdán soudu, jinak musí být propuštěn na svobodu.

Zadržený obviněný má právo hovořit s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním již v průběhu zadržení. Zadržený obviněný má právo vyrozumět o skutečnosti, že byl zadržen, osobu blízkou nebo jinou osobu podle své volby.

Zachována zůstává stávající úprava zadržení obviněného. Výslovně se řeší zejména přípustnost zadržení obviněného stíhaného pro některé méně závažné trestné činy odkazem na důvody vazby, a to v návaznosti na požadavky praxe s přihlédnutím k tomu, že jedná-li se o neodkladný případ (zejména na počátku vyšetřování), nemusí být ještě okolnosti vylučující omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů (srov. § 68 odst. 3 platného trestního řádu) náležitě objasněny a zjištěny, přičemž lhůta stanovená zákonem pro zadržení slouží mimo jiné i k objasnění, zda u trestného činu (přečinu), pro který jinak nelze vzít obviněného do vazby, jsou či nejsou tyto okolnosti dány. Nicméně pokud jde o takový trestný čin a byly-li již v průběhu prověřování a navazujícího vyšetřování zjištěny skutečnosti potřebné k posouzení, zda

je dána některá z okolností vylučující omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů, je třeba tyto okolnosti samozřejmě uvážit, a to i z hlediska rozhodnutí, zda obviněný, který je stíhán pro trestný čin, pro nějž by ho jinak nebylo možno vzít do vazby, má být vůbec zadržen, a to i přesto, že je pro zadržení stanovena pouze podmínka, aby byl dán některý z důvodů vazby.

Nadále platí zákaz obcházení potřeby vyžádat si souhlas státního zástupce k zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu využitím některého zajišťovacího institutu podle zákona o policii, případně podle jiného zákona, a po zahájení trestního stíhání následným zadržením obviněného.

Výslovně se zakotvuje, že obviněný může v průběhu zadržení se svým obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním i tehdy, není-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, ale byl-li policejním orgánem zadržen jako obviněný a dosud nebylo rozhodnuto soudcem o zadržené osobě. Doposud praxe vycházela z analogické aplikace ustanovení § 33 odst. 1 předposlední věty platného trestního řádu.

B. Zadržení a omezení osobní svobody osoby podezřelé

Osobu podezřelou ze spáchání trestného činu může, je-li dán některý z důvodů vazby [výslovně bude uvedeno ustanovení o důvodech vazby včetně písmen – dnešní § 67 písm. a), b), c) platného trestního řádu], policejní orgán v naléhavých případech zadržet, i když dosud proti ní nebylo zahájeno trestní stíhání. K zadržení je třeba předchozího souhlasu státního zástupce. Bez takového souhlasu lze zadržení provést, jen jestliže věc nesnese odkladu a souhlasu předem nelze dosáhnout, zejména byla-li osoba přistižena při trestném činu nebo zastižena na útěku. Při zadržení osoby podezřelé se nezvažují okolnosti vztahující se k omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů a okolnosti takové omezení vylučující, které je však třeba v průběhu zadržení objasnit k případnému rozhodnutí o vzetí do vazby.

Osobní svobodu osoby, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté, smí omezit kdokoli, pokud je to nutné ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. Je však povinen tuto osobu předat ihned policejnímu orgánu; příslušníka ozbrojených sil může též předat nejbližšímu útvaru ozbrojených sil nebo správci posádky. Nelze-li takovou osobu ihned předat, je třeba některému z uvedených orgánů omezení osobní svobody bez odkladu oznámit.

Policejní orgán, který provedl zadržení nebo kterému byla odevzdána osoba přistižená při trestném činu nebo bezprostředně poté, zadrženou osobu nebo osobu, která mu byla odevzdána, vyslechně a o výsledku sepiše protokol, v němž označí místo, čas a bližší okolnosti zadržení nebo odevzdání osoby a uvede osobní údaje takové osoby, jakož i podstatné důvody zadržení.

Policejní orgán, který zadržení provedl nebo kterému byla odevzdána osoba přistižená při trestném činu, ji propustí bezodkladně na svobodu v případě, že bude podezření rozptýleno nebo důvody zadržení z jiné příčiny odpadnou. Nepropustí-li tuto osobu na svobodu, předá státnímu zástupci protokol o jejím výsledku s vyhotovením usnesení o zahájení trestního stíhání a další důkazní materiál tak, aby státní zástupce mohl popřípadě podat návrh na vzetí do vazby. Návrh musí policejní orgán podat bez odkladu, aby osoba zadržená podle tohoto zákona mohla být odevzdána soudu nejpozději do 48 hodin od tohoto zadržení nebo odevzdání osoby; jinak musí být propuštěna na svobodu.

Ustanovení upravujících práva obviněného a výslech obviněného je třeba přiměřeně dbát i tehdy, jestliže je zadržená osoba nebo osoba přistižená při trestném činu nebo bezprostředně poté, která byla policejnímu orgánu odevzdána, vyslýchána v době, kdy ještě proti ní nebylo zahájeno trestní stíhání. Taková osoba má právo zvolit si obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby a radit se s ním již v průběhu zadržení; má též právo požadovat, aby obhájce byl přítomen při jejím výslechu, ledaže je obhájce ve lhůtě tam uvedené nedosažitelný. Zadržený podezřelý má právo vyrozumět o skutečnosti, že byl zadržen, osobu blízkou nebo jinou osobu podle své volby. O těchto právech je třeba podezřelého poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.

Přebírá se v plném rozsahu úprava zadržení osoby podezřelé a přistižení osoby při činu nebo bezprostředně poté. Doplnuje se jen úprava postupu ohledně osoby, která byla odevzdána policejnímu orgánu (a obdobně dalším subjektům zde uvedeným) poté, co byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté.

Výslovně se řeší zejména přípustnost zadržení podezřelého pro některé méně závažné trestné činy odkazem na důvody vazby, a to v návaznosti na požadavky praxe s přihlédnutím k tomu, že jedná-li se o neodkladný případ, nemusí být ještě okolnosti vylučující omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů (srov. § 68 odst. 3 platného trestního řádu) náležitě objasněny a zjištěny, přičemž lhůta stanovená zákonem pro zadržení slouží mimo jiné i k objasnění, zda u trestného činu (přechinu), pro který jinak nelze vzít obviněného do vazby, jsou či nejsou tyto okolnosti dány. Proto se také výslovně zdůrazňuje, že při zadržení osoby podezřelé se nezvažují okolnosti vztahující se k omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů a okolnosti takové omezení vylučující, které je však třeba v průběhu zadržení objasnit, aby je bylo možno náležitě zvážit při rozhodování o vzetí obviněného do vazby.

Nadále přichází v úvahu zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu policejním orgánem v souvislosti s přistižením při činu nebo bezprostředně poté, kde jde pouze o zvláštní případ zadržení osoby podezřelé (tento zajišťovací institut se zásadně odlišuje od omezení osobní svobody kýmkoli, jak je výše zmíněn).

C. Vazba

Obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava,

a) že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest za zvlášť závažný zločin,

b) že bude působit na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo

c) že bude opakovat trestnou činnost, pro níž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil,

a dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením.

Obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta, nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody,

jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, lze vzít do vazby jen tehdy, jestliže obviněný

a) uprchl nebo se skrýval, anebo nemá stálé bydliště, na jehož adresu by mu bylo možno doručit předvolání nebo vyznění o úkonu trestního řízení,

b) opakovaně se nedostavil na předvolání a nepodařilo se jej předvést ani jinak zajistit jeho účast při úkonu trestního řízení,

c) je neznámé totožnosti a dostupnými prostředky se ji nepodařilo zjistit,

d) již působil na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání,

e) porušil uložené předběžné opatření v trestním řízení, nebo

f) již opakoval trestnou činnost, pro niž je stíhán, a to i přesto, že za ni již byl odsouzen, anebo v takové trestné činnosti pokračoval, a to i dalšími útoky hromadného trestného činu nebo dalším udržováním protiprávního stavu u trvajících trestných činů.

Základní (obecné) důvody vazby se navrhuje ponechat ve stávající podobě. Zejména není na místě v jakékoli podobě upravovat institut obligatorní vazby. Vychází se tedy z toho, že vazba bude nadále fakultativním zajišťovacím opatřením proti osobě.

Vzhledem k proklamovanému úsilí o zjednodušení úpravy vazby není na místě v této souvislosti upravovat v obecných ustanoveních o vazbě některé další kategorie či druhy vazby (jako např. vazbu po skončení trestního stíhání, vazbu v oblasti mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, vazbu u specifických kategorií osob – žen, nemocných, mladistvých, atd.), protože jednak lze odkázat na speciální ustanovení obsažená dílem v trestním řádu, dílem ve zvláštních zákonech (v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, příp. i v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech, jehož přijetí se předpokládá), jednak jde o otázky týkající se výkonu vazby (vazebního režimu) a v tomto ohledu existuje rovněž speciální úprava (zákon o výkonu vazby a řád výkonu vazby).

Úprava zpřísněných důvodů vazby se navrhuje ponechat v zásadě beze změny. Do důvodu pod písm. a) se pouze navrhuje doplnit, že vysoký trest hrozí za zvlášť závažný zločin (srov. k tomu i judikaturu Ústavního soudu). Další změnou je úprava důvodu vylučujícího omezení vzetí do vazby u nejméně závažných trestných činů podle písm. f) [srov. oproti tomu dikci § 68 odst. 3 písm. e) platného trestního řádu], kde se navrhuje na základě platné judikatury, která řešila některé výkladové problémy v souvislosti s tímto důvodem, doplnit toto ustanovení tak, aby se tento důvod vztahoval i na opakování trestné činnosti spáchané v minulosti (včetně recidivy), jakož i na pokračování v ní dalším jednáním (vztahuje se nikoli jen na útoky pokračujícího trestného činu podle § 89 odst. 3 platného trestního zákona, ale i na útoky hromadného trestného činu a části trvajících trestných činů). Jde o širší pojem než opakování trestné činnosti, kterým novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. nahradila v § 67 písm. c) platného trestního řádu původní pojem pokračování v trestné činnosti (srov. § 12 odst. 11 platného trestního řádu).

Sporné dosud je, zda sem lze zahrnout i zpětnost v podobě recidivy. V dosavadním pojetí převažoval spíše výklad, podle něhož důvod podle písm. e) je možno uplatnit jen v probíhajícím trestním řízení, a že nelze tento důvod vztahovat k případům recidivy, tedy k případům, kdy je zahájeno trestní stíhání proti obviněnému, který byl v minulosti odsouzen pro podobnou trestnou činnost, nicméně v rámci již probíhajících nového trestního řízení se nedopustil znovu jednání předpokládaného v tomto ustanovení. Proto navrhovaná úprava i tento problém řeší

výslovně, neboť je jistě více důvodů pro vzetí do vazby takového obviněného (pachatele), který bezprostředně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody navázal dalším trestným činem na předchozí trestnou činnost, ačkoli za ni byl již odsouzen, zvláště když se tato situace opakuje již poněkolkáté, než obviněného (pachatele), který se sice dopustil opakovaně trestné činnosti nebo v ní pokračoval, ale ještě za ní nebyl odsouzen, tedy na něho nebylo působeno žádným trestem ani jiným působením v rámci trestního řízení.

Na tuto úpravu důvodů vazby pak mohou odkazovat další ustanovení trestního řádu, jež na materiální vazební právo bezprostředně navazují (včetně předpisů upravujících výkon vazby).

Doplněna bude i úprava o vyrozumívání věznice, zastupitelských, resp. konzulárních úřadů a dalších subjektů o vzetí obviněného do vazby a navazujících rozhodnutí (srov. § 70 a § 70a platného trestního řádu), kde bude zejména umožněno vyrozumět na žádost obviněného i další osoby, než jen rodinné příslušníky a zaměstnavatele. Výslovně bude upraveno i vyrozumění příslušného úřadu práce u nezaměstnaných osob, aby obviněnému nevznikaly další zbytečné problémy (např. pro nedostavení se k tomuto úřadu apod.). Podnikatelům vzatým do vazby bude umožněno učinit potřebné úkony k zabezpečení dalšího chodu právnické osoby tak, aby nedošlo k zbytečným škodám a ohrožení fungování podniku. Cizinci, který byl zbaven osobní svobody, bude také umožněno navázat spojení se zastupitelským (konzulárním) úřadem, o čemž musí být poučen.

D. Zatčení obviněného

Jestliže je dán některý z důvodů vazby a obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu, vydá v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předseda senátu (samosoudce) příkaz, aby byl obviněný zatčen.

Příkaz k zatčení musí vedle údajů zajišťujících, že obviněný nebude zaměněn s jinou osobou, obsahovat stručný popis skutku, pro nějž je obviněný stíhán, označení trestného činu, který se v tomto skutku spatřuje, a přesný popis důvodů, pro které se příkaz k zatčení vydává.

Soudce nebo předseda senátu (samosoudce)

a) změní příkaz k zatčení, zejména pokud jde o příslušnost orgánu, kterému má být zatčena osoba předvedena,

b) odvolá příkaz k zatčení, pominuly-li důvody pro jeho vydání; příkaz k zatčení tím bez dalšího pozbývá platnosti.

Zatčení provedou na podkladě příkazu orgány Policie České republiky, které jsou též povinny, je-li toho k provedení příkazu třeba, vypátrat pobyt obviněného.

Orgán Policie ČR, který obviněného na podkladě příkazu zatkl, je povinen ho neodkladně, nejpozději však do 24 hodin, dodat soudu, jehož soudce příkaz vydal. Nestane-li se tak, musí být obviněný propuštěn na svobodu.

Soudce, jemuž byl obviněný dodán, musí obviněného neprodleně vyslechnout, rozhodnout o vazbě a rozhodnutí oznámit obviněnému do 24 hodin od doby, kdy mu byl obviněný dodán. Není-li obviněnému oznámeno rozhodnutí do 24 hodin od doby, kdy byl dodán soudu nebo soudci provádějícímu jeho výslech, musí být obviněný propuštěn na svobodu. Obviněný má právo požadovat, aby obhájce byl přítomen při jeho výslechu, pokud je v uvedené lhůtě dosažitelný.

O vazbě zatčeného rozhodne v řízení před soudem předseda senátu (samosoudce).

Obviněného, který byl vzat do vazby, dodají do místa výkonu vazby policejní orgány.

Institut příkazu k zatčení se navrhuje ponechat v zásadě ve stejné podobě, v jaké byl upraven v platném trestním řádu; tato úprava se osvědčila. Navrhují se pouze dílčí změny, a to především výslovné zakotvení možnosti již vydaný příkaz k zatčení odvolat, pominou-li důvody jeho vydání ještě předtím, než byl obviněný zatčen. Soudce činný v přípravném řízení tak zpravidla učiní na návrh státního zástupce, není však vyloučeno, aby v přípravném řízení soudce příkaz odvolal i bez takového návrhu, dozví-li se jinak, že důvody vazby pominuly. V řízení před soudem předseda senátu (samosoudce) odvolá příkaz k zatčení při splnění uvedené podmínky i bez návrhu. Při odvolání příkazu se příkaz k zatčení neruší, ale opatřením se odvolá jeho výkon. Formu opatření má i odmítnutí návrhu státního zástupce na vydání příkazu k zatčení.

Soudce nebo předseda senátu může také příkaz k zatčení změnit, zejména pokud jde o příslušnost orgánu, kterému má být zatčená osoba předvedena. Touto možností se sleduje zamezení nutnosti vydávat nové a rušit dříve vydané příkazy k zatčení v případě přechodu věci ze stadia přípravného řízení do stadia řízení před soudem a také v případě změn soudních stadií řízení (nalézacího a odvolacího).

Další změnou je vypuštění výjimečné možnosti dodat obviněného jinému věcně příslušnému soudu, a to vzhledem k velikosti České republiky a rozvoji dopravních sítí a používání dopravních prostředků, kdy na podkladě zkušeností z praxe lze zajistit, aby do 24 hodin byl zatčený obviněný vždy dodán příslušnému soudu, jehož soudce příkaz k zatčení vydal, neboť výslech prostřednictvím dožádaného soudu je uplatňován jen zcela výjimečně.

V průběhu přípravy rekodifikace trestního práva procesního byla zvažována i možnost úpravy příkazu k zatčení podezřelého, ale tato byla zejména pro závažnost a dopad vydaného příkazu k zatčení na osobu, již se tento zajišťovací úkon týká, i ke způsobu jeho realizace (na jeho podkladě se bezprostředně – do 24 hodin - rozhoduje o vzetí této osoby do vazby) odmítnuta.

Problémy týkající se možnosti dostihnout osobu, která je důvodně podezřelá ze spáchání trestného činu, ale zatím se jí nepodařilo usnesení o zahájení trestního stíhání oznámit, nelze totiž řešit tak, že bude dovozováno, že účinek zahájení trestního stíhání nastane již ve vztahu k osobě, která má být obviněna, pouhým vydáním (vyhotovením) usnesení o zahájení trestního stíhání, ale až pátráním po takové osobě a jejím zadržením podle příslušných ustanovení, kdy musí být i před podáním návrhu na vzetí do vazby vyslechnuta. Právě možnost, že by podezřelému vůbec nebylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání a ani nebyl před vydáním příkazu k zatčení jako obviněný vyslechnut a nebylo by tak známo jeho stanovisko k obvinění, a přesto by bylo žádáno na soudu vydání příkazu k jeho zatčení, je dalším podstatným důvodem, který vedl k odmítnutí takových návrhů, neboť bez výsledku osoby, o jejímž zatčení by mělo být rozhodováno, nelze o takovém zásadním zásahu do osobní svobody rozhodovat. Z těchto důvodů také platná úprava umožňuje vydání příkazu k zatčení pouze vůči obviněnému, kterému je známo, že je stíhán jako obviněný a trestnímu stíhání se vyhýbá (srov. podmínky „nelze předvolat, předvést nebo zadržet“). K splnění účelu trestního řízení v takových případech plně postačí shora popsany institut zadržení, zejména jestliže bude existovat náležitá výměna informací mezi různými policejními orgány (popř. státními zastupitelstvími a

policejními orgány), a to i ohledně vyhotovených a nedoručených usnesení o zahájení trestního stíhání. Policejní orgány by měly v takovém případě vyvinout maximální úsilí pro zadržení podezřelého a doručení usnesení o zahájení trestního stíhání, aby mohly být objasněny rozhodné okolnosti pro jeho případné vzetí do vazby. Tuto činnost policie nelze nahrazovat vydáním příkazu k zatčení dosud zpravidla do protokolu nevyslechnuté osoby. Navíc v praxi pátrání po osobě z hlediska zadržení či zatčení nevykazuje podstatné rozdíly.

E. Rozhodování o vzetí do vazby a rozhodování o zadržené osobě

Vzít do vazby lze toliko osobu, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání. Rozhodnutí o vazbě musí být odůvodněno též skutkovými okolnostmi. O vzetí do vazby rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce.

Nenařídil-li státní zástupce propuštění zadržené osoby na podkladě materiálů mu došlých, popřípadě po jejím opětovném výsledku, je povinen odevzdat ji ve lhůtě 48 hodin od zadržení soudy s návrhem na vzetí do vazby. K návrhu připojí dosud získaný důkazní materiál.

Soudce je povinen vyslechnout zadrženou osobu a do 24 hodin od doručení návrhu státního zástupce rozhodnout o jejím propuštění na svobodu anebo rozhodnout, že ji bere do vazby. O době a místě konání výsledku vyrozumí bezodkladně vhodným způsobem zvoleného nebo ustanoveného obhájce, pokud je dosažitelný, a o jehož účast zadržená osoba požádala, a státního zástupce. Obhájce a státní zástupce se mohou výsledku zúčastnit a klást zadržené osobě otázky, avšak teprve tehdy, až jim k tomu soudce udělí slovo. Překročení doby 24 hodin od doručení návrhu státního zástupce na vzetí do vazby je vždy důvodem k rozhodnutí o propuštění obviněného na svobodu.

Již zásadně nepřichází v úvahu, aby o vzetí do vazby v přípravném řízení rozhodoval státní zástupce (srov. i čl. 8 odst. 5 Listiny základních práv a svobod). Státní zástupce tedy není považován za „jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci“ podle čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Není zřejmě nezbytné upravovat výslovně povinnost soudce v přípravném řízení rozhodnout o jakémkoli návrhu státního zástupce na vzetí obviněného do vazby (ustanovení týkající se zadržené osoby a rozhodování o ní řeší pouze jednu z možných situací, která může v praxi nastat).

F. Přezkoumávání trvání vazby z úřední povinnosti i na základě žádosti obviněného

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny vyřizovat vazební věci přednostně s největším urychlením, přitom jsou všechny orgány činné v trestním řízení povinny průběžně zkoumat, zda důvody vazby ještě trvají nebo se nezměnily.

Obviněný musí být ihned propuštěn na svobodu, jestliže pomine důvod vazby.

Obviněný má právo kdykoliv žádat o propuštění na svobodu. Žádostí o propuštění z vazby je i návrh obviněného na přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu. Nevyhoví-li v přípravném řízení státní zástupce takové žádosti, a to popř. i při náhradě vazby zárukou, dohledem probačního úředníka, slibem obviněného nebo peněžitou zárukou, předloží ji neprodleně soudu; o tom zašle vyrozumění obviněnému.

O takové žádosti musí soud a v přípravném řízení soudce neodkladně rozhodnout.

V řízení před soudem může o propuštění z vazby obviněného na svobodu rozhodnout předseda senátu, souhlasí-li s tím státní zástupce.

Byla-li žádost zamítnuta, může ji obviněný, neuvede-li v ní jiné důvody, opakovat až po uplynutí jednoho měsíce od právní moci rozhodnutí.

Vazba může trvat v přípravném řízení a v řízení před soudem jen nezbytně nutnou dobu, tedy jen pokud její délka není vzhledem ke konkrétním okolnostem případu (složitost věci, chování obviněného, význam řízení, postup orgánů činných v trestním řízení) nepřiměřená. Vazba z koluzního důvodu [srov. § 67 písm. b) platného trestního řádu] může trvat nejdéle tři měsíce; to neplatí, bylo-li rozhodnutím soudu (v přípravném řízení soudce učiněném na návrh státního zástupce) zjištěno, že obviněný již působil na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání. Nebyl-li obviněný, který není ve vazbě současně i z jiného důvodu, propuštěn na svobodu před uplynutím této lhůty, a nebylo-li rozhodnuto o ponechání obviněného ve vazbě z koluzního důvodu, musí být z vazby propuštěn nejpozději v den následující po uplynutí uvedené lhůty.

Soud a v přípravném řízení soudce rozhoduje o trvání vazby

- a) k žádosti obviněného,
- b) z úřední povinnosti.

Kromě případů, kdy bylo rozhodnuto z úřední povinnosti v souvislosti s některým úkonem trestního řízení (např. při předběžném projednání obžaloby), rozhoduje soud a v přípravném řízení soudce z úřední povinnosti o dalším trvání vazby jen, nebylo-li v uplynulých šesti měsících ode dne nabytí právní moci předchozího rozhodnutí rozhodnuto o trvání vazby, ať již k žádosti obviněného nebo z úřední povinnosti. V takovém případě rozhodne soud nebo v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce ve lhůtě jednoho měsíce po uplynutí uvedené šestiměsíční lhůty. V přípravném řízení je státní zástupce povinen návrh podat nejpozději do skončení této šestiměsíční lhůty. Jinak musí být obviněný propuštěn z vazby na svobodu.

Celková doba vazby v trestním řízení nesmí přesáhnout

- a) jeden rok, je-li vedeno trestní stíhání pro přečin,
- b) dva roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zločin,
- c) tři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin,
- d) čtyři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest.

Do celkové doby trvání vazby podle ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby se nezapočítává doba vydávací vazby, kterou obviněný vykonal v cizině pro účely vydání do České republiky.

Z nejvyšší přípustné doby vazby jedna třetina připadá na přípravné řízení a dvě třetiny na řízení před soudem. Po uplynutí této doby je třeba obviněného ihned propustit na svobodu. Je-li obviněný stíhán pro dva nebo více trestných činů, je pro určení této doby rozhodující čin nejprísněji trestný. Jestliže v průběhu řízení vyjde najevo, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, je jiným trestným činem, a délka vykonané vazby již přesáhla dobu určenou podle předchozí věty, obviněný musí být z vazby propuštěn na svobodu nejpozději den následující po dni, kdy došlo k jeho upozornění na změnu právní kvalifikace skutku, i když některý vazební důvod trvá.

Lhůta trvání vazby se počítá ode dne, kdy došlo k zatčení nebo zadržení obviněného, anebo nepředcházelo-li zatčení nebo zadržení, ode dne, kdy došlo na základě rozhodnutí o vazbě k omezení osobní svobody obviněného. Při vrácení věci státnímu zástupci k došetření pokračuje běh lhůty ode dne, kdy byl spis doručen státnímu zástupci.

Pokud byl soudem vyhlášen odsuzující rozsudek, kterým byl obviněný odsouzen pro zvlášť závažný zločin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nezapočítává se další vazba až do nařízení výkonu uloženého trestu odnětí svobody do celkové doby trvání vazby podle ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby; byl-li však takový odsuzující rozsudek ve výroku o vině zvlášť závažným zločinem později zrušen a věc vrácena soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, je třeba v souvislosti s tímto rozhodnutím vždy znovu rozhodnout o dalším trvání vazby s přihlédnutím k ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby.

Požádá-li obviněný v souvislosti s rozhodováním o trvání vazby z důležitých důvodů o výslech, musí být před rozhodnutím příslušným soudem rozhodujícím o vazbě vyslechnut.

Zjednodušuje se úprava přezkoumávání důvodů vazby z úřední povinnosti a na základě žádostí o propuštění z vazby na svobodu a dále i propuštění obviněného z vazby na svobodu, pominuly-li důvody vazby, přičemž se blíže vymezuje to, co se považuje za žádost obviněného o propuštění z vazby na svobodu, zejména v zájmu odstranění některých nejasností při výkladu tohoto pojmu. Za žádost, o níž by musel rozhodnout soud, popř. v přípravném řízení soudce, se i nadále nepovažuje podání příbuzných obviněného o propuštění obviněného na svobodu (jde jen o podnět k přezkoumání - srov. R 57/1981). Manžel, děti a ostatní příbuzní obviněného nejsou totiž osobami oprávněnými k podání žádosti o propuštění z vazby na svobodu, o které by soud musel rozhodovat.

Vzhledem k nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 23. března 2004 sp. zn. I. ÚS 573/02 se navrhuje úprava rozhodování o vazbě, která v případech, v nichž výsledkem není propuštění obviněného z vazby, které může učinit i státní zástupce, ale naopak zamítnutí žádosti obviněného o propuštění z vazby na svobodu nebo rozhodnutí o ponechání obviněného ve vazbě, vrací takové rozhodování i v přípravném řízení soudci. Ve zmíněném nálezu Ústavní soud totiž s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva dovodil, že státní zástupce nesplňuje institucionální rysy vyžadované u subjektu přezkoumávajícího oprávněnost zbavení svobody, a to nestrannost a nezávislost, a to jak z hlediska svého osobního statutu (srov. § 18 odst. 2, § 12d odst. 2 a § 12e odst. 1, 2 ve spojení s § 9 odst. 2 a § 10 odst. 4 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství a též Hlavu třetí Ústavy České republiky – tj. systematické řazení k moci výkonné), tak z hlediska svého procesního postavení v trestním řízení (viz čl. 80 odst. 1 Ústavy a § 2 odst. 5 věta pátá a § 68 odst. 1 věta třetí platného trestního řádu; srov. i rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Wloch v. Polsko, 27785/95, § 125, řádek 9; de Wilde v. Belgie, 2832/66, § 76, řádek 26), a proto jeho rozhodnutí o ponechání obviněného ve vazbě není rozhodnutím ve smyslu čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.). Z těchto uvedených důvodů nelze pak ani rozhodování o stížnosti proti takovému rozhodnutí považovat za rozhodování soudu druhého stupně, tak jak jej chápe Evropský soud pro lidská práva z pohledu citované Úmluvy, a jde tedy o prvostupňové soudní rozhodnutí. Za této situace by po rozhodnutí státního zástupce

následovaly ještě rozhodnutí soudu prvního stupně o stížnosti proti rozhodnutí státního zástupce a další rozhodnutí soudu druhého stupně o stížnosti proti takovému již přezkumnému rozhodnutí soudu. Tím by bylo vytvořeno trojinstanční rozhodování, což by z hlediska rychlosti a hospodárnosti řízení mimořádně komplikovalo situaci, a proto se v této variantě ponechává státnímu zástupci rozhodování jen o propuštění obviněného z vazby na svobodu, a to popř. i při náhradě vazby zárukou, dohledem probačního úředníka, slibem obviněného nebo peněžitou zárukou, ale pokud by přicházelo v úvahu naopak zamítnutí žádosti obviněného nebo jeho ponechání ve vazbě (při rozhodování o trvání vazby), pak státní zástupce nebude procesně rozhodovat, ale takovou věc předloží s příslušným návrhem **neprodleně** soudu, o čemž zašle vyrozumění obviněnému. U soudu pak rozhodne soudce činný v přípravném řízení.

Vzhledem k nové úpravě rozhodování o trvání vazby se již nepředpokládá společné rozhodování o žádostech o propuštění z vazby na svobodu a o dalším trvání vazby, neboť obě tato rozhodnutí jsou již ze zákona rozhodnutími o dalším trvání vazby; rozhodování z úřední povinnosti o dalším trvání vazby se však váže jen na zákonný institut (např. předběžné projednání obžaloby) nebo na uplynutí lhůty šesti měsíců od posledního rozhodnutí o vazbě, ať už bylo učiněno na základě **žádosti** obviněného nebo z úřední povinnosti (např. při předběžném projednání obžaloby nebo po marném uplynutí zmíněné šesti měsíční lhůty).

Nově se stanoví nepřekročitelné lhůty, v nichž musí být o dalším trvání vazby rozhodnuto (jen v mezích nejvyšší přípustné doby vazby, což byl princip, který platil i podle stávající právní úpravy), tyto lhůty jsou vymezeny (byť tak byly posuzovány i podle platného trestního řádu) jako propadné. Vzhledem k praktické nemožnosti justičních orgánů České republiky ovlivnit délku vydávací vazby cizině (a to i ve vyspělých státech – např. ve Spojeném království, Irsku atd., přičemž vydávací vazby v důsledku souběžně probíhajícího azylového řízení někdy trvají tři i více let) se navrhuje výslovně vyloučit tuto dobu ze započítání do celkové doby trvání vazby podle ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby

Zcela novým způsobem se upravuje nezapočítávání doby vazby do celkové lhůty trvání vazby v případech, kdy byl obviněný odsouzen za zvlášť závažný zločin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, avšak rozsudek doposud nenabyl právní moci. Nové ustanovení má zajistit ochranu společnosti před recidivou takového odsouzeného, délka vazby se nezapočítává až do doby nařízení výkonu uloženého trestu odnětí svobody. Obviněný tak nebude s výjimkou případu, kdy bude takový odsuzující rozsudek ve výroku o vině zvlášť závažným zločinem později zrušen a věc vrácena soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, propuštěn z vazby na svobodu před nastoupením výkonu trestu odnětí svobody. Ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby se v takovém případě nepoužijí. Při zrušení takového odsuzujícího rozsudku ve výroku o vině zvlášť závažným zločinem a vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, bude naproti tomu třeba vždy rozhodnout o dalším trvání vazby s přihlédnutím k ustanovení o nejvyšší přípustné době trvání vazby.

S odkazem na čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3, 4 a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.) a navazující judikaturu Evropského soudu pro lidská práva je třeba obviněnému poskytnout určité základní procesní záruky zajišťující mu možnost předložit argumenty proti ponechání ve vazbě, kdy musí být zajištěna rovnost zbraní a kontradiktorní řízení. Obviněný má proto právo být slyšen („hearing“) v přípravném řízení soudcem a v řízení před soudem samosoudcem nebo senátem před rozhodnutím

a to nejen o jeho žádosti o propuštění z vazby, ale i při rozhodování z úřední povinnosti, aby se mohl osobně vyjádřit k dalšímu trvání své vazby, neboť osobní přítomnost obviněného v souvislosti s rozhodováním o vazbě je významnou zárukou proti porušování jeho práv ve vazbě (srov. zejména rozsudky ve věcech Sanchez-Reisse v. Švýcarsko, 9682/82, § 51, řádek 18; Kampanis v. Řecko, 17977/91, § 47, řádek 1; Assenov a ost. v. Bulharsko, 24760/94, § 162; Nikolovová v. Bulharsko, 31195/96, § 58, řádek 20; Nedbala v. Polsko, 27915/95, § 66, řádek 12; Graužinis v. Litva, 37975/97, § 31, řádek 4; Garcia Alva v. Německo, 23541/94, § 39, řádek 13, Lietzow v. Německo, 24479/94, § 44, řádek 14, a mnoho dalších; srov. i nálezy Ústavního soudu České republiky ze dne 23. března 2004 sp. zn. I. ÚS 573/02). Proto je nezbytné umožnit obviněnému v případě, že žádá, aby byl před rozhodnutím o jeho žádosti o propuštění z vazby z důležitých důvodů (např. nové skutečnosti nebo důkazy, jež se týkají trvání vazby a ke kterým ještě nebyl slyšen) vyslechnut, realizaci tohoto práva na osobní slyšení. Naproti tomu před soudem druhé instance rozhodujícím o stížnosti obviněného takové právo na osobní slyšení obviněný nemá, pokud mu je toto právo dáno v řízení před soudem prvního stupně (srov. např. ve věci X. v. Švýcarsko (rozhodnutí ze dne 17. dubna 1981 č. 8485/79, Décisions et rapports, sv. 22, s. 131) byl vysloven názor, že čistě písemné jednání o stížnosti obviněného proti rozhodnutí o vazbě před odvolacím soudem je v souladu s čl. 5 odst. 4 Úmluvy, jestliže ani státní zástupce nebyl přítomen v neveřejném zasedání soudu. Byť jde o rozhodnutí bývalé Evropské komise pro lidská práva, které by mohlo být považováno již za překonané, nelze posun v názoru na tuto problematiku vysledovat ani z rozhodnutí učiněných Evropským soudem pro lidská práva (srov. např. rozhodnutí o přijatelnosti ve věci Gaidjurgis proti Litvě ze dne 16. ledna 2001 nebo ve věci Jankauskas proti Litvě ze dne 16. prosince 2003). Z těchto rozhodnutí je možno dovodit, že Evropský soud pro lidská práva povinnost provést osobní výslech obviněného v řízení o opravných prostředcích proti rozhodnutí soudu prvního stupně z čl. 5 odst. 4 Úmluvy v žádném případě nevyvodil. Vždy však musí být zachován princip rovnosti zbraní i v řízení před stížnostním soudem (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva Toth proti Rakousku ze dne 12. prosince 1991, § 84, anebo rozsudek Lanz proti Rakousku ze dne 31. ledna 2002).

G. Opatření nahrazující vazbu

O nahrazení vazby zárukou, dohledem nebo slibem rozhoduje v přípravném řízení v souvislosti s návrhem státního zástupce na vzetí do vazby soudce, jinak soud a v přípravném řízení státní zástupce (neboť jde o propuštění z vazby na svobodu),

a to je-li dán důvod vazby uvedený v ustanoveních upravujících útěkovou nebo předstížnou vazbu a

a) zájmové sdružení občanů anebo důvěryhodná osoba schopná příznivě ovlivňovat chování obviněného nabídne převzetí záruky za další chování obviněného a za to, že se obviněný na vyzvání dostaví k soudu, státnímu zástupci, nebo policejnímu orgánu, a že vždy předem oznámí vzdálení se z místa pobytu, a orgán rozhodující o vazbě považuje záruku vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečnou a přijme ji,

b) obviněný dá písemný slib, že povede řádný život, zejména že se nedopustí trestné činnosti, na vyzvání se dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, vždy předem oznámí vzdálení se z místa pobytu, a že splní povinnosti a dodrží omezení, která se mu uloží, a orgán rozhodující o vazbě

považuje slib vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečný a přijme jej, nebo

c) s ohledem na osobu obviněného a povahu projednávaného případu lze účelu vazby dosáhnout dohledem probačního úředníka nad obviněným.

Soud a v přípravném řízení státní zástupce seznámí toho, kdo nabízí převzetí záruky a splňuje podmínky pro její přijetí, s podstatou obvinění a se skutečnostmi, v nichž je shledáván důvod vazby.

Obviněný, nad nímž byl vysloven dohled probačního úředníka nahrazující vazbu, je povinen se ve stanovených lhůtách dostavit k probačnímu úředníkovi, změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem a podrobit se dalším omezením stanoveným ve výroku rozhodnutí, která směřují k tomu, aby se nedopustil trestné činnosti a nemařil průběh trestního řízení.

Neplní-li obviněný povinnosti uložené v souvislosti s nahrazením vazby některým opatřením uvedeným shora a trvají-li důvody vazby, soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce rozhodne o vazbě.

O nahrazení vazby peněžitou zárukou rozhoduje v přípravném řízení v souvislosti s návrhem státního zástupce na vzetí do vazby soudce, jinak soud a v přípravném řízení státní zástupce (neboť jde o propuštění z vazby na svobodu), pokud je dán důvod vazby uvedený v ustanoveních upravujících útěkovou nebo předstižnou vazbu, a jestliže přijme složenou peněžitou záruku, jejíž výši určil. Je-li však obviněný stíhán pro některé trestné činy (jejichž výčet bude upraven v souladu s doprovodnou novelou trestního řádu k návrhu nového trestního zákoníku) a pokud je dán předstižný důvod vazby, nelze peněžitou záruku přijmout. Se souhlasem obviněného může peněžitou záruku složit i jiná osoba, musí však být před jejím přijetím seznámena s podstatou obvinění a se skutečnostmi, v nichž je shledáván důvod vazby.

Na návrh obviněného nebo osoby, která nabízí složení peněžitě záruky, orgán rozhodující o vazbě rozhodne, že

a) přijetí peněžitě záruky je přípustné a zároveň s přihlédnutím k osobě a k majetkovým poměrům obviněného nebo toho, kdo za něho složení peněžitě záruky nabízí, k povaze a závažnosti trestného činu, pro který je obviněný stíhán, a závažnosti důvodů vazby, určí výši peněžitě záruky v odpovídající hodnotě od 5 000 Kč výše a způsob jejího složení, nebo

b) vzhledem k okolnostem případu nebo závažnosti skutečností odůvodňujících vazbu nabídku peněžitě záruky nepřijímá.

Soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce rozhodne, že peněžitá záruka připadá státu, jestliže obviněný

a) uprchne, skrývá se nebo neoznámí změnu svého pobytu a znemožní tak doručení předvolání nebo jiné písemnosti soudu, státního zástupce, nebo policejního orgánu,

b) zaviněně se nedostaví na předvolání k úkonu trestního řízení, jehož provedení je bez jeho přítomnosti vyloučeno,

c) opakuje trestnou činnost nebo se pokusí dokonat trestný čin, který dříve nedokonal nebo který připravoval nebo kterým hrozil, nebo

d) se vyhýbá výkonu uloženého trestu odnětí svobody nebo peněžitého trestu nebo výkonu náhradního trestu odnětí svobody za peněžitý trest.

Peněžitou záruku zruší nebo změní její výši na návrh obviněného nebo osoby, která ji složila, anebo i bez návrhu, soud nebo státní zástupce, který v té době vede řízení, jestliže pominuly důvody, které k jejímu přijetí vedly, nebo se změnilы okolnosti rozhodné pro určení její výše. Bylo-li rozhodnuto o zrušení

peněžitě záruky nebo o jejím připadnutí státu, předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce přezkoumá zároveň, zda nejsou dány důvody pro rozhodnutí o vzetí do vazby, a případně provede potřebné úkony.

Nebylo-li rozhodnuto jinak, trvá peněžitá záruka u obviněného, který byl pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo peněžitému trestu, do dne, kdy obviněný nastoupí výkon trestu odnětí svobody, zaplatí peněžitý trest a náklady trestního řízení. Nezaplatí-li obviněný peněžitý trest nebo náklady trestního řízení ve stanovené lhůtě, na jejich zaplacení se použijí prostředky z peněžitě záruky.

Na důvody, pro které peněžitá záruka může připadnout státu nebo být použita na zaplacení peněžitého trestu nebo nákladů trestního řízení, musí být obviněný a osoba, která peněžitou záruku složila, předem upozorněni.

Zpřesňuje se úprava opatření nahrazujících vazbu, a to především v tom směru, že se oddělují případy, kdy po přijetí opatření nahrazujících vazbu rozhoduje o ponechání obviněného na svobodě (v přípravném řízení i v řízení před soudem) soudce nebo soud, a případy, kdy se z vazby po jejich přijetí propouští na svobodu obviněný (v přípravném řízení o tom rozhoduje státní zástupce a v řízení před soudem soud).

V souladu s úpravou navrhovanou u rozhodování o žádostech o propuštění z vazby na svobodu (což bude i legislativní zkratka pro všechny relevantní návrhy směřující k propuštění obviněného z vazby na svobodu) se dále zakotvuje, že o takovém návrhu může – je-li již obviněný ve vazbě a nejde o případ, kdy se rozhoduje o zadržené osobě – v přípravném řízení rozhodnout i státní zástupce.

Navrhují se některé dílčí úpravy (zejména pokud jde o snížení spodní hranice kauce na 5 000 Kč a dále u těch opatření, která se činí v případě, že bude peněžitá záruka zrušena nebo bude rozhodnuto o jejím připadnutí státu) a zohledňuje se tak skutečnost, že o vzetí do vazby nemůže ve všech případech rozhodovat ten orgán, který rozhodl o zrušení nebo změně peněžitě záruky (byl-li to státní zástupce).

H. Stížnost proti rozhodnutí o vazbě

Proti rozhodnutí o vazbě (o vzetí do vazby, o propuštění z vazby, o trvání vazby a o náhradě vazby zárukou, slibem, dohledem probačního úředníka nebo peněžitou zárukou) je přípustná stížnost.

Odkladný účinek má pouze stížnost státního zástupce proti rozhodnutí o propuštění obviněného z vazby a stížnost stran proti rozhodnutí o připadnutí peněžitě záruky státu. Byl-li však státní zástupce při vyhlášení takového rozhodnutí přítomen, má jeho stížnost odkladný účinek jen tehdy, byla-li podána ihned po vyhlášení rozhodnutí,

V A R I A N T A I:

jde-li o propuštění z vazby po vyhlášení zprošťujícího rozsudku, má stížnost státního zástupce odkladný účinek jen tehdy, podal-li státní zástupce také odvolání proti rozsudku.

V A R I A N T A II:

jde-li o propuštění z vazby po vyhlášení zprošťujícího rozsudku, stížnost státního zástupce nemá odkladný účinek.

V souvislosti s rozhodováním o stížnosti bude v hlavě III, dílu 1, oddílu 2 upraven zvláštní režim rozhodování o stížnosti proti rozhodnutím o vazbě se zřetelem k tomu, že orgán rozhodující o stížnosti by měl zásadně po příp. zrušení napadeného usnesení sám o vazbě obviněného rozhodnout; jen výjimečně může

v případě zcela zásadních vad věc po zrušení napadeného usnesení vrátit orgánu prvního stupně rozhodujícímu o vazbě, přičemž však musí současně vydat příkaz k propuštění obviněného z vazby.

Návrh vychází (kromě převzetí stávající úpravy, která se v těchto směrech osvědčila) také z toho, že nově bude upravena otázka, která v praxi vyvolává pochybnosti, a to jak má postupovat orgán rozhodující o stížnosti, jestliže napadené rozhodnutí o vazbě vykazuje podstatné vady, pro které je nutno napadené usnesení zrušit. Orgán rozhodující o stížnosti by měl v souladu s platnou judikaturou zásadně po příp. zrušení napadeného usnesení sám znovu o vazbě obviněného rozhodnout (viz č. 36/1987 Sb. rozh. tr.). Jen výjimečně může v případě zcela zásadních vad věc po zrušení napadeného usnesení vrátit orgánu prvního stupně rozhodujícímu o vazbě. Pokud pak v případech zcela zásadních vad, které nejsou odstranitelné v řízení před stížnostním orgánem, napadené usnesení zruší a věc vrátí orgánu prvního stupně, musí zároveň vydat příkaz k propuštění obviněného z vazby na svobodu, neboť v takovém případě zde není rozhodnuto o vzetí obviněného do vazby (bylo zrušeno) a další trvání vazby již nemá opodstatnění.

Ve variantě I. je přebírána platná právní úprava.

Varianta II. vychází z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, podle které končí zákonnost vazby opírající se o čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod dnem vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně bez ohledu na jeho právní moc (srov. rozhodnutí ve věci Labita v. Itálie /2000/ nebo ve věci Wemhof v. Německo /1968/). Pokud je vyhlášen odsuzující rozsudek, zbavení osobní svobody se následně opírá o čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy („zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem“). V případě vyhlášení zprošťujícího rozsudku, však nepřichází aplikace čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy v úvahu a další trvání vazby je tak nepřipustné, i když státní zástupce podal proti zprošťujícímu rozsudku odvolání.

19. Zajištění věci

A. Vydání a odnětí věci

Kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, je povinen ji na vyzvání předsedy senátu a v přípravném řízení státního zástupce nebo policejního orgánu předložit soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, a pokud je ji nutno pro účely trestního řízení zajistit, je povinen ji na vyzvání těmto orgánům i vydat. Povinnost „vydat věc“ se bude výslovně vztahovat i na nemovitou věc důležitou pro trestní řízení, která pak bude zajištěna pro účely trestního řízení.

Při vyzvání je třeba jej upozornit na to, že nevyhoví-li výzvě, může mu být věc odňata nebo může být zajištěna pro účely trestního řízení (včetně v některých případech i vyklizení takové nemovité věci), jakož i na jiné následky nevyhovění. K vydání příkazu k odnětí věci potřebuje policejní orgán předchozí souhlas státního zástupce. Bez takového předchozího souhlasu může být příkaz policejním orgánem vydán jen tehdy, jestliže nelze předchozího souhlasu dosáhnout a věc nesnese odkladu.

Povinnost k předložení nebo vydání se nevztahuje na listinu, jejíž obsah se týká okolností, o které platí zákaz výslechu, ledaže došlo k zproštění povinnosti zachovat věc v tajnosti nebo k zproštění povinnosti mlčenlivosti.

O vydání, odnětí nebo zajištění věci se sepisuje protokol a osobě, vůči níž bylo takto postupováno, se o tom vydá potvrzení. Při vrácení věci se postupuje

rozdílně s přihlédnutím k tomu, zda se vrací tomu, kdo ji vydal, anebo se vydává tomu, o jehož právu na věc není pochyb, příp. se takto postupovat nemůže, neboť není známo, komu věc patří, anebo obviněným byla vydána věc nebo mu byla odňata věc anebo byla zajištěna nemovitá věc, kterou získal nebo pravděpodobně získal trestným činem.

Jako zvláštní instituty budou upraveny zajištění peněžních prostředků na účtu (u banky, družstevní záložny a jiných podobných institucí, včetně blokace finančního úvěru, finančního leasingu, penzijního připojištění apod.) a zajištění zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů). Tyto instituty budou při zachování stávajících podmínek rozšířeny tak, aby postihly veškeré prostředky pocházející z trestné činnosti, určené ke spáchání trestné činnosti, nebo které byly k jejímu spáchání užity, včetně přírůstků na účtu.

Úprava vydání a odnětí věci v platném trestním řádu, včetně souvisejících institutů zajištění peněžních prostředků a zajištění zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů), jakož i postupů při vracení věci a nakládání s věcí získanou nebo pravděpodobně získanou trestným činem, se v praxi osvědčuje a její aplikace nečiní v zásadě žádné zvláštní potíže, proto se předpokládá, že bude při rekodifikaci trestního práva procesního převzata, a to pouze s doplněním týkajícím se vydání, resp. zajištění nemovité věci (např. v případech vyskytujících se již v praxi, kdy předmětem trestného činu podvodu bylo nakládání s nemovitostí), včetně jejího vyklizení a zákazu nakládání s takovou nemovitou věcí (zápis tohoto opatření do katastru nemovitostí). Tato úprava bude navazovat na úpravu obsaženou již v zákoně č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, která již se zajištěním nemovitých věcí počítá (srov. § 8 a § 9 o správě tohoto zajištěného majetku), přičemž budou řešeny i potíže, které při používání tohoto zákona praxe přináší.

Podrobněji bude upraveno v návaznosti na obecnou úpravu rozhodnutí ve formě písemného příkazu (bod 11. shora) jeho obsah a způsob jeho vydání, včetně doručení.

U zajištění peněžních prostředků na účtu (u banky, družstevní záložny a jiných podobných institucí, včetně blokace finančního úvěru, finančního leasingu, penzijního připojištění apod.) a zajištění zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů) bude upravena i možnost vydání těchto zajištěných peněžních a jiných prostředků v případech, kdy na takové prostředky uplatňuje právo osoba jiná než ten, na jehož účtu byly zajištěny, anebo kdy jde o prostředky, které byly získány nebo pravděpodobně byly získány trestným činem, přičemž půjde o obdobnou úpravu, kterou obsahuje § 80 a § 81 platného trestního řádu.

Všechny zajišťovací instituty (včetně zajištění majetku ve prospěch nároku poškozeného a zajištění majetku pro účely výkonu trestu propadnutí majetku) budou náležitě doplněny a provázány tak, aby se zlepšila možnost oprávněných osob domoci se svých majetkových práv a nároků.

B. Prohlídky a podobné (související) úkony

Zákon bude upravovat:

a) domovní prohlídku, kterou lze vykonat na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení soudce na návrh státního zástupce, je-li důvodné podezření, že v bytě nebo v jiné prostoře sloužící k bydlení nebo v prostorách k nim náležejících (obydlí) je věc nebo osoba důležitá pro trestní řízení,

b) prohlídku prostor nesloužících k bydlení (jiných prostor) a pozemků, pokud nejsou veřejně přístupné, již lze vykonat na příkaz předsedy senátu, v přípravném řízení na příkaz státního zástupce nebo policejního orgánu (s předchozím souhlasem státního zástupce nebo i bez takového souhlasu v neodkladných případech) ze stejných důvodů jako domovní prohlídka,

c) osobní prohlídku, kterou lze na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení na příkaz státního zástupce nebo s jeho souhlasem policejním orgánem vykonat, je-li důvodné podezření, že někdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení; dále u osoby zadržené a u osoby, která byla zatčena nebo která se bere do vazby, lze vykonat osobní prohlídku též tehdy, je-li tu podezření, že má u sebe zbraň nebo jinou věc, již by mohla ohrozit život nebo zdraví vlastní nebo cizí,

d) vstup policejního orgánu do obydlí, jiných prostor nebo na pozemek, jestliže věc nesnese odkladu a vstup tam je nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu jiných práv a svobod nebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku, anebo byl-li vydán příkaz k zatčení nebo příkaz k předvedení nebo příkaz k dodání do výkonu trestu odnětí svobody osoby tam se zdržující,

e) provádění důkazu v bytě, obydlí, jiných prostorách a na pozemku na příkaz příslušného orgánu, který je jinak oprávněn vydat příkaz podle písm. a) až c), jestliže na místech v těchto ustanoveních uvedených je třeba provést rekonstrukci, rekonciliaci, prověrku na místě nebo vyšetřovací pokus, a z povahy takového úkonu vyplývá, že jej nelze provést jinde a ten, u koho se má takový úkon vykonat, k němu nedal souhlas.

Úprava prohlídek a souvisejících úkonů, včetně úpravy předchozího výsledku toho, u koho nebo na kom se má takový úkon vykonat, a vlastního výkonu prohlídek a souvisejících úkonů (účast osoby, u níž se prohlídka koná, a nezúčastněné osoby, sepsání a obsah protokolu apod.) bude při rekodifikaci trestního práva procesního v zásadě převzata z platného trestního řádu. Podrobněji bude upraveno v návaznosti na obecnou úpravu rozhodnutí ve formě písemného příkazu (bod 11. shora) obsah jednotlivých příkazů a způsob jejich vydání, včetně doručení.

C. Zásilky

Zákon bude upravovat:

a) zadržení zásilky na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení státního zástupce, pokud je k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení v konkrétní věci nutno zjistit obsah nedoručených poštovních zásilek, jiných zásilek nebo telegramů,

b) otevření zadržené zásilky na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení se souhlasem soudce na příkaz státního zástupce nebo policejního orgánu,

c) záměnu zásilky na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení státního zástupce se souhlasem soudce, je-li to v zájmu zjištění osob podílejících se na nakládání se zásilkou obsahující omamné látky, psychotropní látky, prekursor, jedy, radioaktivní materiál, padělané peníze a padělané cenné papíry, střelné nebo hromadné účinné zbraně, střelivo a výbušniny nebo jinou věc, k jejímuž držení je třeba zvláštního povolení, věci určené ke spáchání trestného činu anebo věci z trestného činu pocházející,

d) sledování zásilky v přípravném řízení na příkaz státního zástupce, je-li důvodné podezření, že zásilka obsahuje věci uvedené v písm. c), jestliže je to třeba k objasnění trestného činu nebo odhalení všech jeho pachatelů a zjištění

potřebných skutečností jiným způsobem by bylo neúčinné nebo podstatně ztížené.

Zásilkou se rozumí předmět (včetně peněz) dopravovaný jakýmkoliv způsobem, ať již s využitím pošty nebo jiné osoby, včetně dopravy skrytým způsobem.

Také ohledně zásilek budou při rekodifikaci trestního řádu v zásadě převzata z platného trestního řádu příslušná ustanovení pojednávající o zadržení, otevření, záměně a sledování zásilky, přičemž bude podrobněji upraven způsob provádění těchto úkonů. V návaznosti na obecnou úpravu rozhodnutí ve formě písemného příkazu (bod 11. shora) se předpokládá i podrobnější úprava obsahu jednotlivých příkazů a způsob jejich vydání, včetně doručování.

D. Provoz elektronických komunikací (dříve telekomunikační provoz)

Nový trestní řád bude i nadále rozlišovat:

a) příkaz k odposlechu a záznamu provozu elektronických komunikací, který může vydat, je-li vedeno trestní řízení pro zvlášť závažný zločin nebo pro jiný úmyslný zločin nebo přečin, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva, předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce; tento příkaz tedy směřuje do budoucna (odposlech na základě takového příkazu bude teprve prováděn),

b) příkaz k zjišťování údajů o uskutečnění provozu elektronických komunikací, který může vydat předseda senátu a v přípravném řízení soudce, je-li k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení třeba zjistit údaje o uskutečnění provozu elektronických komunikací, které jsou předmětem důvěrnosti komunikací anebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovacích dat; tento příkaz se týká již uskutečněního provozu elektronických komunikací, včetně údajů nacházejících se v telefonu, včetně údajů na SIM kartě, které operátor k dispozici nemá,

c) nový příkaz k znemožnění provozování koncového mobilního telekomunikačního zařízení ve veřejné mobilní síti.

Provoz elektronických komunikací bude definován v návaznosti na návrh zákona o elektronických komunikacích, který nahradí zákon č. 151/2000 Sb., o telekomunikacích.

Nepředpokládá se, že by úprava odposlechu a záznamu provozu elektronických komunikací (dříve telekomunikačního provozu) zahrnující oba stávající příkazy doznala podstatnějších změn. V návaznosti na úpravu v návrhu zákona o elektronických komunikacích se však navrhuje upravit příkaz uvedený pod písmenem c) znemožnění provozování koncového mobilního telekomunikačního zařízení ve veřejné mobilní síti, který umožňuje šifrování, kódování nebo jiný způsob utajení přenášené zprávy účastníkem.

Výslovně však bude zdůrazněno, že příkaz k zjišťování údajů o uskutečnění provozu elektronických komunikací se týká i údajů, které jsou zaznamenány přímo v telefonním přístroji, včetně údajů na SIM kartě; dále bude také upravena možnost vyžadovat údaje o uskutečnění provozu elektronických komunikací „on line“. Obě úpravy budou také pokud jde o jejich formální provedení (nikoli podmínky použití) sjednoceny, a proto návrh bude v přípravném řízení soudci vždy podávat státní zástupce, čímž se sleduje omezení počtu těchto návrhů a tím i počtu odposlechů. Opisy obou příkazů budou bezodkladně zasílány státnímu zástupci (doposud to byl

jen příkaz podle § 88 trestního řádu). V obou případech bude také možno odposlech provést nebo údaje získat se souhlasem účastníka (doposud dával souhlas podle § 88 odst. 3 trestního řádu účastník a podle § 88a odst. 2 trestního řádu uživatel). Výslovně bude také stanoveno, že odposlech provádí a údaje zjišťuje (a to i prostřednictvím automatického zařízení) pro potřeby všech orgánů činných v trestním řízení Policie České republiky. Výslovně také bude upraveno ukončení odposlechu před v příkazu stanovenou lhůtou.

Nově bude upraven pojem provozu elektronických komunikací, a to v návaznosti na návrh zákona o elektronických komunikacích.

20. Dokazování

A. Obecná ustanovení

Předmět dokazování

V trestním stíhání je v nezbytném rozsahu třeba dokazovat zejména

- a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin,**
 - b) zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek,**
 - c) podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu,**
 - d) podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele,**
 - e) podstatné okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem,**
 - f) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.**
- Dokazovat je třeba i okolnosti důležité pro postup řízení.**

Rozsah dokazování se navrhuje v podstatě převzít z dosavadní úpravy obsažené v platném trestním řádu. Nová koncepce trestního řízení, jejíž hlavní zásady byly již zakotveny novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., předpokládá přenesení těžiště dokazování z přípravného řízení do řízení před soudem. Z toho vyplývají rozdílné nároky na rozsah dokazování před podáním obžaloby a v řízení před soudem. Proto bude v návaznosti na obecně vymezený předmět dokazování upřesněn i rozsah dokazování (množství a kvalitu důkazů, kterými má být konkrétní předmět dokazování dokazován) v přípravném řízení, kde by měl být rozsah dokazování zúžen v souladu s konkrétními ustanoveními vymezujícími rozsah dokazování v rámci postupu před zahájením trestního stíhání a ve vyšetřování, a v řízení po podání obžaloby, kde by měly být zejména v hlavním líčení za dodržení zásad ústnosti a bezprostřednosti provedeny rozhodující důkazy pro meritorní rozhodnutí.

Dokazovat je však třeba i okolnosti důležité pro postup trestního řízení, které je možno rozdělit na:

- a) okolnosti odůvodňující některé z mezitímních rozhodnutí, např. usnesení o přerušení trestního stíhání nebo usnesení o odročení hlavního líčení,
- b) ostatní okolnosti týkající se např. zproštění povinnosti svědčit, ovlivňování svědka nebo znalce atd.

U všech těchto uvedených okruhů skutečností bude nutno dokazovat i okolnosti důležité pro hodnocení věrohodnosti a pravdivosti důkazů (např. kladný či záporný vztah svědka k obviněnému, namítanou podjatost znalce, odbornou způsobilost znalce ad hoc, schopnost svědka vidět či jinak vnímat dokazovanou skutečnost apod.) a skutečnosti, které mají být ve věci nepřímými důkazy.

B. Pramen důkazu, důkazní prostředek a důkaz; vylučovací normy

Zákon bude rozlišovat pojmy pramene (nositele) důkazu, důkazního prostředku a důkazu.

Za důkaz může sloužit vše, co pochází z přípustného pramene důkazu a co může v souladu se zákonem a podle své povahy přispět k objasnění věci. Důkazními prostředky jsou zejména výsledky obviněného a svědků, znalecké posudky a výsledky znalců, ohledání, včetně ohledání věci a ohledání a přečtení listin důležitých pro trestní řízení (a to i soupisů odcizených věcí nebo jiných výčtů skutečností důležitých v trestním řízení). V rámci kategorie svědků bude upraven i tzv. odborný svědek.

V návaznosti na toto obecné vymezení bude zákon vymezovat absolutní a relativní neúčinnost důkazů a nepřípustnost důkazů (tzv. vylučovací normy):

a) důkaz získaný při hrubém (podstatném) porušení zákona, které nelze v dalším řízení odstranit (absolutní neúčinnost důkazu na základě jeho nezákonnosti), např. důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení, který nesmí být použit v řízení s výjimkou případu, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila, anebo důkaz získaný při porušení ustanovení, která slouží k zajištění práv obhajoby atd.; trestní řád bude ovšem připouštět opakování důkazního prostředku při dodržení zákona,

b) důkaz získaný při hrubém (podstatném) porušení zákona, které je možné v dalším řízení odstranit, ale odstraněno nebylo (relativní neúčinnost důkazu na základě jeho nezákonnosti),

c) důkazy nepřípustné, kterými jsou důkazy získané z nepřípustného pramene důkazu nebo z nepřípustného důkazního prostředku, zejména pro nemožnost ověřit si výsledky určitých postupů dostupnými vědeckými metodami.

Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.

Platný trestní řád nerozlišuje mezi pramenem důkazu (nositelem důkazu, kterým je svědek, listina atd.), důkazním prostředkem (procesní činností, např. výsledkem svědka, ohledáním věci atd.), a důkazem (výsledkem procesní činnosti, např. výpovědí svědka, obsahu listiny, znaleckým závěrem apod.). V některých případech v důsledku toho může dojít k záměně či nepochopení určitého pojmu, čímž může vzniknout nepřesnost či přímo pochybení v činnosti orgánů činných v trestním řízení.

Formulace „za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci“, kterou používá platný zákon, je jednak velmi široká a lze říci, že až bezbřehá, a jednak není přesná při tomto obecném vymezení okruhu důkazních prostředků, když i platná judikatura toto vymezení omezuje, a to ať už na základě zákonnosti, tak i s přihlédnutím k přípustnosti konkrétního důkazu. Příliš široké vymezení okruhu důkazních prostředků vede i k sporům a potížím v praxi orgánů činných v trestním řízení.

V rámci listinných důkazů budou vymezeny i soupisy odcizených věcí nebo jiných výčtů skutečností důležitých v trestním řízení, které dosud byly nahrazovány výsledky svědků, kteří si pak logicky tyto výčty v trestním řízení nepamatovaly a často mohli být jen obtížně konfrontováni s rozdíly v jednotlivých úředních záznamech či protokolech o výpovědích svědků. Tyto soupisy bude trestní řád považovat za listinné důkazy, a proto je bude možno přechít i v souvislosti

s výsledkem konkrétního svědka, který se tak stejně jako obviněný k nim bude moci náležitě vyjádřit.

Trestní řád bude také upravovat výsledek zpracovatele odborného vyjádření jako tzv. odborného svědka, čímž budou odstraněny potíže vznikající v praxi, která kolísá mezi výsledkem takového zpracovatele jako svědka nebo znalce.

Nový trestní řád vymezí za pomoci tzv. vylučovacích norem upravujících absolutní neúčinnost důkazů, relativní neúčinnost důkazů a nepřípustnost důkazů, která bude vázána na nepřípustný pramen důkazu nebo na nepřípustný důkazní prostředek, např. výsledek vyšetření na tzv. detektoru lži (č. 8/1993 Sb. rozh. tr.), oznámení o trestném činu podle § 158 odst. 1, 2 platného trestního řádu (č. 46/1993 Sb. rozh. tr.) nebo úřední záznam orgánu činného v trestním řízení o skutečnostech zjištěných z evidence osob (č. 52/1994 Sb. rozh. tr.), resp. z telefonického hovoru se svědkem (č. 56/1984 Sb. rozh. tr.).

Z hlediska stupně nezákonnosti lze podle teorie i praxe rozlišovat:

a) absolutní neúčinnost důkazu, která je důsledkem existence podstatné (závažné) vady, která je neodstranitelná,

b) relativní neúčinnost důkazu, jež je důsledkem existence podstatné (závažné) procesní vady, která je odstranitelná.

Jako důkazy nemohou být použity v trestním řízení poznatky získané sice procesním dokazováním, pokud však při jejich obstarávání nebo provádění došlo k porušení právního předpisu, které mělo povahu podstatné (závažné) vady řízení. Takové důkazy je třeba považovat za absolutně neúčinné, což znamená, že k nim nelze přihlížet a musí být vyloučeny z hodnocení při zjišťování skutkového stavu věci. Jde především o získání důkazu nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení, což výslovně uvádí ustanovení § 89 odst. 3 platného trestního řádu, které připouští použití takového důkazu jen v případě, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení použila. Nezákonným donucením nebo hrozbou takovým donucením jsou všechny formy donucení mimo těch, jež připouští jako dovolené zákon, a proto každé jiné donucení, než donucení předvídané zákonem, je nutno považovat za nezákonné. U donucení půjde zejména o fyzické násilí, nemusí však jít o jednání naplňující znaky trestného činu. Hrozba donucením pak představuje především psychické působení na vůli osoby.

Dalšími podstatnými vadami řízení jsou podle teorie i praxe zejména:

– obstarání důkazu při provádění nezákonného procesního úkonu (např. získání listiny nebo jiného věcného důkazu při nepovolené domovní prohlídce, opatření magnetofonových záznamů rozhovorů osob v rozporu se zákonem; srov. č. 33/1995 Sb. rozh. tr.),

– výslech obviněného v době, kdy nemá obhájce, ačkoli jde o případ nutné obhajoby a výslech není úkonem, jehož provedení nelze odložit (srov. č. 25/1990-II. a č. 40/1994-I. Sb. rozh. tr.),

– získání výpovědi obviněného s využitím kapciózních nebo sugestivních otázek,

– provádění výslechu obviněného za záměrně vytvořených okolností, které výrazně nepříznivě ovlivňují jeho psychický stav (č. 25/1990-III. Sb. rozh. tr.),

– výslech svědka bez náležitého poučení o právu odepřít výpověď a o zákazu výslechu (srov. č. 9/1985 a č. 34/1980 Sb. rozh. tr.),

– výslech svědka provedený tím způsobem, že svědek pouze prohlásí po přečtení protokolu jiného svědka, že tato výpověď má být považována za jeho vlastní výpověď (srov. č. 52/1977-I. Sb. rozh. tr.), nebo že svědek prohlásí, aby za jeho svědeckou výpověď bylo považováno jeho vysvětlení do protokolu podle § 12

odst. 1, 9 zákona č. 283/1991, o Polici ČR, ve znění pozdějších předpisů, nebo do úředního záznamu,

- znalecký posudek podaný znalcem, který vzhledem k svému poměru k věci, k orgánům činným v trestním řízení nebo ke stranám může vzbuzovat pochybnosti o své nepodjatosti (viz č. 11/1977 Sb. rozh. tr.),

- důkazy získané nad rámec úkonů, které slouží k odstranění naléhavého nebezpečí při vstupu do obydlí, jiných prostor a na pozemek (úkony, které slouží k odstranění naléhavého nebezpečí, mohou vést k odhalení, příp. zajištění důkazů, jen pokud jsou důkazy získány v bezprostřední souvislosti nebo návaznosti na tyto úkony; např. při prohlídce objektu z hlediska, zda je zde uložena výbušná nálož, může dojít k nalezení takové nálože i k jejímu zajištění jako důkazu pro trestní řízení o trestném činu obecného ohrožení; nelze však po provedení těchto úkonů pokračovat v domovní prohlídce, aniž by byly splněny podmínky pro její provedení a zajišťovat další stopy a důkazy).

Kromě důkazů absolutně neúčinných, vykazujících takové podstatné vady, které nelze odstranit, a důkaz proto nelze vůbec použít, mohou být důkazy relativně neúčinné, což jsou důkazy, ke kterým do doby, než je vada odstraněna, nelze přihlížet při hodnocení skutkového stavu věci. Rozhodující pro jejich odlišení od absolutně neúčinných důkazů není závažnost vady, neboť i zde musí jít o vadu podstatnou, ale to, že jejich podstatnou vadu lze dodatečně odstranit, a tím důkaz z hlediska použitelnosti zhojit (konvalidovat). Podstatné vady, které mají za následek jen relativní neúčinnost důkazů, jsou poměrně vzácné a obecně se týkají důkazů, které lze provést při úkonu, ke kterému je třeba souhlasu určité osoby nebo orgánu (srov. např. souhlas státního zástupce k nařízení osobní prohlídky policejním orgánem). Nedostatek souhlasu lze zhojit jeho dodatečným udělením. Dále jde např. o případy, kdy svědek vyslechnutý i přes zákaz výslechu bude dodatečně zproštěn povinnosti zachovávat v tajnosti utajované skutečnosti nebo povinnosti mlčenlivosti, nebo nepodepsaná některá strana protokolu o výslechu obviněného nebo svědka v přípravném řízení bude dodatečně bez námitek podepsána. Původně vadný důkaz se tak stane bezvadným.

Pokud dojde jen k nepodstatné či nezávažné procesní vadě, je důkaz účinný (přípustný) a lze ho v trestním řízení použít, neboť určitá porušení předpisů týkajících se trestního řízení, která nelze považovat za podstatné vady řízení, nemusí způsobit ani relativní neúčinnost důkazu. Tak tomu např. je v případě, kdy nejsou zjištěna všechna zákonem předepsaná osobní data svědka, pokud byla však i přesto dostatečně zjištěna jeho totožnost, neboť to není na újmu účelu svědecké výpovědi.

Procesní vadu, k níž došlo při opatřování nebo provádění důkazu a která vedla k neúčinnosti důkazu, je třeba v dalším řízení, pokud to je ještě možné, napravit, a to zpravidla opakováním vadně provedeného procesního či důkazního úkonu s dodržáním všech příslušných procesních předpisů. Poté, co je napravena vada absolutně neúčinného důkazu opakováním příslušného úkonu trestního řízení, popř. je jinak odstraněna jeho podstatná vada, lze zpravidla v dalším řízení použít pouze nový, bezvadně opatřený a provedený důkaz. Původní vadně provedený důkaz lze v dalším řízení použít pouze v případech relativní neúčinnosti.

Po novelizacích trestního řádu provedených v posledních letech je trestní řízení založeno na principu kontradiktornosti, přesto však nelze v českém trestním řízení mluvit o důkazním břemenu v pravém slova smyslu (tzv. formálním důkazním břemenu) tak, jak ho zná občanské soudní řízení (srov. § 120 občanského soudního řádu). Formální důkazní břemeno bylo již ve starší teorii trestního práva odmítáno jako neslučitelné s trestním řízením, když bylo vymezováno jako povinnost strany

pod ztrátou nároku uvést skutečnosti významné z hlediska jejího zájmu a opatřit důkazy potřebné pro jejich prokázání. Orgány činné v trestním řízení jsou totiž povinny i bez návrhu stran objasňovat stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného a ani jeho doznání je nezavazuje povinnosti přezkoumat všechny okolnosti případu. Obviněný (ani jeho obhájce) nemá povinnost prokazovat svoji nevinu, může, ale nemusí se obhajovat a zúčastnit se aktivně dokazování. V důkazním řízení má ovšem významná práva, zejména být přítomen při provádění důkazů, vyjádřit se k nim, navrhnout provedení dalších důkazů, vyhledat a předložit vlastní důkaz, popř. provést důkazy svědčící ve prospěch obhajoby. Posledně uvedená práva může realizovat zejména prostřednictvím svého obhájce.

Z neexistence formálního důkazního břemene ve výše uvedeném smyslu se pak v učebnicích zejména před rokem 1990, ale i po tomto roce poněkud zjednodušeně dovozovalo, že ve všech otázkách, které se v občanském soudním řízení řeší institutem důkazního břemene, platí v trestním řízení zásada presumpce nevinu a z ní vyplývající pravidlo, že dokázána musí být vždy vina a že k odsouzení nepostačí pouhé nevyvrácené podezření. Je sice pravda, že nepodaří-li se v otázce viny, pokud jde o skutkové okolnosti, odstranit pochybnosti (nikoli ovšem jakékoli, musí jít o pochybnosti rozumné a v podstatných skutečnostech), a to ani provedením dalších důkazů, nebo nejsou-li již další důkazy k dispozici, nutno rozhodnout ve prospěch obviněného (pravidlo in dubio pro reo vyplývající z presumpce nevinu). To ovšem nic nemění na tom, že obviněný sice zásadně nemá povinnost prokazovat svoji nevinu, ani se dokazování aktivně zúčastnit, ale jako každá jiná strana v trestním řízení má právní i faktický zájem, aby byly potvrzeny skutečnosti a okolnosti, které uvádí, a vyvráceny údaje (tvrzení) protistrany. To vede nezbytně k tomu, že každá strana se snaží dokázat svá tvrzení, resp. skutečnosti a okolnosti, které jsou v jejím zájmu.

Aby bylo zajištěno plné uplatnění práva obhajoby obviněného, umožňuje se mu zpochybnit kterýkoli důkaz opatřený orgány činnými v trestním řízení nejen tím, že se k němu vyjádří nebo navrhne tomuto orgánu provedení jiného důkazu, ale zejména tím, že sám vyhledá a opatří důkaz, kterým hodlá svoje stanovisko doložit, nebo kterým vyvrátí závěry plynoucí z důkazů opatřených orgány činnými v trestním řízení. Obviněný si může opatřit např. znalecký posudek nebo navrhnout, aby k hlavnímu líčení (veřejnému zasedání) byl předvolán svědek a za podmínek stanovených v zákoně může sám nebo i prostřednictvím svého obhájce vyslechnout takového nebo kteréhokoli jiného svědka, popř. provést i jiný důkaz. Tomuto rozsahu práv obviněného odpovídá i možný podíl na dokazování, a v tomto smyslu a rozsahu pak lze mluvit o tzv. materiálním důkazním břemenu obviněného. I když je toto břemeno různými teoretiky chápáno různě, je zcela zřejmé, že je třeba ve shodě se zákonem i praxí z něj vyplývající vyjádřit skutečnost, že strany v trestním řízení mají právní i faktický zájem, aby byly prokázány skutkové okolnosti a další údaje, které uvádějí, a vyvrácena tvrzení protistrany. Důsledkem toho pak je, že každá strana by se měla snažit dokázat skutkové okolnosti, jež tvrdí. Pokud se jí to však nepodaří, a nedojde-li k takovému objasnění a prokázání skutkové okolnosti ani činností soudu, určité právně významné skutečnosti nejsou zvažovány při rozhodnutí soudu, což neprospívá tomu, kdo tvrdí a případně i prokazuje. To, k čemu není obviněný podle práva povinen, aby vyvracel usvědčující důkaz, k tomu jej nutí jeho vlastní zájem, aby mu byla zajištěna naprostá svoboda a příležitost uplatnit vyvíňující důkaz. Obdobně je tomu však i u dalších stran v trestním řízení (např. zúčastněné osoby, poškozeného a státního zástupce v řízení před soudem). Proto byly též zejména novelizací platného trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. prohloubeny možnosti stran

vyhledávat, předkládat a provádět důkazy. V tomto smyslu a rozsahu se bude i v rekodifikovaném trestním právu procesním uplatňovat materiální důkazní břemeno.

C. Důkazní prostředky

Zákon bude obsahovat demonstrativní výčet důkazních prostředků, který bude dále doplněn o odborné vyjádření a některé zvláštní způsoby dokazování, jimiž jsou konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě, příp. i o další důkazní prostředky získané na základě použití tzv. operativně pátracích postupů (např. záznam telekomunikačního provozu, zvukové, obrazové a jiné záznamy získané při použití operativně pátracích postupů apod.).

Jednotlivé důkazní prostředky budou podrobně upraveny, zejména pokud jde o způsob jejich provádění.

Platný trestní řád obsahuje, byť nikoli zcela přesný, demonstrativní výčet důkazních prostředků, kterými jsou výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Z toho je možno dovodit, že uvedený okruh důkazních prostředků může být v konkrétních případech doplněn dalšími, výslovně nezmíněnými důkazními prostředky. Jsou to zejména zvláštní druhy ohledání (srov. č. 34/1990-I. a č. 49/1968-III. Sb. rozh. tr.) upravené po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. již samostatně, a to vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka výpovědi na místě, odposlech a záznam telekomunikačního provozu apod. Z hlediska teoretického je sporné, zda za samostatné důkazní prostředky lze považovat zejména konfrontaci a rekognici, zpravidla však jsou za samostatné důkazní prostředky pokládány (srov. § 104a a § 104b platného trestního řádu), byť s protokoly o konfrontaci či rekognici v hlavním líčení nebo veřejném zasedání, zejména z hlediska podmínek jejich přečtení, je třeba pracovat jako s protokoly o výsledku obviněného nebo svědka.

Úprava jednotlivých důkazních prostředků (výpověď obviněného, výpověď svědka, znalecký posudek a odborné vyjádření, listina, věcný důkaz a ohledání, konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě) se v zásadě osvědčuje, proto se navrhuje její převzetí jen s drobnými úpravami. V rámci nich budou vyšetření duševního stavu, prohlídka a pitva mrtvoly a odběr krve přiřazeny k znaleckému zkoumání (resp. k odbornému vyjádření), kam systematicky patří, neboť zde nejde o ohledání prováděné orgány činnými v trestním řízení, ale naopak o součást znaleckého zkoumání či vypracování odborného vyjádření (opatřování podkladů). Pod ohledáním naopak zůstane prohlídka těla a jiné podobné úkony, které provádějí orgány činné v trestním řízení.

V novém zvláštním zákoně o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech (srov. bod 43 návrhu) bude upraveno i opatření důkazů dožádáním nebo dožádáním do ciziny na základě mezinárodní právní pomoci (srov. např. § 384 a Evropskou úmluvu o vzájemné pomoci ve věcech trestních č. 550/1992 Sb.). Jestliže došlo k převzetí trestního stíhání cizího státu na základě mezinárodní smlouvy nebo reciprocity, budou použitelné též důkazy opatřené a provedené v cizině, a to i před zahájením trestního stíhání v České republice (viz č. 29/1983 a č. 14/1997 Sb. rozh. tr.).

D. Tzv. korunní svědek a spolupracující obviněný

V přípravném řízení bude moci státní zástupce podmíněně přerušit trestní stíhání obviněného (tzv. korunního svědka), jestliže to považuje za potřebné k objasnění zvláště závažného zločinu a obviněný

a) oznámí státnímu zástupci skutečnosti, které jsou způsobilé významně přispět k objasnění takového zločinu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu nebo které pomohou zabránit pokusu nebo dokonání takového zločinu, a zaváže se podat úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech,

b) dozná se k činu, pro který je stíhán, přičemž nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho doznání bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,

c) zaváže se vydat prospěch, pokud ho získal spácháním trestného činu uvedeného v doznání podle písmene b) a nahradit škodu nebo jinak odčinit újmu, pokud byla tímto trestným činem způsobena, nebo s poškozeným o náhradě této škody nebo odčinění této újmy uzavře dohodu, anebo učiní jiná opatření k náhradě takové škody nebo odčinění takové újmy, a

d) prohlásí, že souhlasí s podmíněným přerušením trestního stíhání.

Tento postup bude vyloučen v případech, jestliže

a) trestný čin uvedený v doznání je závažnější než zvláště závažný zločin, k jehož objasnění se obviněný zavázal,

b) obviněný se podílel na spáchání zvláště závažného zločinu, k jehož objasnění se zavázal, jako organizátor nebo návodce,

c) činem, uvedeným v doznání, byla způsobena smrt nebo těžká újma na zdraví, nebo

d) obviněný se, pokud jde o trestný čin uvedený v doznání, považuje za zvláště nebezpečného recidivistu (§ 108 odst. 1 návrhu trestního zákoníku).

Pokud nebyla škoda způsobená trestným činem uvedeným v doznání obviněného nahrazena nebo újma způsobená trestným činem jinak odčiněna a nebyl-li prospěch získaný tímto trestným činem vydán, státní zástupce v rozhodnutí o podmíněném přerušení trestního stíhání uloží obviněnému, aby ve lhůtě, kterou zároveň stanoví, poškozenému škodu nahradil nebo újmu jinak odčinil a aby v této lhůtě vydal prospěch získaný trestným činem.

V případě, že obviněný neplní povinnosti, k nimž se zavázal, nebo jsou-li dodatečně zjištěny skutečnosti, které by podmíněně přerušování trestního stíhání vylučovaly, státní zástupce rozhodne o pokračování v trestním stíhání.

Naproti tomu, jestliže obviněný, u něhož bylo podmíněně přerušeno trestní stíhání

a) učinil v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď, ke které se zavázal, a tato výpověď významným způsobem přispěla k objasnění uvedeného trestného činu,

b) splnil uloženou povinnost vydat získaný prospěch a nahradit škodu nebo jinak odčinit újmu způsobenou trestným činem a

c) v době od doznání k takovému trestnému činu se nedopustil úmyslného trestného činu,

rozhodne státní zástupce, který trestní stíhání podmíněně přerušil, o zastavení trestního stíhání; jinak rozhodne o pokračování v trestním stíhání.

Rozhodnout o zastavení trestního stíhání však je možné až po pravomocném ukončení trestního stíhání zvláště závažného zločinu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, nikoli však dříve, než marně uplynula lhůta

k podání dovolání, nebo než bylo o takovém podaném opravném prostředku rozhodnuto.

Proti rozhodnutí o podmíněném přerušení trestního stíhání i dalším navazujícím rozhodnutím může obviněný a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek.

Návrh také bude upravovat postup vůči spolupracujícímu obviněnému, jímž bude obviněný, který sice nesplňuje podmínky pro podmíněné přerušení trestního stíhání, ale přesto se rozhodl podat výpověď o uvedeném zvláště závažném zločinu, přičemž i dozná, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Takový obviněný bude sice obžalován, ale státní zástupce jej může v obžalobě označit za spolupracujícího obviněného.

V případě, že spolupracující obviněný

a) učiní v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď, ke které se zavázal, a tato výpověď významným způsobem přispěla k objasnění uvedeného zvláště závažného zločinu, a

b) v době od doznání, že spáchal skutek, pro který je stíhán, se nedopustí úmyslného trestného činu,

soud bude postupovat podle ustanovení trestního zákoníku upravujících ukládání trestu spolupracujícímu obviněnému.

V návaznosti na ustanovení § 58 odst. 3, 4 návrhu trestního zákoníku a se záměrem zefektivnit objasňování zvláště závažných zločinů spáchaných členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu se navrhuje upravit podmíněné přerušení trestního stíhání u tzv. korunního svědka (institut imunity před obžalobou) a institut spolupracujícího obviněného tak, aby osoby podílející se na činnosti skupin organizovaného zločinu a organizovaných skupin byly motivovány ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení, což by ve svém důsledku mělo usnadnit vyšetřování tohoto druhu zvláště závažných zločinů, při kterém je, s ohledem na míru organizace často spojené se závazkem mlčenlivosti, zpravidla nedostatek důkazů k usvědčení osob organizujících nebo řídících takovou zvláště závažnou trestnou činnost. Tato úprava je v souladu s Rezolucí Rady Evropské unie č. 497Y0111(01) ze dne 20. prosince 1996 o jednotlivcích, kteří spolupracují při soudním řízení v boji proti mezinárodně organizovanému zločinu, která vyzývá členské státy, aby přijaly vhodná opatření, kterými by povzbuzovaly jednotlivce, kteří byli nebo jsou členy skupin organizovaného zločinu nebo jiných zločineckých organizací jakéhokoli druhu, nebo kteří se podíleli na trestných činech takových skupin nebo organizací, aby spolupracovali při soudním řízení. Jednotlivcům, kteří „odpadnou“ od skupiny organizovaného zločinu nebo jiné zločinecké organizace a učiní vše, co mohou, k tomu, aby předešli dalšímu páchání zločinecké činnosti nebo poskytnou policii a soudním orgánům při shromažďování důkazů rozhodných pro rekonstrukci skutkového děje, odhalení a identifikaci pachatelů takové trestné činnosti, náležitou pomoc, by měly být poskytnuty výhody při ukládání trestu a způsobu jeho výkonu, jakož i vhodná ochranná opatření, která by měla být poskytnuta i jejich rodinným příslušníkům a blízkým osobám. Rovněž i Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu přijatá v Palermu v prosinci 2000 vyzývá státy, aby podporovaly osoby, které se podílely na spáchání závažné trestné činnosti a jsou o tom ochotny poskytnout významné informace. Podle článku 18 této Úmluvy mají státy ve vhodných případech zvážit zakotvení možnosti snížení trestu u obžalovaného, který poskytne podstatnou spolupráci při vyšetřování nebo stíhání trestného činu upraveného touto Úmluvou. V souladu se zásadami svého

vnitrostátního práva mají státy zvážit i udělení imunity osobám, které poskytnou podstatnou spolupráci při vyšetřování nebo trestním stíhání takových trestných činů.

Zakotvením institutu imunity před obžalobou sice dochází k určitému omezení zásad legality a oficiality trestního řízení, ale předkládaný návrh je postaven na pojetí, podle něhož zájem státu na zničení zločineckých struktur, do nichž je v důsledku jejich organizace a závazku mlčenlivosti obtížné proniknout, převyšuje nad zájmem státu na postihu jedince, který se nikoli v pozici organizátora nebo řídicího subjektu přímo nebo nepřímo na takové trestné činnosti podílel, a který umožnil odhalení a usvědčení spolupachatelů, často i organizátorů a řídicích osob skupin organizovaného zločinu nebo jiných zločineckých organizací.

Podmíněné přerušení trestního stíhání u takových osob, kterým by měla být za jejich informace a důkazy poskytnuta imunita před obžalobou, je založeno na konstrukci, která zajišťuje, aby dobrodiní beztrestnosti bylo poskytnuto až poté, co splní všechny zákonem stanovené podmínky. Takovým rozhodnutím má být obviněný motivován k tomu, aby skutečně sdělil veškeré informace a podstatné skutečnosti, včetně potřebných důkazů, které se zavázal poskytnout, a navíc splnil i další povinnosti stanovené v rozhodnutí, zejména vydat prospěch získaný trestným činem a nahradit způsobenou škodu.

K rozhodování o podmíněném přerušení trestního stíhání je podle návrhu oprávněn státní zástupce, a to vzhledem k tomu, že takové rozhodnutí přichází zásadně v úvahu již v přípravném řízení. Před rozhodnutím o podmíněném přerušení trestního stíhání státní zástupce obviněného vyslechne zejména k obsahu oznámení podle odstavce 1 písm. a) a k doznání podle odstavce 1 písm. b). Obviněného také vyslechne k tomu, zda si je vědom důsledků tohoto rozhodnutí. Před výslechem státní zástupce obviněného poučí o jeho právech a o podstatě institutu podmíněného přerušení trestního stíhání. Při rozhodování státní zástupce přihlédne zejména k povaze trestného činu uvedeného v doznání obviněného v porovnání se zvláště závažným zločinem spáchaným členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu, k jehož objasnění se obviněný zavázal, k osobě obviněného a k okolnostem případu, zejména zda a jakým způsobem se obviněný podílel na spáchání takového zvláště závažného zločinu, k jehož objasnění se zavázal, a jaké následky svým jednáním způsobil.

Poskytnutí imunity před obžalobou je vázáno na nejzávažnější kategorii trestných činů, tedy zvláště závažné zločiny (§ 14 odst. 3 věta za středníkem návrhu trestního zákoníku) za podmínky, že takový zločin byl spáchán skupinou organizovaného zločinu (§ 413 návrhu trestního zákoníku) nebo organizovanou skupinou [§ 42 písm. n) návrhu trestního zákoníku]. Obviněný se musí doznat ke spáchání skutku, vůči němuž mu má být poskytnuta beztrestnost a musí se zavázat vydat prospěch z takového trestného činu a nahradit škodu, která byla tímto trestným činem způsobena. Po přerušení trestního stíhání obviněný již vystupuje v postavení svědka.

Ve stadiu řízení před soudem není již z povahy věci poskytnutí imunity před obžalobou možné a uplatní se zde jiné postupy, zejména ustanovení § 58 odst. 2, 3 návrhu trestního zákoníku.

Vzhledem k tomu, že tato úprava prolamuje některé důležité principy trestního řízení a stát zde do jisté míry rezignuje na svou povinnost stíhat všechny spáchané trestné činy, obsahuje návrh i důvody, kdy není možné trestní stíhání podmíněně přerušit, vztahující se k poměru závažnosti trestného činu, vůči němuž se poskytuje imunita, a zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu, který se objasňuje, k následku trestného

činu (smrt či těžká újma na zdraví), přičemž obviněný nesmí být zvláště nebezpečný recidivista k imunitizovanému trestnému činu nebo organizátor či návodce objasňovaného zvláště závažného zločinu. Návrh obsahuje i pojistku pro případ, že obviněný neplní své povinnosti, ke kterým se zavázal, nebo vyjde-li dodatečně najevo, že zatajil některé podstatné skutečnosti, které by jinak vylučovaly podmíněné přerušení trestního stíhání.

Definitivní zastavení trestního stíhání bude vázáno na splnění všech závazků obviněného, a také na to, že se v době od doznání nedopustil úmyslného trestného činu. Jinak státní zástupce rozhodne o pokračování v jeho trestním stíhání. Zákon stanoví, že takové rozhodnutí nelze učinit dříve, než uplynula lhůta k dovolání nebo než bylo o takovém podaném opravném prostředku rozhodnuto, čímž je zajištěno vyčerpání i takového mimořádného opravného prostředku a definitivnost odsuzujícího rozhodnutí ohledně hlavních pachatelů trestného činu, k jehož objasnění se obviněný zavázal.

Návrh dále zavádí i institut spolupracujícího obviněného, který bude používán u osob, které nesplní poměrně přísné podmínky pro podmíněné přerušení trestního stíhání, ale spolupracují s orgány činnými v trestním řízení na objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny nebo ve prospěch skupiny organizovaného zločinu, a proto by současně měla být při ukládání trestu zhodnocena jejich spolupráce při odhalení a objasnění takového zvláště závažného zločinu. K dosažení potřebné motivace takových obviněných na spolupráci s orgány činnými v trestním řízení zákon zavazuje soud přihlídnout k této skutečnosti při ukládání trestu s pravidelným využitím mimořádného snížení ukládaného trestu odnětí svobody (§ 58 odst. 3 návrhu trestního zákoníku).

21. Náklady trestního řízení

Náklady nutné k provedení trestního řízení včetně řízení vykonávacího nese stát; nenese však vlastní náklady obviněného, zúčastněné osoby a poškozeného, ani vydání způsobená zvolením obhájce a zmocněnce.

Obhájce, který byl obviněnému ustanoven, má vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle zvláštního předpisu (advokátní tarif). Nárok je třeba uplatnit do jednoho roku ode dne, kdy se obhájce dozvěděl, že povinnost obhajovat skončila, jinak nárok zaniká. O výši odměny a náhradě hotových výdajů rozhodne na návrh obhájce orgán činný v trestním řízení, který vedl řízení v době, kdy obhájci povinnost obhajovat skončila, a to bez zbytečného odkladu, nejpozději do dvou měsíců od podání návrhu, a nemá-li příslušný soud spis k dispozici, od návratu spisu příslušnému soudu. V řízení před soudem rozhodne předseda senátu soudu prvního stupně. Na návrh obhájce může orgán činný v trestním řízení přijmout opatření, aby obhájci byla poskytnuta ještě před skončením trestního stíhání přiměřená záloha na odměnu a náhradu hotových výdajů, jestliže je to odůvodněno dobou trvání trestního stíhání nebo jinými závažnými důvody. Odměnu a náhradu hotových výdajů je třeba uhradit bez zbytečného odkladu po jejich přiznání.

Přiměřeně se postupuje při rozhodování o výši odměny a náhradě hotových výdajů zvoleného obhájce obviněným, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu, a ustanoveného zmocněnce poškozeného.

Byl-li obžalovaný pravomocně uznán vinným, je povinen nahradit státu

a) náklady spojené s výkonem vazby,

b) odměnu a hotové výdaje uhrazené ustanovenému obhájci státem, pokud nemá nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu, o čemž soud rozhodne nejpozději v souvislosti s tímto rozhodnutím,

c) odměnu a hotové výdaje ustanovenému zmocněnci poškozeného, jehož majetkové poměry nedovolují, aby si zmocněnce obstaral na své náklady, pokud nemá nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu, o čemž soud rozhodne nejpozději v souvislosti s tímto rozhodnutím,

d) náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody a

e) paušální částkou ostatní náklady, jež nese stát.

O povinnosti odsouzeného nahradit poškozenému náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení rozhodne po právní moci rozsudku na návrh poškozeného předseda senátu soudu prvního stupně.

Obviněný, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu, a poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, mohou žádat, aby soud rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který obhajoba nebo poškozený vyžádá. Žádosti nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.

Úprava náhrady nákladů trestního řízení se v zásadě přebírá z platné právní úpravy, včetně úhrady odměny a náhrady hotových výdajů obhájce podle zvláštního právního předpisu, kterým je advokátní tarif.

Za podmínky, že poškozenému byl alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, se navrhuje, aby odsouzený byl povinen nahradit mu náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce. Na rozdíl od stávajícího znění trestního řádu (kdy soud o nároku na náhradu nákladů má rozhodovat z úřední povinnosti) se ovšem povinnost soudu o tomto nároku navrhuje vázat na návrh poškozeného, který může také své náklady náležitě a přesně specifikovat.

Mezi náklady, které je odsouzený povinen nahradit, se zahrnuje též odměna ustanovenému zmocněnci poškozeného, jehož majetkové poměry nedovolují, aby si zmocněnce obstaral na své náklady. O tomto nároku rozhodne předseda senátu z úřední povinnosti, neboť poškozený tyto náklady nenese ani dočasně a není zde v pozici toho, kdo by se mohl domáhat jejich náhrady.

Již stávající trestní řád v § 89 odst. 2 připouští, aby strany opatřovaly důkazy, které mají stejnou hodnotu jako důkazy opatřené orgány činnými v trestním řízení. To se týká nejen listinných důkazů, ale např. i znaleckých posudků. Pokud osobní a majetkové poměry obviněného nebo poškozeného odůvodňují nárok na bezplatnou obhajobu, resp. bezplatné právní zastoupení, je toto právo bez odpovídající možnosti přenesení nákladů na pořízení důkazů jen formální. Proto se připouští, aby stejným postupem, jakým soud rozhodne o právu na bezplatnou obhajobu, resp. bezplatné zastoupení zmocněncem, rozhodl i o tom, že náklady na pořízení důkazu v podobě znaleckého posudku uhradí stát. Podmínkou pro úspěšné uplatnění tohoto práva je jednak potřebnost takového důkazu pro objasnění věci a skutečnost, že důkaz již neobstaral nebo jej nevyžádal orgán činný v trestním řízení.

Zvláštní část

Přípravné řízení

22. Vymezení přípravného řízení

Předsoudní stadium řízení se bude jako celek označovat jako přípravné řízení trestní.

Přípravné řízení je úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání nebo jiného rozhodnutí, jehož součástí je výrok o zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby.

Přípravné řízení trestní bude zahrnovat dvě fáze:

- a) prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu a
- b) vyšetřování.

Prověřováním je úsek přípravného řízení od počátku přípravného řízení do zahájení trestního stíhání nebo do odložení nebo odevzdání věci.

Vyšetřováním se rozumí úsek přípravného řízení od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, včetně schválení narovnání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby. Vyšetřování je možno zahájit i bez předchozího prověřování usnesením o zahájení trestního stíhání přímo na základě vlastního odhalení trestného činu policejním orgánem, trestního oznámení nebo jiného podnětu.

Přečiny budou zásadně šetřeny ve zkráceném přípravném řízení, které se bude celé konat v rámci prověřování, pokud na základě přesně stanovených zákonných důvodů nebude nutno konat vyšetřování.

Přípravné řízení bude diferencováno na základě závažnosti činu a složitosti věci. Hmotněprávním základem pro tuto diferenciaci bude nový trestní zákoník, jehož návrh vychází z toho, že trestné činy se dělí na přečiny a zločiny.

Navrhované vymezení přihlíží také k některým legislativním změnám (především zavedení nového institutu odstoupení od trestního stíhání mladistvého § 70 a § 71 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže).

Účelem prověřování bude úkony prováděnými podle trestního řádu zjistit trestné činy a jejich pachatele, dále konat potřebné neodkladné a neopakovatelné úkony, jakož i úkony důležité pro zahájení trestního stíhání a pro podání obžaloby nebo pro jiná rozhodnutí státního zástupce, jimiž přípravné řízení končí.

Úprava již nebude užívat označení „postup před zahájením trestního stíhání“, protože pojem „prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu“ vystihuje lépe účel této fáze předsoudního stadia řízení. Výraz „postup před zahájením trestního stíhání“ navíc vyvolává domněnku, že podle trestního řádu předcházejí další fázi – vyšetřování (viz dále) – veškeré úkony předcházející zahájení trestního stíhání včetně postupů a úkonů realizovaných podle ustanovení jiných zákonů (např. zákona o Policii České republiky, zákona o Vojenské policii, celního zákona, zákona o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky atd.). Ve

skutečnosti však řada těchto úkonů směřuje k odhalení pachatele trestného činu specifickými policejními postupy, které ještě nejsou úkony podle trestního řádu.

Vyšetřování je možno zahájit i bez předchozího prověřování usnesením o zahájení trestního stíhání přímo na základě vlastního odhalení trestného činu policejním orgánem, trestního oznámení nebo jiného podnětu, zejména jestliže tyto zdroje jsou natolik kvalifikované, že je možné učinit dostatečně odůvodněný závěr, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchala konkrétní osoba (např. taková osoba byla zadržena přímo na místě při páchání trestného činu a z okolností je zřejmé, že je důvodně podezřelá z jeho spáchání).

Pokud jde o vyšetřování, jedná se o fázi přípravného řízení, která následuje až po zahájení trestního stíhání. Koná-li se zkrácené přípravné řízení, trestní stíhání se zahajuje až doručením zjednodušené obžaloby státního zástupce soudem obviněnému, a proto konání vyšetřování ve věcech, v nichž předcházelo zkrácené přípravné řízení, přichází v úvahu jedině za podmínky, že nastane některá z překážek pro konání zkráceného přípravného řízení nebo bude za zákonem stanovených podmínek státním zástupcem nařízeno konání vyšetřování.

Vyšetřování se bude zásadně konat o všech zločinech (včetně zvlášť závažných zločinů) a dále o přečinech, o nichž nelze konat zkrácené přípravné řízení, např. proto, že je dán důvod vazby a zadrženého podezřelého není možno předat ze závažných důvodů spolu se zjednodušenou obžalobou soudu, že uplynula zákonem stanovená lhůta pro konání zkráceného přípravného řízení a v této lhůtě nebyla podána zjednodušená obžaloba soudu, anebo jsou dány důvody pro konání společného řízení o zločinu a o přečinu a věc není možno vyloučit ze společného řízení, nebo z důvodu, že státní zástupce nařídil konat vyšetřování, anebo jestliže samosoudce ve zjednodušeném řízení odmítl zjednodušenou obžalobu z toho důvodu, že je zřejmé, že skutek měl být správně posouzen jako zločin.

U přečinů se bude zásadně konat zkrácené přípravné řízení (rychlé a neformální řízení zaměřené na urychlené zjištění osoby důvodně podezřelé z jeho spáchání a vyhledání, nikoli provedení, důkazů), pokud nevznikne kdykoli v průběhu zkráceného přípravného řízení některá z překážek, která brání zkrácené přípravné řízení nadále konat, nebo pokud konání vyšetřování za splnění zákonných podmínek nenařídí státní zástupce.

Návrh věcného záměru upouští od rozlišování ještě třetího typu přípravného řízení, a to rozšířeného přípravného řízení (rozšířeného vyšetřování) ve věcech trestných činů, k jejichž projednání bude v prvním stupni příslušný krajský soud. Uvedené rozlišování zavedené novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. se neosvědčilo. Zásadní rozdíl běžného a rozšířeného vyšetřování spočíval jen v tom, že v rozšířeném vyšetřování bylo možno bez omezení vyslýchat svědky. Platila však všechna obecná ustanovení o dokazování, o způsobu provádění jednotlivých úkonů, o jejich použitelnosti v řízení před soudem a také i všechna ustanovení upravující zajištění osob a věcí a jmenovitě zadržení a vazbu včetně nejvyšších přípustných dob trvání vazby a jejich rozdělení na přípravné řízení a řízení před soudem. Nadto se předpokládá určité zvýšení objemu výsledků svědků prováděných ve vyšetřování (nikoli ve zkráceném přípravném řízení), čímž bude i prakticky setřen rozdíl mezi vyšetřováním a rozšířeným vyšetřováním.

23. Orgány činné v trestním řízení působící ve stadiu přípravného řízení

A. Státní zastupitelství

Státní zástupce jako subjekt s vlastní procesní a osobní odpovědností (viz bod 5. shora) je při výkonu dozoru zejména oprávněn a povinen:

a) rozhodnout o zastavení trestního stíhání včetně případů zastavení trestního stíhání pro nedostatek veřejného zájmu na dalším stíhání osoby, schválení narovnání, rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání a o postoupení věci jinému orgánu,

b) vydat souhlas policejnímu orgánu k odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu (uplatnění tzv. diskreční pravomoci),

c) podat obžalobu a zjednodušenou obžalobu,

d) rozhodovat:

- o dalším trvání vazby,

- o žádostech o propuštění z vazby na svobodu,

- o přijetí některého z opatření nahrazujících vazbu u obviněného, který je již ve vazbě,

- o změně důvodů vazby, jde-li o zúžení důvodů vazby obviněného,

- o propuštění z vazby na svobodu i v případech, kdy nebyla obviněným podána žádost o propuštění z vazby na svobodu nebo návrh na přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu,

- o zrušení nebo zmírnění omezení obviněného ve výkonu trestu odnětí svobody a o jejich dalším trvání,

- o ustanovení obhájce,

- o zajištění majetku obviněného a o tom, na které prostředky a věci se toto zajištění nevztahuje, které věci lze ze zajištění vyjmout, a o zrušení takového zajištění,

- o zajištění nároku poškozeného na náhradu škody, o přijetí peněžité jistoty nahrazující zcela nebo zčásti toto zajištění, dále rozhodovat o tom, na které prostředky nebo věci se toto zajištění nevztahuje, které věci lze ze zajištění vyjmout a o omezení nebo zrušení zajištění,

- o zajištění majetku na podkladě žádosti cizího státu,

- o exhumaci mrtvoly a vyslovovat souhlas s pohřbením mrtvoly.

Státní zástupce je v přípravném řízení dále zejména oprávněn:

a) požadovat v trestním řízení údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství, údaje z evidence cenných papírů (investičních nástrojů), v řízení o trestném činu neoprávněného nakládání s osobními údaji individuální údaje získané podle zákona o státní statistické službě a údaje, které byly získány v daňovém řízení za podmínek stanovených zvláštním zákonem, dále nařídít sledování bankovního účtu nebo účtu u centrálního depozitáře (Střediska cenných papírů) a rozhodovat i o opakovaném prodloužení takového sledování,

b) rozhodovat o žádostech majitele účtu, jehož peněžní prostředky na účtu u banky, u spořitelního a úvěrního družstva nebo jiných subjektů, které vedou účet pro jiného, byly zajištěny, o zrušení nebo omezení takového zajištění; o žádostech oprávněných osob o zrušení nebo omezení blokace peněžních prostředků penzijního připojištění se státním příspěvkem, blokace čerpání finančního úvěru nebo blokace finančního pronájmu, jakož i o žádostech vlastníka cenných papírů (investičních nástrojů) o zrušení nebo omezení zajištění zaknihovaných nebo listinných cenných papírů (investičních nástrojů),

c) nařídit v přípravném řízení vydání nedoručených poštovních zásilek, jiných zásilek nebo telegramů poštou nebo osobou provádějící jejich přepravu, a to k objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení v konkrétní věci,

d) nařídit v přípravném řízení sledování zásilky a dávat pokyny policejnímu orgánu k dalšímu postupu ohledně sledování zásilky; vydat příkaz k ukončení sledování takové zásilky.

Státní zástupce je oprávněn uložit policejnímu orgánu provedení takových úkonů, které je tento orgán oprávněn provést a jichž je třeba k objasnění věci nebo ke zjištění pachatele nebo k rozhodnutí ve věci.

Ostatní oprávnění při výkonu dozoru státního zástupce, včetně možnosti provést jednotlivé úkony i celé vyšetřování, budou v podstatě vycházet z platné právní úpravy.

Vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní informační služby a příslušníků Úřadu pro zahraniční styky a informace koná státní zástupce; přitom státní zástupce postupuje obdobně podle zásad uvedených pro policejní orgán konající vyšetřování. Za splnění podmínek pro konání společného řízení koná státní zástupce vyšetřování i proti těm spoluobviněným, kteří nejsou příslušníky Policie České republiky nebo příslušníky Bezpečnostní informační služby nebo příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace; ustanovení o vyloučení věci ze společného řízení tím není dotčeno.

Při vyšetřování trestných činů příslušníků Policie České republiky, příslušníků Bezpečnostní a informační služby a příslušníků Úřadu pro zahraniční styky může státní zástupce uložit policejnímu orgánu v rámci jejich působnosti o opatření jednotlivého důkazu nebo provedení jednotlivého úkonu vyšetřování, o součinnost při opatřování důkazu nebo provádění úkonu vyšetřování, o předvedení osoby nebo za podmínek stanovených zákonem o doručení písemnosti. Policejní orgán je povinen státnímu zástupci urychleně vyhovět.

Výčet uvedených výlučných oprávnění státního zástupce vychází jednak z dosavadní úpravy, jednak přihlíží k některým navrhovaným změnám, a to i v souladu se změnami, které se budou týkat trestního práva hmotného.

Státní zástupce by tak nově disponoval výlučným oprávněním rozhodnout o zastavení trestního stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu na dalším stíhání obviněného a vydat policejnímu orgánu souhlas s odložením věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu na zahájení trestního stíhání. Státní zástupce bude také rozhodovat o ustanovení obhájce v přípravném řízení.

Zvláštním zákonem zůstane upraveno oprávnění státního zástupce odstoupit od trestního stíhání mladistvého, které plyne z § 70 a § 71 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Pokud jde o výlučná oprávnění týkající se vazby, v souladu s tím, co se uvádí v příslušné části tohoto věcného záměru, se navrhuje, aby státní zástupce byl oprávněn nejen rozhodovat o dalším trvání vazby, ale současně i o žádostech obviněných o propuštění z vazby na svobodu (včetně návrhů na přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu).

Výčet výlučných oprávnění státního zástupce se doplňuje o oprávnění, která byla ve stávajícím trestním řádu uvedena v jiných jeho ustanoveních (to se týká např. oprávnění požadovat údaje, jež jsou předmětem bankovního tajemství, byly získány v daňovém řízení atd., oprávnění rozhodovat o žádostech majitele účtu u banky nebo

u jiného subjektu, který vede účet pro jiného, atd.). Dosavadní zakotvení těchto oprávnění (rovněž výlučných) státního zástupce se vyznačovalo roztržitostí, kterou se takto navrhuje odstranit. Oprávnění rozhodovat o zajištění majetku na podkladě žádosti cizího státu bude upraveno ve zvláštním zákoně o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech (srov. bod 43 návrhu).

Dále se navrhuje, aby úprava předchozího nebo dodatečného souhlasu státního zástupce byla nadále obsahem příslušných ustanovení trestního řádu a nebyla předmětem pouze jediného ustanovení, protože pak by šlo fakticky o duplicitní úpravu (obsaženou v jednom obecném ustanovení a dále v jednotlivých ustanoveních upravujících konkrétní procesní instituty).

Vychází se tedy z odlišení předchozího souhlasu státního zástupce, který by byl dáván k závažným rozhodnutím či opatřením policejního orgánu, jako k odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu na zahájení trestního stíhání, k zadržení osoby podezřelé ze spáchání trestného činu s možností, aby policejní orgán v neodkladných případech, nelze-li předchozího souhlasu dosáhnout, mohl zadržení provést, k rozhodnutí o zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, k rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajištění peněžních prostředků na účtu u banky, k rozhodnutí o zajištění peněžních prostředků na účtu u spořitelního a úvěrního družstva nebo jiných subjektů, které vedou účet pro jiného, o blokaci peněžních prostředků penzijního připojištění se státním příspěvkem, o blokaci čerpání finančního úvěru a blokaci finančního pronájmu a k rozhodnutí o zrušení nebo omezení těchto druhů zajištění, k rozhodnutí o zajištění zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů) a k rozhodnutí o zrušení nebo omezení zajištění zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů), k prohlídce jiných prostor a pozemků, k dočasnému odložení zahájení trestního stíhání, předstíranému převodu, sledování osob a věcí, při kterém mají být pořizovány zvukové, obrazové nebo jiné záznamy, od **dodatečného** souhlasu státního zástupce, který by se uplatnil jednak ve vztahu k případům, kdy policejní orgán vydává v neodkladných případech usnesení o zajištění peněžních prostředků, zaknihovaných cenných papírů (investičních nástrojů) nebo blokaci (pokud by státní zástupce dodatečný souhlas nevydal, byl by oprávněn příslušné usnesení policejního orgánu zrušit), jednak ve vztahu k využívání operativně pátracích prostředků policejním orgánem v neodkladných případech, konkrétně předstíraného převodu a sledování osob a věcí, při němž mají být pořizovány zvukové, obrazové nebo jiné záznamy, jakož i prodloužení doby takového sledování (zde naopak bude zakotveno, že dodatečný souhlas musí být vydán nejpozději do tří dnů od provedení úkonu nebo zahájení jeho provádění, nestane-li se tak, je povinen policejní orgán provádění předstíraného převodu nebo sledování ukončit, záznamy zničit a výsledky úkonu nijak nepoužít).

Účelem navrhované úpravy je sjednotit doposud roztržitěnou úpravu oprávnění a povinností státního zástupce při výkonu dozoru. Dále jde o to učinit vyšetřování konané státním zástupcem obligatorně součástí jeho obecné dozorové pravomoci a nikoli samostatné působnosti (kdy pak vyvstává potřeba upravit četné další navazující otázky týkající se provádění tohoto vyšetřování). Za přiléhavější řešení je totiž možno jednoznačně považovat řešení, které i vyšetřování, k jehož konání je dána obligatorní příslušnost státního zástupce, činí součástí obecné (dozorové) pravomoci státního zástupce. Takové řešení je zjevně více v souladu s posílením postavení státního zástupce v přípravném řízení a nepochybně je také efektivnější (aniž nastane jakékoli oslabení kontroly postupu státního zástupce, který takové vyšetřování jako součást dozoru koná, neboť se uplatní výkon dohledu nejbližší vyššího státního zastupitelství). Na druhé straně se zachovává možnost státního zástupce, jehož činnost se

v přípravném řízení zaměřuje zejména na dozor, požádat policejní orgán o součinnost při konání takového vyšetřování.

Trestní řád nebude nadále upravovat příslušnost státních zástupců k výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení (ta je totiž obsahem zákona o státním zastupitelství a prováděcí vyhlášky, kterou se vydává jednací řád státního zastupitelství, upravují se pobočky některých státních zastupitelství a stanoví podrobnosti o úkonech prováděných právními čekateli, na základě zmocnění obsaženého v zákoně o státním zastupitelství).

Trestní řád naproti tomu bude výslovně upravovat příslušnost státních zástupců k instančnímu rozhodování v přípravném řízení, pokud jde příslušnost k rozhodování o opravných prostředcích proti usnesením státních zástupců.

Důvody tohoto odlišného přístupu spočívají v tom, že v prvním případě se jedná o souhrn otázek, které řešit v platné procesní úpravě výslovně nelze, neboť zde není žádný důvod, pro který by měl být opuštěn tento poměrně velmi pružný model úpravy, jenž dovoluje přihlížet k specifickým potřebám boje s kriminalitou a jejími nejzávažnějšími formami, zatímco v případě soudů musí být uplatněn přístup podstatně více rigidní s ohledem na ústavní princip zákonného soudu a soudce.

Ve druhém případě nejde o nic jiného než o důsledek potřeby jednoznačně určit, na který orgán přejde rozhodování o podané stížnosti.

Je potřebné pouze doplnit, že se zachovává oprávnění státního zástupce i po podání obžaloby uložit policejnímu orgánu opatření důkazu, který potřebuje k zastupování obžaloby v řízení před soudem.

B. Policejní orgán a osoba služebně činná v policejním orgánu

Policejními orgány se rozumějí útvary **Policie České republiky** a v řízení o trestných činech policistů útvar Ministerstva vnitra pro inspekční činnost. Stejně postavení mají v řízení o trestných činech příslušníků ozbrojených sil a osob, které páchají trestnou činností proti příslušníkům ozbrojených sil nebo spolu s nimi ve vojenských objektech, proti vojenským objektům, vojenskému materiálu nebo ostatnímu majetku státu, s nímž je příslušné hospodařit Ministerstvo obrany, pověřené orgány Vojenské policie, v řízení o trestných činech příslušníků Vězeňské služby České republiky pověřené orgány této služby a v řízení o trestných činech příslušníků Bezpečnostní informační služby pověřené orgány Bezpečnostní informační služby a v řízení o trestných činech příslušníků Úřadu pro zahraniční styky a informace pověřené orgány Úřadu pro zahraniční styky a informace. Postavení policejních orgánů mají i pověřené celní orgány v řízení o trestných činech spáchaných porušením celních předpisů a předpisů o dovozu, vývozu nebo průvozu zboží, a to i v případech, kdy se jedná o trestné činy příslušníků ozbrojených sil nebo bezpečnostních sborů. Dále mají postavení policejních orgánů pověřené orgány orgánů státní báňské správy v oblasti v níž vykonávají vrchní dozor nad dodržováním zákona č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon) a zákona č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších předpisů, a předpisů vydaných na jejich základě. Není-li dále stanoveno jinak, jsou uvedené orgány oprávněny ke všem úkonům trestního řízení náležejícím do působnosti policejního orgánu.

Policejní orgán nese plnou odpovědnost za svůj postup, a to i z hlediska kvality a rychlosti; státní zástupce má odpovědnost za řádný a zákonný průběh přípravného řízení a za jeho výsledek, a to i s přihlédnutím k zásadě rychlosti řízení.

Policejní orgány nadále budou mít v trestním řízení dvojí úlohu, jednak plní úkoly jako policejní orgány ve vlastním slova smyslu jako reálný subjekt konající prověřování nebo vyšetřování, popř. v zákonem stanovených případech vykonávají úkony i v řízení po podání obžaloby, jednak zabezpečují plnění úkolů ostatních orgánů činných v trestním řízení včetně policejních orgánů působících v reálné úloze policejních orgánů.

Návrh přebírá dosavadní vymezení pojmu policejního orgánu s potřebnými úpravami vyplývajícími navazujících právních předpisů, jakož i z legislativních návrhů nových právních předpisů.

Organizace činnosti policie při plnění úkolů trestního řízení (policejní orgány plní úkoly nejen v přípravném řízení, resp. zkráceném přípravném řízení, ale i v trestním řízení po podání obžaloby) bude obsahem zákona o Policii České republiky a dále interních předpisů Ministerstva vnitra České republiky a Policejního prezidia Policie ČR.

Postavení osoby služebně činné v policejním orgánu, která provádí úkony v trestním řízení, lze charakterizovat tak, že je vázána pokyny státního zástupce; v ostatních věcech týkajících se výkonu služby v policii je policista vázán pokyny nadřízených.

Procesní úprava bude v odůvodněných případech diferencovat mezi pojmy „policejní orgán“ a „osoba služebně činná v policejním orgánu“, např. v souvislosti s vyloučením, rozhodováním státního zástupce o tom, kdo má nadále ve věci konat úkony prověřování nebo vyšetřování atd.

Úkoly v trestním řízení bude nadále plnit zejména Služba kriminální policie a vyšetřování Policie ČR. Její struktura bude budována především na územním principu. Součástí této služby budou i útvary policie s působností pro celou Českou republiku, které může ministr vnitra pověřit vyšetřováním a stanovit jejich působnost. Tyto útvary jsou vytvářeny v zásadě jako liniová služba.

Služba kriminální policie a vyšetřování Policie ČR bude konat především vyšetřování a bude se podílet v určitém rozsahu i na konání prověřování, popř. zkráceného přípravného řízení.

Prověřování a zkrácené přípravné řízení budou v policii konat zejména útvary Policie České republiky určené policejním prezidentem (základní útvary Policie České republiky).

Policejním orgánem v řízení o trestných činech policistů (kde vyšetřování i zkrácené přípravné řízení bude konat obligatorně státní zástupce) bude útvar Ministerstva vnitra pro inspekční činnost, nikoli však s výlučnou působností v řízení o těchto trestných činech.

Postavení policejních orgánů (které nejsou orgány Policie ČR) budou nadále mít v souladu s platnou úpravou pověřené orgány Vojenské policie, pověřené orgány Vězeňské služby, pověřené orgány Bezpečnostní a informační služby (ve věcech trestných činů příslušníků Bezpečnostní informační služby konají vyšetřování i zkrácené přípravné řízení rovněž státní zástupci) a pověřené celní orgány v řízení o vybraných trestných činech (rozsah působnosti těchto policejních orgánů bude upřesněn v souvislosti se změnami v celní správě v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie – v zásadě půjde nadále o trestné činy spáchané porušením celních předpisů, které byly zjištěny v rámci celního dohledu a o trestné činy spojené s pohybem zboží v rámci EU přes státní hranice České republiky a trestné činy spočívající v porušení daňových předpisů, pokud celní orgán je správcem

daně podle zvláštních předpisů, a to i v případech, kdy se jedná o trestné činy příslušníků ozbrojených sil nebo ozbrojených sborů).

Nově se navrhuje, aby postavení policejních orgánů měly i pověřené orgány Úřadu pro zahraniční styky a informace a dále také pověřené orgány orgánů státní báňské správy v oblasti v níž vykonávají vrchní dozor nad dodržováním zákona č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon) a zákona č. 61/1988 Sb., o hornické činnosti, výbušninách a o státní báňské správě, ve znění pozdějších předpisů, a předpisů vydaných na jejich základě, neboť tyto orgány provádějí i v současné době ve spolupráci s Policií České republiky prvotní úkony na místě činu, a proto je třeba vymezit náležitě jejich samostatné postavení v rámci prověřování v přípravném řízení.

Navrhovanou úpravou bude dále zdůrazněna vlastní odpovědnost policejního orgánu za řádné provádění úkonů v prověřování a vyšetřování, včetně zkráceného přípravného řízení. Bude také jasně rozlišena odpovědnost policejního orgánu a odpovědnost státního zástupce, neboť je třeba zamezit tomu, aby se u policejních orgánů projevovala snaha spoléhat se jen na pokyny státního zástupce.

C. Soud

V přípravném řízení budou do pravomoci soudce náležet tyto úkony:

a) vydání předchozího souhlasu k vyžádání údajů, které jsou podle zvláštního zákona utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti, nestanoví-li zvláštní zákon podmínky, za nichž lze pro účely trestního řízení sdělovat skutečnosti, které jsou podle takového zákona utajovány, nebo na něž se vztahuje povinnost mlčenlivosti,

b) rozhodování o bezplatné obhajobě a o obhajobě za sníženou odměnu,

c) rozhodování o zrušení ustanovení obhájce, dále o jeho zproštění povinnosti obhajování na žádost a rozhodování o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování,

d) rozhodování o vyloučení advokáta jako zvoleného obhájce z obhajování,

e) rozhodování o zvláštním způsobu uplatňování práv poškozených, je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, a o výběru společných zmocněnců poškozených, jestliže celkový počet zmocněnců zvolených poškozenými přesáhl 6 a poškození se na společných zmocněncích nedohodnou,

f) rozhodování o vzetí do vazby, o rozšíření důvodů vazby obviněného, dále o tom, že obviněný již ovlivňoval svědky nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání u trvání koluzní vazby a rozhodování o stížnostech směřujících proti usnesení státního zástupce, jímž zamítl žádost obviněného o propuštění z vazby na svobodu, rozhodl o dalším trvání vazby, rozhodl o propuštění obviněného z vazby na svobodu za současného přijetí některého opatření nahrazujícího vazbu,

g) vydání příkazu k zatčení, včetně rozhodování o vzetí do vazby zatčené osoby,

h) rozhodnutí o omezení obviněného ve výkonu trestu odnětí svobody,

ch) rozhodnutí o zadržené osobě, včetně případů, kdy státní zástupce předá po zkráceném přípravném řízení zadrženou osobu soudu současně s podáním zjednodušené obžaloby,

i) vydání příkazu k domovní prohlídce,

j) vydání příkazu k provádění důkazu v bytě nebo obydlí, má-li být takový důkaz prováděn v bytě či obydlí,

k) vydání souhlasu k otevření zásilky,

l) vydání souhlasu k záměně zásilky,

m) vydání příkazu (nařízení) k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu a rozhodnutí o prodloužení doby provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu,

n) vydání příkazu (nařízení) ke sdělení údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu, které jsou předmětem telekomunikačního tajemství, anebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovacích dat,

o) nařízení pozorování obviněného ve zdravotnickém ústavu za účelem vyšetření duševního stavu a prodloužení doby trvání takového pozorování,

p) rozhodování o opravných prostředcích směřujících proti usnesením státního zástupce nebo policejního orgánu vydaným v přípravném řízení o zajištění osob a věcí,

q) účast při provádění neodkladného nebo neopakovatelného úkonu spočívající ve výslechu svědka nebo v rekognici za účasti soudce v rámci postupu před zahájením trestního stíhání (prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu),

r) vydání souhlasu ke sledování, pokud jím má být zasahováno do nedotknutelnosti obydlí, do listovního tajemství nebo zjišťován obsah jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí za použití technických prostředků,

s) vydání souhlasu k použití agenta, který na návrh státního zástupce vrchního státního zastupitelství vydává soudce vrchního soudu, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který podává návrh.

Soudce konající úkony v přípravném řízení (zkráceném přípravném řízení) bude součástí soustavy obecných soudů a nebude z ní vyčleněn.

Soud bude provádět úkony v přípravném řízení, aniž by se jeho působnost vázala buď jen na prověřování nebo jen na vyšetřování či na zkrácené přípravné řízení, zejména by měl rozhodovat o nejzávažnějších zásazích do základních práv a svobod. Dále by jeho rozhodovací působnost měla být dána i v některých dalších případech, kdy to stanoví zákon.

Navrhuje se do působnosti soudu v přípravném řízení nově zahrnout i rozhodování o opravných prostředcích směřujících proti rozhodnutím státního zástupce nebo policejního orgánu vydaným v přípravném řízení o zajištění osob a věcí. (Toto instanční rozhodování bylo dosud z působnosti soudu provádějícího úkony v přípravném řízení vyňato – o stížnostech rozhodoval soud, jehož obvod působnosti se shodoval s obvodem působnosti státního zástupce, o jehož rozhodnutí šlo, nebo který vykonával dozor ve věci, v níž vydal rozhodnutí policejní orgán. Taková úprava však působila v praxi závažné obtíže a vedla např. k tomu, že o stížnostech rozhodoval krajský nebo vrchní soud a vyloučeny nebyly ani případy, že takto rozhodoval Nejvyšší soud).

Soudce činný v přípravném řízení bude působit v rámci obecné soustavy soudů, nebude se tedy jednat o samostatnou soustavu mimoprocesních, resp. předprocesních soudů, jak je tomu v jiných zemích, ani o institut vyšetřujícího soudce (viz bod 5 shora). Trestní řád bude navazovat na Listinu základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), zejména na její čl. 8 odst. 3 (rozhodnutí o zadržené osobě), čl. 8 odst. 4 (příkaz k zatčení), čl. 8 odst. 5 (rozhodnutí o vzetí do vazby), čl. 8 odst. 6 (umístění

do zdravotní péče bez souhlasu), čl. 12 odst. 2 (příkaz k domovní prohlídce); dále je třeba poukázat i na čl. 5 odst. 1 písm. c), odst. 3 a 4, jakož i čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.).

Alternativa vytvoření tzv. předprocesního soudce se nejeví vhodnou, neboť by byla značně nákladná (bylo by třeba vytvořit samostatnou skupinu soudců, kteří by měli takto vymezenou náplň, přičemž by bylo třeba zabezpečit jejich odpovídající vzdělání a organizační zázemí pro jejich působení, neboť s ohledem na povahu této agendy nelze předpokládat, že by se do těchto funkcí podařilo získat stávající soudce). K určitému snížení nákladů na vytvoření samostatné organizační složky předprocesních soudců (a soudců působících v rámci zjednodušeného řízení) by mohlo vést opatření, podle kterého by plnili jejich funkci soudci začínající (tedy např. ve věku od 30 do 35 let), pak by ale bylo nutné provést odpovídající změny v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů. Na druhé straně by vytvoření této specializované soustavy soudců mohlo vést k odstranění přetrvávajícího nedostatku, kdy např. o vazbách rozhodují soudci specializovaní na občanské soudní řízení.

24. Dozor státního zástupce

Dozor státního zástupce jako systematická a cílevědomá kontrolní činnost zaměřená na zjištění stavu přípravného řízení, prověření postupu policejního orgánu z hlediska jeho zákonnosti, rychlosti a plynulosti a neprodlené odstraňování zjištěných nedostatků bude vykonáván od doručení záznamu o zahájení úkonů trestního řízení sepsaného policejním orgánem státnímu zástupci nebo od doručení protokolů o neodkladných či neopakovatelných úkonech, a to až do skončení přípravného řízení.

Státní zástupce plněním své dozorové funkce realizuje veřejný zájem. Dozor představuje souhrn prostředků směřujících k naplnění dominantní role státního zástupce v přípravném řízení.

Dozor směřuje též k tomu, aby nikdo nebyl bezdůvodně trestně stíhán a bezdůvodně omezován na svých právech v přípravném řízení, přičemž současně vytváří podmínky pro obžalovací funkci státního zástupce na základě zásady obžalovací.

Fáze prověřování (včetně zkráceného přípravného řízení), ale v některých případech ani fáze vyšetřování nevyžaduje nezbytně a ve všech případech, aby byl dozor státního zástupce vykonáván za využití všech jeho prostředků a metod; není také vždy nutné, aby byl vykonáván soustavně. Potřeba, aby byl dozor vykonáván soustavně a všemi dostupnými způsoby a prostředky, může vzniknout jen u věcí závažných nebo skutkově či právně složitých nebo u věcí sice méně závažných, ale v nichž získal státní zástupce poznatky o postupu policejního orgánu, který nesplňuje požadavek, aby byl v souladu se zákonem, rychlý a účinný. Ohledně sledování rychlosti řízení se předpokládá převzetí stávající úpravy.

Dominantní postavení státního zástupce v přípravném řízení vyplývá z toho, že státní zástupce zastupuje v přípravném řízení i v řízení před soudem, pokud na přípravné řízení navazuje, veřejný zájem. Jako orgán zastupující veřejnou žalobu v řízení před soudem si musí vytvořit pro plnění této své úlohy potřebné předpoklady. Musí proto disponovat oprávněními ve vztahu k policii. Dalším důvodem pro dominantní postavení státního zástupce je skutečnost, že policie v přípravném řízení

provádí četné činnosti, jimiž velmi závažným způsobem zasahuje do základních práv a svobod; a proto její činnost musí podléhat odpovídající kontrole ze strany státního zástupce a pokud jde o nejzávažnější zásahy do lidských práv i soudní kontrole.

25. Prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu

A. Zahájení a průběh prověřování

Policejní orgán je povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze dospět k závěru o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele; je povinen činit též nezbytná opatření k předcházení trestné činnosti.

O zahájení úkonů prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu sepíše policejní orgán neprodleně záznam (záznam o zahájení prověřování), ve kterém uvede skutkové okolnosti, pro které prověřování zahajuje, a způsob, jakým se o nich dověděl, příp. pokud to zjištěné skutkové okolnosti umožňují i v úvahu přicházející právní kvalifikaci. Opis záznamu zašle do 48 hodin od zahájení trestního řízení státnímu zástupci. Hrozí-li nebezpečí z prodlení, policejní orgán záznam sepíše po provedení potřebných neodkladných a neopakovatelných úkonů; protokoly o těchto úkonech zašle policejní orgán do 48 hodin rovněž státnímu zástupci.

K prověření skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje policejní orgán potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajišťuje stopy trestného činu. V rámci toho je oprávněn zejména

- a) vyslýchat za podmínek stanovených zákonem svědky,
- b) vyžadovat vysvětlení od fyzických i právnických osob a od orgánů veřejné moci,
- c) vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů a osob, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky,
- d) obstarávat potřebné podklady, zejména spisy a jiné písemné materiály,
- e) provádět ohledání,
- f) vyžadovat za podmínek stanovených tímto zákonem provedení zkoušky krve nebo jiného podobného úkonu, včetně odběru potřebného biologického materiálu,
- g) pořizovat zvukové a obrazové záznamy osob, snímat daktyloskopické otisky a vzorky DNA, provádět osobou téhož pohlaví nebo lékařem prohlídku těla a jeho zevní měření, jestliže je to nutné ke zjištění totožnosti osoby nebo ke zjištění a zachycení stop nebo následků činu,
- h) za podmínek stanovených zákonem zadržet podezřelou osobu,
- i) za podmínek stanovených zákonem činit rozhodnutí a opatření týkající se vydání a odnětí věci, zajištění peněžních prostředků, cenných papírů (investičních nástrojů), blokace, vydání a vrácení věci a ukládání věci do soudní úschovy, jakož i další úkony s tím spojené.

Způsobem odpovídajícím ustanovení tohoto zákona je policejní orgán oprávněn provádět samostatně neodkladné a neopakovatelné úkony, jakož i úkony důležité pro zahájení trestního stíhání a pro další řízení ve věci; stanoví-li to zákon, provádět je na základě rozhodnutí či souhlasu státního zástupce nebo soudce. Neodkladným úkonem je takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho

zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nebo důkazní hodnoty nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání. Neopakovatelným úkonem je takový úkon, který nebude možno před soudem provést. V protokolu o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu je třeba vždy uvést, na základě jakých skutečností byl úkon za neodkladný nebo neopakovatelný považován.

Má-li výslech svědka nebo rekognice povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, policejní orgán provede tento úkon za účasti soudce.

Nelze-li zahájit trestní stíhání, zejména jestliže není dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, anebo není-li tato osoba dosažitelná, i když nejde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon, je třeba vyslechnout jako svědka:

a) osobu mladší než 15 let,

b) osobu, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav pochybnosti, anebo nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že na takovou osobu by mohl být pro její výpověď vyvíjen nátlak,

c) další svědky, jestliže hrozí, že bude ovlivněna jejich výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, a to zvláště v případech, je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání prověřování, a v důsledku toho hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi,

a to vždy za splnění další podmínky, že jejich výpověď je důležitá pro rozhodnutí o zahájení trestního stíhání nebo pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce ve věci.

Na návrh obviněného nebo jeho obhájce se po zahájení trestního stíhání mohou tyto výsledky opakovat tak, aby obviněný nebo obhájce mohl vyslechnutému svědkovi položit své otázky.

O obsahu vysvětlení se sepíše úřední záznam, jeho stručný a jasně stanovený obsah bude vymezen přímo v zákoně, tak, aby nešlo jen o jinak nazvaný protokol o výslechu. Při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta. Je-li vysvětlení požadováno od nezletilého, je třeba o úkonu předem vyrozumět jeho zákonného zástupce; to neplatí, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění zákonného zástupce nelze zajistit. Úřední záznam slouží státnímu zástupci a obviněnému ke zvážení návrhu, aby osoba, která takové vysvětlení podala, byla vyslechnuta jako svědek, a soudu k úvaze, zda takový důkaz provede. Úřední záznam lze v řízení před soudem použít jako důkaz jen za zákonem stanovených podmínek. Vysvětlení nesmí být požadováno od toho, kdo by jím porušil státem výslovně uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže by byl této povinnosti zproštěn příslušným orgánem nebo tím, v jehož zájmu tuto povinnost má. Osoba podávající vysvětlení, s výjimkou podezřelého, je povinna vypovídat pravdu a nic nezamlčet; vysvětlení může odepřít, pokud by jím způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám, které jsou podle stávající úpravy vymezeny v § 100 odst. 2 platného trestního řádu (osoby blízké); o tom je třeba osobu, od níž je požadováno vysvětlení, předem poučit. Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že osobě podávající vysvětlení bude třeba jako svědkovi poskytnout ochranu, je třeba při sepisování úředního záznamu postupovat přiměřeně jako u utajeného svědka.

V prověřování lze vyslechnout i osobu, která podala odborné vyjádření, a je-li to nutné k odstranění vad znaleckého posudku, i znalce.

V prověřování budou také využívány operativně pátrací postupy (prostředky), tj. předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta, a to v podstatě ve stejném rozsahu jako v platné právní úpravě.

Navrhuje se výslovně rozlišovat „oznámení o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu“ (trestní oznámení) a „jiné podněty k trestnímu stíhání“. Z obsahového hlediska je na místě požadovat, aby na základě podání označeného jako trestní oznámení (nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání) bylo možno učinit závěr o podezření z trestného činu. Je proto zásadně odmítána myšlenka, že každé podání označené jako „trestní oznámení“ musí být vyřizováno jako trestní oznámení. Platí tu obecná zásada (která platí pro všechna podání a nejen v trestním řízení), že každé podání se posuzuje podle svého obsahu.

Přijímání trestních oznámení se navrhuje upravit tak, že přijímat by je měly zejména policejní orgány a okresní státní zastupitelství, výjimečně vyšší státní zastupitelství. Soud zásadně trestní oznámení neseписuje, ale může postoupit státnímu zastupitelství svůj případný poznatek – podnět k trestnímu stíhání. Nepředpokládá se jakýkoli negativní výčet podání, jež nelze posuzovat jako trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání.

Navrhuje se podrobněji upravit institut záznamu o zahájení úkonů **trestního řízení**. Nové označení tohoto institutu, jež vystihuje jeho podstatu, zní: „záznam o zahájení úkonů prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu“. Takto je vyjádřeno především to, že sepsáním záznamu (nebudou-li prováděny neodkladné nebo neopakovatelné úkony v bezprostřední souvislosti s ním) se zahajuje nejen trestní řízení, ale zejména prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu jako první (a úvodní) fáze přípravného řízení.

Podmínky pro vydání záznamu se zpřesňují tak, aby nevyvolávaly nejasnosti ve vztahu k důvodům vydání usnesení o zahájení trestního stíhání. Proto se k sepsání záznamu vyžaduje, aby dosud získané poznatky (postupy a úkony, které nejsou součástí trestního řízení a jsou prováděny podle ustanovení zvláštních zákonů, zejména zákona o Policii ČR) nasvědčovaly spáchání trestného činu.

Sepsání záznamu může být v odůvodněných případech realizováno až po provedení neodkladných nebo neopakovatelných úkonů.

Jak záznam, tak protokoly o těchto úkonech musí policejní orgán doručit nejpozději do 48 hodin státnímu zástupci. Od okamžiku, kdy státní zástupce obdrží uvedený záznam nebo protokol o provedení neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, začíná dozor státního zástupce.

Jde-li o případ, kdy na základě trestního oznámení prověřování konáno nebude (a např. přichází v úvahu ihned odložení věci), pak záznam seписován být nemusí. Totéž se (přiměřeně) týká jiných podnětů k trestnímu stíhání.

Navrhovaná úprava usiluje o to, aby dále pokračoval trend započatý novelami trestního řádu z roku 1993 a 2001, spočívající v omezení objemu důkazů v procesní formě prováděných v přípravném řízení. Úřední záznam seписovaný o vysvětlení fyzické nebo právnické osoby či státního orgánu bude nově podrobně vymezen jako zcela neformální (a stručný) záznam policejního orgánu (nikoli jinak nazvaný protokol o výslechu) o tom, co mu sdělila osoba podávající vysvětlení.

Vzhledem k naznačené povaze úředního záznamu je zřejmé, že postačí, podepíše-li ho policejní orgán, který ho seписal. Při podávání vysvětlení je přípustná právní pomoc advokáta.

Právní pomoc advokáta při podání vysvětlení zde nelze ztotožňovat s obhajobou. Nelze ji ztotožňovat ani se zastupováním poškozeného nebo zúčastněné

osoby, kde platí speciální úprava. Vychází se přitom z úpravy v čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a z nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 98/95. Oprávněn poskytovat právní pomoc je zde pouze advokát, nikoli obecný zmocněnec.

Právní pomoc advokáta není povinen policejní orgán (a ani státní zástupce) sám zajišťovat a advokáta k tomu účelu ustanovovat. Advokát zde nemůže ani analogicky využít oprávnění obhájce. Nemůže se proto domáhat účasti na podání vysvětlení jiných osob.

Předkládané věcné řešení stanoví rozdílné podmínky, za nichž je nutno provádět výslechy svědků v prověřování, a podmínky, za nichž je potřebné takové výslechy provádět ve vyšetřování. Vychází se přitom ze zásady, že ve vyšetřování obecně přicházejí v úvahu výslechy svědků v širším rozsahu než při prověřování.

Současně se řeší některé výkladové problémy vyplývající z nejasnosti platné právní úpravy (nestanoví se dostatečně jednoznačně povinnost, ale pouze možnost takové výslechy provádět, výslechy svědků se mají provádět někdy jen s ohledem na povahu samotného úkonu a jindy s přihlédnutím k vlastnostem osob, které by měly být slyšeny, nebo se podmínky pro provedení výslechu váží na charakter samotné věci, např. že prověřování, resp. vyšetřování, bude trvat delší dobu – to nelze vždy dopředu jednoznačně odhadnout, atd.).

Podmínky pro výslech svědků jsou navíc v platném trestním řádu stanoveny tak, že ve složitější věci sice lze dovodit splnění podmínek pro provedení výslechu svědků i v prověřování, ale v praxi se tato úprava vykládá nejednotně a restriktivně tak, že se preferuje jednostranně sepisování jen úředních záznamů. Nebyl také náležitě vzat v úvahu aspekt týkající se klíčových důkazů (které nelze zařadit pod žádnou z kategorií upravených v platném trestním řádu, přesto jde o důkazy, které jsou důležité jak pro zahájení trestního stíhání, tak i pro výsledek celého **přípravného řízení**).

Větší mírou uvážení orgánů činných ve stadiu přípravného řízení se vyznačuje (jak v prověřování, tak ve vyšetřování) výslech osoby, která podala odborné vyjádření, a výslech znalce.

V souladu s platnou úpravou budou upraveny i operativně pátrací postupy (prostředky), tj. předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta. U sledování půjde o tři základní typy sledování osob a věcí:

a) obecné sledování osob a věcí, aniž by o něm byly pořizovány jakékoli obrazové, zvukové nebo podobné záznamy,

b) sledování, při kterém jsou pořizovány zvukové, obrazové nebo jiné záznamy pomocí technického zařízení o průběhu samotného úkonu, tj. v průběhu jeho provádění, a proto za takový záznam nelze považovat pozdější úřední záznam policisty, který úkon provedl,

c) sledování, které zasahuje do některých ústavně chráněných práv a svobod občanů (nedotknutelnosti obydlí, listovního tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí).

Tyto tři typy sledování se budou lišit i z hlediska případného povolovacího režimu, tak jak tomu je i v platné úpravě.

B. Skončení prověřování

Při skončení prověřování v případě, že nejde ve věci o podezření z trestného činu, policejní orgán věc usnesením odloží, jestliže není na místě vyřídit věc jinak. Takovým vyřízením může být zejména

a) odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku, nebo

b) odevzdání věci jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání.

Policejní orgán před zahájením trestního stíhání odloží usnesením věc, je-li trestní stíhání nepřípustné.

Policejní orgán může před zahájením trestního stíhání usnesením s předchozím souhlasem státního zástupce odložit věc, není-li vzhledem k okolnostem uvedeným v zákoně trestní stíhání účelné nebo není-li vzhledem k těmto okolnostem potřebný trestní postih podezřelého (viz okolnosti vymezené v bodě 26. G.).

Policejní orgán věc usnesením odloží též tehdy, pokud se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání. Pominou-li důvody odložení, trestní stíhání zahájí.

Policejní orgán je oprávněn usnesením přerušit prověřování, pokud pro nepřítomnost osoby, u níž dosavadní výsledky prověřování ukazují, že se činu dopustila, nelze věc náležitě objasnit nebo nelze proti ní pro její nepřítomnost nebo z jiných závažných důvodů zahájit trestní stíhání.

Státní zástupce je oprávněn odložit věc nebo přerušit prověřování ve stejném rozsahu jako policejní orgán; v takovém případě se však nevyžaduje předchozí souhlas státního zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství pro odložení věci z důvodu nedostatku veřejného zájmu.

O odložení věci se rozhoduje usnesením. Usnesení se doručuje poškozenému, pokud je znám, a do 48 hodin státnímu zástupci. Proti usnesení o odložení věci může poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek.

Navrhovaná úprava skončení prověřování rozlišuje odložení a odevzdání věci. Dále se navrhuje upravit specifický důvod přerušení prověřování (nikoli odložení věci) v případech, kdy pro nepřítomnost osoby, u níž dosavadní výsledky prověřování ukazují, že se činu dopustila, nelze věc náležitě objasnit nebo nelze proti ní pro její nepřítomnost nebo z jiných závažných důvodů zahájit trestní stíhání.

Jinak návrh přebírá stávající úpravu se změnami navazujícími na související úpravu.

C. Dočasné odložení zahájení trestního stíhání

Jestliže to je třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení (skupiny organizovaného zločinu), nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo k zjištění jejich pachatelů, může policejní orgán se souhlasem státního zástupce dočasně odložit zahájení trestního stíhání na nezbytnou dobu, nejdéle však o dva měsíce.

Trvají-li důvody, pro které bylo trestní stíhání dočasně odloženo, může státní zástupce na návrh policejního orgánu vyslovit souhlas s prodloužením lhůty dvou měsíců nejvýše o další dva měsíce, a to i opakovaně.

O dočasném odložení trestního stíhání policejní orgán vyhotoví záznam, jehož opis do 48 hodin zašle státnímu zástupci.

Pominou-li důvody pro dočasné odložení trestního stíhání, policejní orgán trestní stíhání neprodleně zahájí.

Institut dočasného odložení zahájení trestního stíhání umožňuje dočasné oddálení zahájení trestního stíhání, ke kterému je jinak nutno přistoupit neprodleně. Tento postup má své uplatnění především v těch případech, kdy neprodlené zahájení

trestního stíhání by znemožnilo zjistit další pachatele trestné činnosti a objasnit okolnosti skutku, ve vztahu k němuž má být trestní stíhání zahájeno.

26. Vyšetřování

A. Zahájení trestního stíhání

Nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, rozhodne policejní orgán neprodleně o zahájení trestního stíhání této osoby jako obviněného, pokud není důvod k odložení věci pro nepřípustnost trestního stíhání nebo věc nebyla odložena pro neúčelnost, nedostatek veřejného zájmu nebo nedošlo k dočasnému odložení trestního stíhání. Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, s uvedením místa, času a způsobu jeho spáchání, včetně všech skutkových okolností rozhodných pro naplnění znaků trestného činu, ze kterého je tato osoba obviněna, popřípadě s uvedením jiných skutečností, pokud je jich třeba k tomu, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musejí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku. V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.

Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba doručit osobě, která má být obviněna nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin státnímu zástupci a obhájci, je-li již v souvislosti se zahájením trestního stíhání zvolen nebo ustanoven (zejména z důvodů nutné obhajoby); u obhájce počíná lhůta k doručení běžet od jeho zvolení nebo ustanovení.

Za obviněného ve smyslu tohoto zákona se považuje až osoba, které bylo usnesení o zahájení trestního stíhání oznámeno. V řízení proti uprchlému tento účinek nastává doručením usnesení obhájci. To nevylučuje, aby státní zástupce usnesení o zahájení trestního stíhání zrušil z vlastního podnětu ještě před oznámením usnesení o zahájení trestního stíhání takové osobě.

Vyjde-li během vyšetřování najevo, že se obviněný dopustil dalšího skutku, který není uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání, postupuje se ohledně tohoto skutku způsobem uvedeným výše v prvních dvou odstavcích.

Vyjde-li během vyšetřování najevo, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, je jiným trestným činem, než jak byl v usnesení o zahájení trestního stíhání právně posouzen, upozorní na to policejní orgán obviněného a učiní o tom záznam do protokolu.

Proti usnesení o zahájení trestního stíhání je přípustná stížnost, která nemá odkladný účinek.

Zahájení trestního stíhání bude jako dosud činěno usnesením, které se oznamuje osobě, která má být obviněna, popř. dalším osobám (např. u mladistvých obhájci, zákonnému zástupci, příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační službě, nebo v řízení proti uprchlému výlučně obhájci). Státnímu zástupci příslušnému k výkonu dozoru se usnesení nadále doručuje nejpozději do 48 hodin.

Navrhovaná úprava nadále vychází z toho, že zahájení trestního stíhání přichází v úvahu i na podkladě poznatků obsažených ve spise, jež nemají povahu důkazních prostředků použitelných v řízení před soudem, což navazuje na úpravu prověřování, v kterém jsou využívány i prostředky a postupy, které nemají povahu

důkazních prostředků. Může se tak tedy stát i na základě úkonů provedených před zahájením trestního stíhání postupy, jimiž orgány činné v trestním řízení zjišťují, zda nedošlo ke spáchání trestného činu.

Vzhledem k některým pochybnostem, které byly vyslovovány v aplikační praxi (a nutno dodat, že nesprávně) a zpochybňovaly závěr, že úprava zakotvená velkou novelou trestního řádu z roku 2001 nemění nic na tom, že účinky obvinění, resp. sdělení obvinění, které se nově činí usnesením, nastávají až poté, jakmile se osoba, která má být obviněna, dozví o tom, že se stala obviněnou, se navrhuje výslovně v zákoně vymezit, že osoba, která má být obviněna, nabývá tohoto procesního postavení až poté, co ji usnesení o zahájení trestního stíhání bylo oznámeno. To nic nemění na tom, že státní zástupce vykonávající dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení může toto usnesení zrušit na základě svých dozorových oprávnění ještě předtím, než usnesení o zahájení trestního stíhání bude doručeno osobě, která má být obviněna.

Nadále bude také platit, že výrok usnesení o zahájení trestního stíhání musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, a zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován. Výslovně se zdůrazňuje, že při popisu způsobu spáchání skutku je třeba popsat příslušné skutkové okolnosti, které jsou rozhodné pro naplnění znaků trestného činu, ze kterého je tato osoba obviněna, neboť v tomto smyslu se v praxi stále chybí, když se neuvádějí např. okolnosti rozhodné z hlediska zavinění apod. Obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musejí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku. V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání.

Zásadně se odmítá možnost, že by z pragmatických důvodů (např. pro možnost snazšího dostižení osoby na útěku, která má být obviněna, prostřednictvím vydání příkazu k zatčení, nebo pro možnost vydání usnesení o přerušení trestního stíhání podle stávajícího ustanovení § 173 odst. 1 trestního řádu apod.) mělo být upraveno, že účinek zahájení trestního stíhání ve věcech, v nichž bude konáno vyšetřování, nastává již momentem vyhotovení usnesení o zahájení trestního stíhání, neboť tím by bylo možno obcházet smysl tohoto institutu, kterým je vedení řízení vůči konkrétnímu obviněnému, který může ve vyšetřování uplatňovat svá práva, jichž nabývá obviněním.

Zachovává se i stávající úprava postupu v případě, že v průběhu vyšetřování vyjde najevo, že se obviněný měl dopustit ještě dalšího skutku, který není uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání. V takovém případě se vydá nové usnesení o zahájení trestního stíhání. Platná úprava se přebírá i pro případ, kdy v průběhu vyšetřování vyjde najevo, že skutek, pro který bylo trestní stíhání zahájeno, je třeba posoudit podle jiného ustanovení trestního zákona, než bylo uvedeno v usnesení o zahájení trestního stíhání.

B. Orgány konající vyšetřování

Vyšetřování provádějí:

- policejní orgány (v útvarech stanovených zvláštním zákonem, tj. zákonem o Policii ČR),
- státní zástupce ve věcech trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky a příslušníky Bezpečnostní a informační služby,
- velitel námořního plavidla při dálkových plavbách o trestných činech spáchaných na této lodi; přitom postupuje přiměřeně podle ustanovení upravujících postup policejního orgánu konajícího vyšetřování.

Jednotlivé úkony vyšetřování mohou na základě dožádání provést i jiné policejní orgány.

Nepříslušné policejní orgány jsou oprávněny vykonat jen potřebné neodkladné nebo neopakovatelné úkony a zahájit trestní stíhání, pokud nelze dosáhnout, aby tyto úkony provedl příslušný orgán, a nejpozději do tří dnů od jejich provedení předat věc tomuto příslušnému orgánu, který pokračuje v řízení.

Působnost konat vyšetřování u Služby kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky v útvarech stanovených zvláštním zákonem, tj. zákonem o Policii ČR, bude v zásadě obecná a obligatorní; prolomena bude pouze obligatorní působností státního zástupce konat vyšetřování ve věcech trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní a informační služby a příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace a fakultativní působností státního zástupce provést celé vyšetřování v kterékoli věci.

Navrhuje se, aby bylo upuštěno od přístupu spočívajícího v zakotvení „vyšetřujících“ státních zástupců v postavení v podstatě obdobném jako má policejní orgán (s některými dílčími odchylkami), nad jejichž postupem vykonává dozor státní zástupce nejbližší vyššího (tedy krajského) státního zastupitelství. Tato úprava vedla k závažným nejasnostem ve vymezení, které úkony je příslušný provádět státní zástupce vyšetřující a které dozorový, do značné míry degradovala postavení státních zástupců vyšetřujících a prakticky odstranila rozdíl mezi věcmi trestných činů, k jejichž projednání je v případě podání obžaloby příslušný v prvním stupni soud okresní a soud krajský. Dozor v těchto věcech vykonávaný nabyl nejasného významu i obsahu. Nadto u zkráceného přípravného řízení konaného obligatorně státními zástupci tato úprava i tak vyloučila možnost vykonávat nad jeho postupem dozor. Navrhuje se proto připodobnit vedení vyšetřování státním zástupcem ve věcech trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní a informační služby a příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace vyšetřování v rámci fakultativní působnosti státního zástupce provést celé vyšetřování v kterékoli věci. Návrh tedy již nepředpokládá výkon dozoru nadřízeným státním zástupcem, ale pouze výkon dohledu nejbližší vyššího státního zastupitelství podle zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů (srov. § 12c a násl.). Jinak se předpokládá zachovat stávající organizační zabezpečení tohoto vyšetřování státními zástupci, včetně úpravy příslušnosti k jeho provádění konkrétními státními zastupitelstvími.

C. Postup při vyšetřování

Orgán konající vyšetřování (dále jen policejní orgán) postupuje pod dozorem státního zástupce při vyšetřování z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazní prostředky k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následků trestného činu.

Úkony, které byly provedeny před zahájením trestního stíhání, nemusí policejní orgán opakovat, byly-li provedeny způsobem odpovídajícím ustanovením tohoto zákona.

Policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek ve vyšetřování i provádí důkazní prostředky bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či v neprospěch obviněného. Obviněný nesmí být žádným způsobem k výpovědi nebo

doznání donucován. Obhajoba obviněného a jím navrhované důkazní prostředky, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány.

Policejní orgán i po zahájení trestního stíhání především vyžaduje podání vysvětlení od fyzických i právnických osob a od orgánů veřejné moci.

Ve vyšetřování policejní orgán vyslýchá osoby,

a) jde-li o neodkladný nebo neopakovatelný úkon,

b) jde-li o osobu mladší než 15 let, nebyla-li slyšena již v prověřování a její výslech je možný,

c) jde-li o osobu, o jejíž schopnosti správně a úplně vnímat, zapamatovat si nebo reprodukovat jsou s ohledem na její psychický stav, včetně závislosti na omamných a psychotropních látkách, pochybnosti, anebo nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že by na ni mohl být pro její výpověď vyvíjen nátlak,

d) jestliže hrozí, že bude ovlivněna její výpověď nebo schopnost zapamatovat si rozhodné skutečnosti nebo schopnost tyto skutečnosti reprodukovat, a to zvláště v případech, je-li pro složitost věci odůvodněn předpoklad delšího trvání vyšetřování, a v důsledku toho hrozí ztráta důkazní hodnoty výpovědi,

v případech uvedených pod písm. b) až d), je-li výpověď osoby důležitá pro podání obžaloby nebo jiné rozhodnutí státního zástupce o věci v přípravném řízení.

Ve vyšetřování je vždy možno vyslechnout osobu, která podala odborné vyjádření, a znalce.

Jestliže byly před zahájením trestního stíhání provedeny výslechy svědků a lze-li takový úkon opakovat, policejní orgán jej na návrh obviněného nebo sám (z vlastního podnětu nebo na pokyn státního zástupce, přičemž však tento postup, včetně pokynu státního zástupce, bude možný jen za stanovených zákonných podmínek – důležitost svědecké výpovědi, nutnost doplnění výpovědi, položení otázek svědkovi apod.) buď provede znovu a obviněnému nebo obhájci umožní, aby se takového úkonu účastnil, anebo obviněného či obhájce poučí o právu domáhat se osobního výslechu takového svědka v řízení před soudem.

Kromě případů, kdy je podle tohoto zákona třeba souhlasu státního zástupce, činí policejní orgán všechna rozhodnutí o postupu vyšetřování a o provádění vyšetřovacích úkonů samostatně a je plně odpovědný za jejich zákonné a včasné provedení.

Státní zástupce při vyšetřování postupuje obdobně jako policejní orgán, nestanoví-li zákon jinak.

Přejímá se dosavadní úprava se zdůrazněním principu vlastní odpovědnosti policejního orgánu konajícího vyšetřování za řádný a rychlý průběh vyšetřování, pod dozorem státního zástupce, který je dominus litis přípravného řízení.

Koná-li vyšetřování státní zástupce, užije se obdobně úprava postupu policejního orgánu, nestanoví-li zákon jinak (tím jsou zohledněny všechny výjimky, které vyplývají z toho, že státní zástupce ve všech případech – tedy jak tehdy, kdy je dána jeho obligatorní příslušnost, tak i fakultativní příslušnost ke konání vyšetřování – bude konat vyšetřování, aniž by byl nad ním vykonáván dozor; vykonáván je pouze dohled nejbližší vyššího státního zastupitelství).

V rámci vyšetřování nadále návrh preferuje vyžadování vysvětlení od fyzických a právnických osob a orgánů veřejné moci, úprava možnosti vyslýchat svědky však byla upřesněna tak, aby byly odstraněny některé výkladové problémy a nejasnosti s tím spojené. Účast obhájce při podání vysvětlení ve vyšetřování – je-li o

něm za podmínek stanovených zákonem sepsován úřední záznam – je nepřípustná, neboť nejde o důkazní prostředek, ale v zásadě jen o vyhledání důkazního prostředku pro další postup (výslech v průběhu vyšetřování nebo návrh na výslech v řízení před soudem).

U opakování výslechů svědků ve vyšetřování byla zvýrazněna možnost je provést nejen na návrh obviněného, ale za zákonem stanovených podmínek i z vlastního podnětu orgánů činných v trestním řízení.

D. Účast obviněného a obhájce ve vyšetřování

Policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást otázky vyslychaným svědkům, a to zejména tehdy, jestliže obviněný nemá obhájce a spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď. Má-li obviněný obhájce, postačí, je-li o vyšetřovacím úkonu vyrozuměn jeho obhájce; to neplatí, jde-li o úkon, ke kterému je obviněný předvolán.

Obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Účast obhájce je však vyloučena při používání operativně pátracích prostředků a při zajišťování osob a věcí, včetně odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu; obhájce však má právo po zahájení trestního stíhání zúčastnit se rozhodování o vazbě, koná-li se za přítomnosti obviněného, a výkonu domovní a osobní prohlídky a prohlídky jiných prostor a pozemků, jakož i provádění důkazu v bytě, obydlí, jiných prostorách a na pozemku, a výslechu obviněného konaného v souvislosti s těmito úkony, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Může obviněnému i jiným vyslychaným osobám klást otázky, avšak teprve tehdy, až vyslychající orgán výslech skončí a udělí mu k tomu slovo. Námitky proti způsobu provádění úkonu může vznášet kdykoliv v jeho průběhu. Účastní-li se obhájce výslechu svědka, jehož totožnost má být utajena, je policejní orgán povinen přijmout opatření, která znemožňují obhájci zjistit skutečnou totožnost svědka.

Oznámí-li obhájce policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu uvedeného shora, nebo spočívá-li úkon ve výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď, je policejní orgán povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. Spočívá-li úkon ve výslechu osoby, policejní orgán obhájci sdělí i údaje, podle nichž lze takovou osobu ztotožnit. Nelze-li tyto údaje předem určit, musí být ze sdělení zřejmé, k čemu má tato osoba vypovídat. Sdělení o výslechu svědka, jehož totožnost má být utajena, nesmí obsahovat údaje, podle nichž by bylo možné zjistit skutečnou totožnost svědka.

Jestliže policejní orgán připustí při provádění vyšetřovacího úkonu účast obviněného, postupuje při jeho vyrozumívání obdobně, jak je výše uvedeno.

Navrhuje se výslovně zakotvit, že není třeba přibírat k vyšetřovacím úkonům obviněného i jeho obhájce (má-li obviněný obhájce). Smyslem práva na obhajobu je zajistit kvalifikovanou obhajobu. Tím není vyloučena možnost, aby obviněný byl v odůvodněných případech také přibrán k některým vyšetřovacím úkonům (tato úprava se netýká případů, kdy je k úkonu obviněný předvoláván).

Zachovává se princip účasti obhájce výlučně při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění o něm zajistit. Z této úpravy nadále vyplývá závěr, že účast obhájce je vyloučena při úkonech, které nesplňují podmínku vymezení „vyšetřovací úkony“, i když jde o úkony, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem, a také samozřejmě při úkonech, u nichž zákon jejich použitelnost jako důkazu vylučuje. Jedná se např. o to, že je vyloučena účast obhájce při provádění úkonů spojených s využíváním operativně pátracích postupů (prostředků) v případě, že by tyto úkony byly prováděny až po zahájení trestního stíhání, při záměně zásilky, sledování zásilky, odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, zjišťování údajů o uskutečněném telekomunikačním provozu, které jsou předmětem telekomunikačního tajemství, anebo na něž se vztahuje ochrana osobních a zprostředkovacích dat, jakož i na úkonech znalce spojených s přípravou a vypracováním znaleckého posudku. Stejně tak je vyloučena účast obhájce při podávání vysvětlení osobami ve fázi vyšetřování.

E. Trestní stíhání se souhlasem nebo na návrh poškozeného

V souladu s platnou úpravou bude možno trestní stíhání pro trestné činy vymezené taxativně v zákoně zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Výčet trestných činů bude v zásadě odpovídat stávajícímu vymezení, popř. znění návrhu nového trestního zákoníku a návrhu doprovodné novely trestního řádu, s tím, že bude přezkoumán z hlediska všech námitek, které jsou proti němu vznášeny, zejména z hlediska možnosti zneužívání potřebného souhlasu poškozeného k tomu, aby na poškozeného byl vykonáván nátlak (např. u tzv. domácího násilí atd.).

Pokud jde o případy, kdy souhlasu poškozeného není třeba, a dále udělování souhlasu poškozeným, bude převzata platná právní úprava.

Vedle trestního stíhání se souhlasem bude upraveno i trestní stíhání na návrh poškozeného, a to pro taxativně vypočtené trestné činy, pro něž je charakteristické, že jsou důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, a u nichž není na trestním stíhání veřejný zájem, přičemž vzniklý následek není zvláště závažný (výčet skutkových podstat trestných činů by byl velice omezený a vztahoval by se na drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití). Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí návrh byť jednoho z nich.

Návrhu poškozeného není třeba, jestliže poškozený zemřel, poškozený není schopen návrh podat pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, poškozeným je stát nebo územně samosprávný celek, anebo z okolností je zřejmé, že návrh byl podán nebo byl vzat zpět v tísni vyvolané vyhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Jestliže poškozený přečinem není znám nebo dosažitelný, nebo jeho vyjádření k trestnímu stíhání nelze získat z jiného důvodu, a policejní orgán shledá dostatečné důvody pro sdělení obvinění určité osobě, trestní stíhání zahájí a až do doby, než bude možné získat vyjádření poškozeného, v něm pokračuje, jako by návrh na zahájení trestního stíhání byl podán.

Do doby, než se poškozený k trestnímu stíhání vyjádří, nelze podat k soudu obžalobu. Nepodaří-li se vyjádření poškozeného získat do doby, jež tvoří polovinu promlčecí doby nejzávažnějšího trestného činu, ohledně něhož podání

návrhu přichází v úvahu, má se za to, že návrh podán nebyl, a státní zástupce trestní stíhání zastaví.

Návrh na zahájení trestního stíhání může poškozený výslovným prohlášením vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Byl-li návrh vzat zpět, nelze ho podat znovu.

Nedostaví-li se poškozený, který byl řádně obeslán, k hlavnímu líčení (osobně nebo zastoupen zmocněncem) bez řádné omluvy, má se za to, že svůj návrh bere zpět. Soud v takovém případě zastaví trestní stíhání. O tom je třeba poškozeného poučit.

Úprava v tomto směru sleduje posílení postavení poškozeného v případech, kdy se jedná o méně závažné trestné činy, na jejichž stíhání není tak výrazný veřejný zájem, přičemž ještě existuje mezi poškozeným a osobou, která má být obviněna, určitý vztah.

Touto úpravou se sleduje další posílení postavení poškozeného v případech, kdy samotný poškozený z jakéhokoliv důvodu na trestním stíhání nemá zájem a zároveň postih nevyžaduje veřejný zájem. Tím se zároveň zabrání tomu, aby se před soud dostaly věci, které jsou především důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, kde na trestním postihu nemá s ohledem na konkrétní okolnosti případu zájem ani stát, ani poškozený. Podle dosavadní právní úpravy se souhlas poškozeného vyžaduje pouze v případech, kdy mezi ním a obviněným existuje příbuzenský nebo obdobný vztah. Navrhovaná právní úprava toto omezení odstraňuje a naopak vymezuje případy, kdy se veřejný zájem jako podmínka trestního stíhání v těchto případech presumuje.

F. Skončení vyšetřování

Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené umožní obviněnému a obhájci v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Na tuto možnost upozorní obviněného a jeho obhájce nejméně tři dny předem. Uvedenou lhůtu lze se souhlasem obviněného a obhájce zkrátit. Nepovažuje-li policejní orgán navrhované doplnění za nutné, odmítne je. O těchto úkonech učiní policejní orgán záznam ve spise a o odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování vyrozumí obviněného nebo obhájce.

Nevyužijí-li obviněný nebo obhájce možnosti prostudovat spisy, ačkoliv na ni byli řádně upozorněni, učiní o tom policejní orgán záznam do spisu a postupuje dále, jako by k tomuto úkonu došlo.

Po skončení vyšetřování předloží policejní orgán státnímu zástupci spis s návrhem na podání obžaloby, se seznamem navrhovaných důkazních prostředků a zdůvodněním, proč nevyhověl návrhům na provedení důkazních prostředků dalších, nebo učiní návrh na některé jiné rozhodnutí, které může státní zástupce ve věci učinit.

Zachovává se plně stávající úprava skončení vyšetřování, která se v aplikační praxi osvědčila a není důvodu ji měnit.

Koná-li vyšetřování státní zástupce (ať už obligatorně nebo fakultativně), postupuje obdobně podle prvních dvou odstavců, zatímco poslední odstavec návrhu se neužije.

G. Rozhodnutí ve vyšetřování

Státní zástupce rozhoduje v přípravném řízení:

- a) o postoupení věci jinému orgánu,
- b) o přerušení trestního stíhání,
- c) o zastavení trestního stíhání, a
- d) o podmíněném zastavení trestního stíhání a narovnání.

Fakultativně bude možno zastavit trestní stíhání i v případě, pokud vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, osobě obviněného, míře jeho zavinění, pohnutce a s přihlédnutím k chování obviněného po spáchání činu je zřejmé, že trestní stíhání není účelné nebo potrestání není potřebné k odvrácení obviněného od páchaní dalších trestných činů.

O přerušení trestního stíhání bude moci s předchozím souhlasem státního zástupce rozhodnout i policejní orgán.

Proti usnesení o zastavení trestního stíhání a postoupení věci jinému orgánu může obviněný, a je-li znám, též poškozený, podat stížnost, jež má odkladný účinek. Stížnost obviněného a poškozeného je přípustná i proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání a narovnání. Proti usnesení o přerušení trestního stíhání, ani proti usnesení o pokračování v trestním stíhání není stížnost přípustná; o přerušení je třeba poškozeného vyrozumět.

Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce podá obžalobu a připojí k ní spisy a jejich přílohy. V obžalobě vyznačí jednak důkazní prostředky, které hodlá v hlavním líčení provést, a jednak skutečnosti, které považuje za nesporné a není je třeba dokazovat. O podání obžaloby vyrozumí obviněného, obhájce a poškozeného, pokud je známý jejich pobyt nebo sídlo.

V případě jiných způsobů skončení vyšetřování se v podstatných rysech zachovává stávající úprava, resp. úprava upřesněná v novele souvisejících zákonů.

Změny se týkají následujících problémů:

Zastavení trestního stíhání z důvodu tzv. nedostatku veřejného zájmu na podání obžaloby se vzhledem ke změnám prováděným v oblasti trestního práva hmotného formuluje tak, aby tzv. diskreční pravomoc státního zástupce byla ještě více posílena. Tato úprava navazuje na úpravu skončení prověřování, kde rovněž tento způsob skončení přichází v úvahu (i když v podobě odložení věci, není-li vzhledem k okolnostem uvedeným v zákoně trestní stíhání účelné nebo není-li vzhledem k těmto okolnostem potřebné potrestání podezřelého, může policejní orgán věc odložit s předchozím souhlasem státního zástupce).

O přerušení trestního stíhání (a obdobně o pokračování v něm, pokud by důvody přerušení pominuly) může nově se souhlasem státního zástupce rozhodnout i policejní orgán. Není důvodu, aby (stejně jako u odložení věci a dočasného odložení zahájení trestního stíhání, byť v tomto případě se souhlasem státního zástupce) toto rozhodnutí, které je pouze mezitímní, resp. se jím dává najevo, že v přerušeném trestním stíhání se pokračuje, což je rozhodnutí, které je třeba učinit s největším urychlením, nemohl vydávat i policejní orgán, a to zásadně s předchozím souhlasem státního zástupce.

V případě postoupení věci jinému orgánu a obžaloby státního zástupce se plně zachovává stávající procesní úprava. U obžaloby se provádí pouze dílčí změny týkající se rozlišení důkazních prostředků, jejichž provedení se v hlavním líčení

navrhuje (mezi nimiž jsou i důkazní prostředky, které svědčí ve prospěch obviněného), a důkazních prostředků, které zamýšlí státní zástupce před soudem provést, resp. skutečností z nich vyplývajících, které považuje za nesporné a není je třeba dokazovat.

27. Zkrácené přípravné řízení

Zkrácené přípravné řízení se koná o všech přečinech za zákonem vymezených podmínek.

Zkrácené přípravné řízení nelze konat nebo v něm pokračovat,

a) je-li dán důvod vazby a zadrženého podezřelého není možno předat ze závažných důvodů spolu se zjednodušenou obžalobou soudu, nebo

b) jsou-li dány důvody pro konání společného řízení o zločinu a přečinu a věc není možno vyloučit ze společného řízení,

c) nařídí-li to státní zástupce, který s přihlédnutím k okolnostem případu dospěl k závěru, že

- skutkový stav měl být správně kvalifikován jako zločin,

- konání zkráceného přípravného řízení vylučuje složitost projednávané věci, zejména jestliže si opatřené důkazy vzájemně odporují, je třeba provést složité znalecké dokazování nebo jiné důkazní prostředky, které není možné opatřit nebo provést ve stanovených lhůtách.

Zkrácené přípravné řízení musí být skončeno ve lhůtě dvou týdnů; tuto lhůtu může státní zástupce prodloužit nejvýše o 10 dnů. Lhůta pro skončení zkráceného přípravného řízení je společná pro policejní orgán i státního zástupce. Lhůta pro skončení zkráceného přípravného řízení počíná od okamžiku, kdy došlo k zadržení podezřelého nebo policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu stíhání; v případě, že k podezření ze spáchání přečinu došlo na základě vlastních poznatků policejního orgánu **počíná** lhůta pro skončení zkráceného přípravného řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů prověřování, popř. provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů v bezprostřední souvislosti s ním.

Podezřelým pro účely zkráceného přípravného řízení se stává až osoba, které bylo podezření sděleno.

Podezřelý má ve zkráceném přípravném řízení stejná práva jako obviněný. Má právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich. Není povinen vypovídat. Může uvádět okolnosti a důkazní prostředky sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti.

Orgán konající zkrácené přípravné řízení kromě výslechu podezřelého provádí úkony, které je oprávněn provádět v rámci prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu. Dále je oprávněn provádět i úkony neodkladné a neopakovatelné včetně rekognice, jakož i úkony důležité pro podání zjednodušené obžaloby, případně pro vydání jiného rozhodnutí ve věci.

Jestliže byl státnímu zástupci policejním orgánem předán zadržený podezřelý, předá ho nejpozději do 48 hodin od zadržení soudu spolu se zjednodušenou obžalobou. Není-li předání ze závažných důvodů možné, státní zástupce rozhodne o zahájení trestního stíhání a předloží soudu návrh na rozhodnutí o vazbě obviněného.

Zadržený podezřelý má právo zvolit si obhájce a radit se s ním bez přítomnosti třetí osoby již v průběhu zadržení. Obhájce si může zvolit i podezřelý, který nebyl zadržen, a to od sdělení podezření. Zadržený podezřelý

má právo vyrozumět o skutečnosti, že byl zadržen, osobu blízkou nebo jinou osobu podle své volby.

Pokud si podezřelý, který nebude propuštěn ze zadržení, ale bude předán se zjednodušenou obžalobou k soudu k provedení zjednodušeného řízení, ve stanovené lhůtě obhájce nezvolí, je třeba mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody zadržení, ustanovit.

Obdobně se postupuje i v ostatních případech, kdy již po sdělení podezření vznikne ve zkráceném přípravném řízení důvod nutné obhajoby.

O tom je třeba podezřelého před jeho výslechem poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.

Nepostupoval-li policejní orgán podle ustanovení o odložení nebo odevzdání věci (i zde přichází v úvahu odložení věci se souhlasem státního zástupce z důvodu nedostatku veřejného zájmu), předloží státnímu zástupci stručnou zprávu o jeho výsledku, ve které uvede, jaký přečin je spatřován ve skutku, pro který je sděleno podezření, a jaké důkazy, jež lze provést před soudem, podezření odůvodňují. Ke zprávě policejní orgán připojí všechny písemnosti a věci shromážděné v průběhu zkráceného přípravného řízení.

Státní zástupce, kterému byl doručen návrh policejního orgánu nebo který sám provedl zkrácené přípravné řízení,

a) podá soudu zjednodušenou obžalobu, shledá-li, že výsledky zkráceného přípravného řízení odůvodňují postavení podezřelého před soud,

b) věc odloží, nejde-li ve věci o podezření z trestného činu,

c) odevzdá věc příslušnému orgánu k projednání přestupku,

d) odevzdá věc jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání,

e) věc odloží, jestliže je trestní stíhání nepřípustné,

f) rozhodne o schválení narovnání a věc odloží,

g) rozhodne o podmíněném odložení podání zjednodušené obžaloby,

h) věc může odložit též, jestliže je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedeným v ustanovení trestního řádu upravujícím tzv. fakultativní zastavení, nebo

i) opatřením vrátí věc policejnímu orgánu, je-li v rámci zkráceného přípravného řízení třeba provést další úkon.

Úprava formy rozhodování a oznamování usnesení či vyrozumívání o odložení věci bude ve zkráceném přípravném řízení zcela shodná jako v prověřování.

Zjednodušená obžaloba obsahuje jen stručné odůvodnění ohledně přečinu a skutku, z kterého je obviněný žalován.

Ve zjednodušené obžalobě státní zástupce vždy výslovně uvede, které skutečnosti zjištěné v průběhu zkráceného přípravného řízení považuje za nesporné, takže o nich není třeba provádět dokazování, a které důkazní prostředky hodlá v hlavním líčení provést.

K návrhu připojí státní zástupce všechny písemnosti a další přílohy, které mají význam pro soudní řízení a rozhodnutí.

Podmínky pro konání zkráceného přípravného řízení se zjednodušují, což však neznamená, že by nemělo být toto řízení využito v případě, když byl podezřelý přistižen při činu nebo bezprostředně poté. Nadále se tedy vychází z toho, že zkrácené přípravné řízení jako rychlé neformální řízení by mělo být konáno o méně závažných a skutkově jednoduchých věcech. Za takové věci se považují věci přečinů (na něž zákon stanoví trest odnětí svobody až na tři léta). Jsou výslovně (v zásadě shodně, jak

tomu bylo podle dnes platné úpravy) vymezeny překážky, které brání konání zkráceného přípravného řízení. Vzhledem k tomu, že jen tyto překážky by samy o sobě zřejmě nevedly k tomu, že by zkrácené přípravné řízení nebylo konáno v některých případech, kdy by šlo o činy menší závažnosti, se zjevně nejedná o věci skutkově jednoduché, je v takových případech státní zástupce oprávněn nařídít konání vyšetřování (a to – jak bude dále uvedeno – podle své úvahy jak orgánu, který původně zkrácené přípravné řízení konal, tak orgánu příslušnému konat vyšetřování).

Zpřesňuje se také úprava počátku běhu lhůty pro skončení zkráceného přípravného řízení, která je důležitá zejména proto (a to jak lhůta základní, tak prodloužená na základě opatření státního zástupce), že v případě jejího nerespektování by se jednalo o důvod pro odmítnutí zjednodušené obžaloby samosoudcem (soudcem).

V souvislosti s úpravou počátku lhůty pro skončení zkráceného přípravného řízení byl upraven i institut, který zavedla praxe, a to záznam o zahájení úkonů zkráceného přípravného řízení. Nejde tu o žádnou nadbytečnou formalizaci, ale o jednoznačné vymezení počátku zkráceného přípravného řízení (stejně, jak je tomu v případě prověřování). Aby bylo možno předejít nebezpečí možného prodlužování lhůty o dobu, po kterou trvalo prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu, jež mohlo předcházet samotnému zkrácenému přípravnému řízení, stanoví se jednoznačně, že v takových případech lhůta pro skončení zkráceného přípravného řízení počíná svůj běh již sepsáním záznamu o zahájení úkonů prověřování (resp. provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů v této souvislosti – takovým úkonem může být typicky právě přistižení osoby při činu).

Zkrácené přípravné řízení konají

- policejní orgány, které nekonají vyšetřování, ale toliko prověřování, přičemž dozor **státního** zástupce ve zkráceném přípravném řízení bude vykonáván jen ve velmi omezeném rozsahu,

- státní zástupce (koná obligatorně zkrácené přípravné řízení ve věcech přečinů spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní informační služby a příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace, je-li o nich konáno zkrácené přípravné řízení).

V zásadě se přebírá stávající úprava postavení podezřelého ve zkráceném přípravném řízení. Oproti stávající úpravě se navrhuje upřesnění, aby (obdobně, jako je tomu v případě jednoznačného stanovení okamžiku, od kterého se osoba stává obviněným) bylo vymezeno, že podezřelým pro účely zkráceného přípravného řízení se stává až osoba, které bylo podezření sděleno. Nelze pokládat za odůvodněný názor, že postavení podezřelého získává bez dalšího již v době, kdy byl vydán záznam o zahájení úkonů zkráceného přípravného řízení nebo byly provedeny neodkladné či neopakovatelné úkony bezprostředně před jeho vydáním.

Zpřesňuje se také úprava, od kdy musí mít zadržený podezřelý obhájce i ve zkráceném přípravném řízení, a to vymezením nového důvodu nutné obhajoby; na to pak navazuje úprava navrhovaná výše. Zásadně jde o to, aby zadržený podezřelý měl obhájce již v průběhu zadržení (stejně jako je tomu u každého zadrženého podezřelého v přípravném řízení). Účast obhájce na úkonech zkráceného přípravného řízení se zachovává v zásadě na obdobné úrovni, jako je tomu podle stávající úpravy. Přichází tedy v úvahu účast zejména zvoleného obhájce a v případech, kdy již ve zkráceném přípravném řízení vyvstane důvod nutné obhajoby, by mohlo jít i o ustanoveného obhájce.

Skončení věci ve zkráceném přípravném řízení se řídí zcela shodnými principy jako skončení věci v prověřování.

Navrhovaná úprava usiluje i o to, aby zkrácené přípravné řízení častěji končilo podáním zjednodušené obžaloby a současně předáním zadrženého podezřelého soudu, což nevylučuje propuštění podezřelého ze zadržení, nejsou-li splněny zákonné podmínky nebo není-li možné do 48 hodin předat zadrženého podezřelého soudu (spolu se zjednodušenou obžalobou), např. proto, že podezření ze spáchání přečinu nebylo dostatečně prokázáno, anebo není možné zjednodušenou obžalobu podat proto, že ve věci bude třeba provádět další úkony. Ohledně mladistvých platí i pro zkrácené přípravné řízení zvláštní úprava obsažená v § 42 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Úprava zjednodušené obžaloby se navrhuje vzhledem k tomu, aby se v obou typech řízení používal jeden obžalovací prostředek.

Řízení před soudem

28. Podání obžaloby a její zastupování

Trestní stíhání před soudem se koná jen na podkladě obžaloby (v řízení o přečinech bude vymezen její obsah jednodušeji – zjednodušená obžaloba).

Při podání a zastupování obžaloby (zjednodušené obžaloby) se státní zástupce řídí zákonem a vnitřním přesvědčením založeným na uvážení všech okolností případu, a to jak ve prospěch obžaloby, tak i ve prospěch obviněného. V řízení před soudem vystupuje tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby. Za tímto účelem opatřuje z vlastní iniciativy nebo na žádost předsedy senátu i další důkazní prostředky, které nebyly dosud opatřeny či provedeny.

Státní zástupce může

a) vzít obžalobu (zjednodušenou obžalobu) zpět až do doby, než se soud prvního stupně odebere k závěrečné poradě; po zahájení hlavního líčení tak může učinit jen tehdy, pokud obžalovaný netrvá na jeho pokračování; zpětvzetím obžaloby se věc vrací do přípravného řízení,

b) odstoupit od obžaloby (zjednodušené obžaloby) v případě, že na základě výsledků dokazování dospěl k závěru, že nebylo prokázáno, že se stal skutek, pro nějž je obžalovaný stíhán, v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem nebo nebylo prokázáno, že tento skutek spáchal obžalovaný, s následným zastavením trestního stíhání soudem.

Při nařízení hlavního líčení učiní předseda senátu všechna opatření potřebná k tomu, aby věc bylo možné urychleně projednat a rozhodnout bez odročení. Objeví-li se překážka, pro kterou nelze hlavní líčení provést nebo v něm pokračovat, předseda senátu hlavní líčení odročí zásadně na konkrétní termín; jen tehdy, jestliže to vyžaduje povaha úkonu, pro který hlavní líčení není možné provést, lze je odročit na neurčito. Odpadne-li důvod, pro který muselo být hlavní líčení odročeno na neurčito, je třeba urychleně hlavní líčení nařídit.

V řízení před soudem je zajištěna rovnost stran a rovnost jejich zbraní, a proto státní zástupce provádí se souhlasem nebo na výzvu předsedy senátu důkazní prostředky, které podporují obžalobu (úprava bude podrobnější než v platném trestním řádu) a obhájce nebo obviněný, který nemá obhájce, má právo ve stejném rozsahu se souhlasem předsedy senátu provádět důkazní prostředky ve prospěch obhajoby. Spočívá-li provedení těchto důkazních

prostředků některou ze stran ve výsledku svědka nebo znalce, provede jeho zákonné poučení před započítím výsledku předseda senátu nebo jiný pověřený člen senátu.

Při dokazování v hlavním líčení a ve veřejném zasedání státní zástupce navrhuje provedení důkazních prostředků (a to jak ve prospěch obžaloby, tak i ve prospěch obviněného), které nebyly navrženy již v obžalobě a potřeba je provést vznikla v průběhu řízení před soudem, a obhájce nebo obviněný navrhuje důkazní prostředky svědčící ve prospěch obhajoby.

V hlavním líčení, ve veřejném zasedání nebo při jiném úkonu soudu prováděném za přítomnosti stran může každá ze stran vznášet kdykoliv v jeho průběhu námitky proti způsobu provádění úkonu.

V řízení před soudem může předseda senátu uložit policejnímu orgánu opatření jednotlivého důkazního prostředku.

Na základě zásady obžalovací je řízení před soudem možné jen na základě obžaloby (zjednodušené obžaloby), kterou podává a před soudem zastupuje státní zástupce.

Projevem obžalovací zásady je i dispoziční právo státního zástupce s podanou obžalobou, které se v návrhu projevuje dvojím způsobem, a to možnostmi:

a) zpětvzetím obžaloby, které řeší případy, v nichž z důvodu vývoje dokazování v hlavním líčení nebo z jiných důvodů (např. vyjde-li najevo nový skutek bezprostředně související se skutkem obžalovaným, který je třeba proto objasnit společně v přípravném řízení) je třeba řešit podle názoru státního zástupce v přípravném řízení,

b) odstoupením od obžaloby, které řeší případy, kdy dokazování v řízení před soudem je úplné, ale nepotvrzuje závěry o vině obžalovaného učiněné v obžalobě. V takovém případě soud trestní stíhání obviněného zastaví (srov. bod 33 návrhu věcného záměru).

Toto pojetí je důsledkem role státního zástupce v řízení před soudem, který jako zástupce státu, byť je v řízení před soudem stranou, musí zachovávat ve svém přístupu k věci objektivní přístup a nesmí trpět tzv. obžalovací úchylnou.

V zájmu urychlení soudního řízení se navrhuje zakotvit povinnost předsedy senátu (samosoudce) provést urychleně nařízení hlavního líčení a všechny další potřebné úkony směřující ke skončení věci. Vzhledem k tomu, že stanovení lhůt k nařízení hlavního líčení vedlo v praxi k značně formálnímu přístupu, když byly věci nařizovány s mnohaměsíčním předstihem anebo bylo předsedou soudu hromadně povolováno prodloužení lhůt, bude novelou zákona o soudech a soudcích výslovně uloženo sledovat vyřizování věcí v jednotlivých senátech a u samosoudců a v případě, že v některém senátě nebo u některého samosoudce dochází k průtahům ve vyřizování věcí, navrhnout kárný postih nebo učinit příslušné opatření podle rozvrhu práce (např. přidělení věci jinému soudci určenému tímto rozvrhem, nové rozdělení agendy mezi senáty a samosoudce apod.). S tím souvisí i další povinnost předsedy senátu učinit všechna opatření potřebná k tomu, aby věc byla rozhodnuta již v prvním hlavním líčení bez nutnosti jeho odročování. Pokud se i přesto objeví skutečnost, pro kterou hlavní líčení nelze provést nebo v něm pokračovat (např. potřeba provést další dokazování vyplýve až z důkazů provedených v hlavním líčení), je třeba hlavní líčení v zájmu jeho plynulého pokračování odročit na pevný konkrétní termín. Pouze tehdy, jestliže to vyžaduje povaha úkonu, pro který došlo k odročení (je třeba učinit obsáhlé vyhledávání důkazů, vyžádat časově náročný znalecký posudek, provést cestou dožádání šetření v cizině atd.), lze hlavní líčení odročit na neurčito.

Po odpadnutí této překážky je předseda senátu (samosoudce) povinen urychleně nařídít hlavní líčení.

Principu omezení důvodů, pro které lze v rámci předběžného projednání obžaloby věc vrátit státnímu zástupci k došetření, koresponduje právo předsedy senátu uložit policii opatření jednotlivého důkazu.

29. Přezkoumání obžaloby a předběžné projednání obžaloby

Obžalobu podanou u soudu přezkoumá předseda senátu a podle jejího obsahu a podle obsahu spisu posoudí, zda je ji nutno předběžně projednat v zasedání senátu anebo zda o ní může nařídít hlavní líčení. K usnadnění rozhodnutí může vyslechnout obviněného a opatřit potřebná vysvětlení.

Předběžné projednání obžaloby se koná v neveřejném zasedání. Považujeme-li to předseda senátu pro rozhodnutí soudu za potřebné, nařídí o předběžném projednání obžaloby veřejné zasedání.

Důvody pro předběžné projednání obžaloby i způsoby rozhodnutí soudu se také přebírají bez podstatných změn.

Rozhodnutí o vrácení věci státnímu zástupci k došetření soud učiní **tehdy**, jestliže po předběžném projednání obžaloby zjistí, že je to třeba

- k odstranění závažných procesních vad přípravného řízení, které nelze napravit ve stadiu řízení před soudem, nebo

- k objasnění základních skutečností, bez kterých není možné v hlavním líčení rozhodnout, a v řízení před soudem by takové došetření bylo v porovnání s možnostmi opatřit takový důkazní prostředek v přípravném řízení spojeno s výraznými obtížemi nebo by bylo na újmu rychlosti řízení.

Má-li soud za to, že k řízení není příslušný, předloží věc k rozhodnutí o příslušnosti soudu, který je společně nadřízený jemu a soudu, který je podle něj příslušný. Při předběžném projednání obžaloby může soud také věc postoupit jinému orgánu, jde-li o přestupek nebo jiný správní delikt, zastavit nebo přerušit trestní stíhání, anebo rozhodnout o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání.

Je-li obviněný ve vazbě, rozhodne soud při předběžném projednání obžaloby vždy také o dalším trvání vazby.

Proti rozhodnutí soudu učiněnému v předběžném projednání obžaloby je přípustná stížnost, kterou může podat obviněný, státní zástupce, a vede-li se trestní stíhání na návrh (nebo se souhlasem poškozeného), i poškozený.

Návrh zachovává předběžné projednání obžaloby v podstatě ve stejném rozsahu jako v platné právní právě. Předběžné zasedání se koná buď v neveřejném zasedání nebo ve veřejném zasedání. Konkrétní forma závisí na rozhodnutí předsedy senátu, který zejména posoudí, zda je k rozhodnutí třeba znát stanoviska stran, případně zda lze v rámci předběžného projednání obžaloby rozhodnout o tzv. odklonu v trestním řízení.

Vzhledem k zákonem deklarované zásadě, že těžištěm dokazování je řízení před soudem a s přihlédnutím k tomu, že se platná úprava osvědčila, se navrhuje podmínit možnost vrácení věci do přípravného řízení pro nedostatečná skutková zjištění tím, že došetření ve stadiu řízení před soudem by bylo spojeno s výraznými obtížemi spočívajícími např. v tom, že soud by došetření musel provádět za cenu opakovaného odročování hlavního líčení, neboť jen cestou postupných kroků by zjišťoval důkazní prostředky, jimiž lze věc objasnit. Naopak pokud nedostatky

přípravného řízení budou spočívat v tom, že policejní orgán neprovedl některé důkazní prostředky, které soud může provést stejně rychle jako vyšetřovatel (např. výslechy několika svědků, jejichž předvolání nic nebrání), není důvod trvat na tom, aby projednání věci před soudem předcházelo stejně důkladné projednání věci před policejním orgánem. Stejně tak ne každá procesní vada by měla být důvodem k vrácení věci k došetření. Pokud ji lze napravit v řízení před soudem (např. správně poučit svědka a poté jej znovu vyslechnout), není třeba věc vracet. Naopak jestliže procesní vadu ani v řízení před soudem nelze odstranit, pak je vrácení věci do stadia přípravného řízení důvodné (např. tomu, na koho byla podána obžaloba, nebylo sděleno obvinění, nebo bylo sděleno pro jiný skutek). Také další platná právní úprava se v praxi osvědčuje, a proto není důvod pro její změnu.

Úprava opravného prostředku z hlediska subjektů, které ji mohou podat, je závislá na vyřešení otázky trestního stíhání na návrh a se souhlasem poškozeného.

30. Hlavní líčení

Neshledá-li předseda senátu (samosoudce) důvod pro předběžné projednání obžaloby (zjednodušené obžaloby), nařídí hlavní líčení, kdy nechá především doručit obžalobu a den hlavního líčení stanoví tak, aby obžalovaný, jeho obhájce, státní zástupce, jakož i další osoby, které se k hlavnímu líčení předvolávají nebo se o něm vyrozumívají, měly zachovanou potřebnou lhůtu k přípravě. Dále vyzve osoby, jimž se doručuje opis obžaloby, aby ve stanovené lhůtě sdělily soudu návrhy na provedení dalších důkazů a uvedly okolnosti, které mají být těmito návrhy objasněny.

Hlavní líčení koná soud zásadně veřejně.

Při hlavním líčení může být veřejnost vyloučena, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků; k témuž účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření. Veřejnost lze vyloučit také jen pro část hlavního líčení. Rozsudek musí být vyhlášen vždy veřejně. O vyloučení veřejnosti rozhodne soud po slyšení stran usnesením, které veřejně vyhlásí.

Speciální úpravu má zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Tato speciální úprava bude zachována.

Pokud jde o přípravu a nařízení hlavního líčení, přebírá návrh v zásadě platnou právní úpravu obsaženou v trestním řádu, která se v praxi osvědčuje. Stejně tak i úprava veřejnosti hlavního líčení odpovídá potřebám, jakož i mezinárodním smlouvám a dalším mezinárodním dokumentům. Zvláštní úpravu ochraňující soukromí mladistvých má v tomto směru zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Tuto úpravu návrh zachovává beze změny.

31. Přítomnost obžalovaného a dalších osob v hlavním líčení

Hlavní líčení se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu, protokolujícího úředníka nebo vyššího soudního úředníka nebo zapisovatele a státního zástupce.

Podmínky, za kterých se může hlavní líčení provést v nepřítomnosti obžalovaného, návrh přebírá z platné úpravy.

Nedostaví-li se obžalovaný bez důležitého důvodu k hlavnímu líčení, ačkoliv byl řádně a včas předvolán, a soud rozhodne o tom, že se hlavní líčení bude konat v nepřítomnosti obžalovaného, lze v hlavním líčení protokoly o výsledku svědků, znalců a spoluobviněných, jakož i úřední záznamy o vysvětleních, přečíst, pokud s tím státní zástupce souhlasí a soud nepovažuje osobní výslech svědka nebo spoluobviněného za nutný; jde-li o znalecký posudek, jestliže soud nemá pochybnosti o jeho správnosti a úplnosti. Na tyto skutečnosti musí být obviněný v předvolání upozorněn.

Dosavadní právní úprava připouští konat hlavní líčení v nepřítomnosti obžalovaného, který se nedostavil, ačkoliv byl řádně předvolán, a po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb. upravuje i provedení důkazu přečtením protokolu o výsledku svědka, spoluobžalovaného nebo přečtením znaleckého posudku.

Navrhuje se proto, aby v případech, kdy se obžalovaný přes řádné předvolání k hlavnímu líčení nedostaví, aniž by proto měl důležitý důvod, zákon presumoval, že nehodlá svého práva být přítomen při dokazování využít, a dokazování včetně čtení potřebných protokolů a znaleckých posudků, které by jinak vyžadovalo souhlas obžalovaného, může proběhnout v jeho nepřítomnosti za presumpce souhlasu. O tom musí být obžalovaný v předvolání poučen.

Věcný záměr tedy neváže možnost číst protokoly a znalecké důkazy za presumpce souhlasu obžalovaného na řádnou omluvu, ale na důležité důvody obsažené v této omluvě. Nebude tedy již záviset jen na formální omluvě obžalovaného, ale soud bude zkoumat, zda pro takovou neúčast v hlavním líčení měl obžalovaný důležité důvody, pro které je možno takovou omluvu přijmout a hlavní líčení odročit, anebo naopak, zda zde takové důvody nejsou, a proto lze konat hlavní líčení v nepřítomnosti obžalovaného.

32. Průběh hlavního líčení a dokazování v něm

A. Zahájení hlavního líčení

Hlavní líčení zahájí předseda senátu (samosoudce), který ho také řídí, poté státní zástupce přednese obžalobu. Je-li odůvodnění obžaloby rozsáhlé, postačí uvedení základních důvodů jejího podání.

Návrh věcného záměru předpokládá, pokud o jde o počátek hlavního líčení, převzetí platné úpravy s tím, že bude podrobněji upraveno přečtení obžaloby státním zástupcem ve složitých věcech, kde bude umožněno přečíst jen základní důvody obžaloby a v zbytku odkázat na její písemné vyhotovení.

B. Prohlášení viny

Po přednesení obžaloby a vyjádření poškozeného, zda uplatňuje nárok na náhradu škody, v jaké výši a z jakého důvodu, poučí předseda senátu (samosoudce) obžalovaného o jeho právech v řízení před soudem a vyzve ho, aby se vyjádřil k obsahu obžaloby zejména z hlediska, zda se cítí vinen či nevinný. Obžalovaný, který prohlásil svou vinu a není obžalován ze zvlášť závažného zločinu (obžaloba jej viní z přečinu nebo zločinu, který není zvlášť závažným zločinem), je oprávněn podat návrh na vydání odsuzujícího rozsudku i stanovení určitého trestu, ochranného opatření, jakož i rozhodnutí o náhradě škody. Soud může přijmout návrh obžalovaného a vydat odsuzující rozsudek bez provedení dokazování nebo jen s omezeným rozsahem dokazování (např. jen ohledně výše

škody) pouze tehdy, pokud okolnosti spáchání trestného činu nevzbuzují pochybnosti, státní zástupce i poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo žádá přiměřené zadostiučinění, s tím souhlasí a účelu řízení již bylo dosaženo přesto, že hlavní líčení nebude provedeno v celém rozsahu.

Při přijetí návrhu soud může uznat jako provedené důkazní prostředky, které jsou navrženy nebo obsaženy v obžalobě nebo předloženy kteroukoli ze stran. Pokud se na základě vyjádření obžalovaného i poškozeného jeví jako vhodná možnost jejich dohody, pokud jde o náhradu škody nebo přiměřené zadostiučinění, může soud odročit hlavní líčení za účelem dosažení takové dohody nebo provedení mediace; o součinnost v tomto směru může požádat probačního úředníka Probační a mediační služby.

Soud není vázán návrhem obžalovaného, pokud jde o druh a výměru trestu, druh ochranného opatření a výši nároku na náhradu škody. Pokud však uloží jiný druh nebo výměru trestu, jiné ochranné opatření nebo vyšší náhradu škody, mají obžalovaný a státní zástupce právo podat odvolání, v kterém mohou napadat všechny výroky rozsudku; poškozený může ve svém odvolání napadat jen výrok o náhradě škody nebo přiměřeném zadostiučinění. Obžalovaný může v rámci podaného odvolání vzít zpět i svůj návrh učiněný na základě prohlášení viny. V posledně uvedeném případě odvolací soud vždy napadený rozsudek zruší a věc vrátí soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí (k prohlášení viny ze strany obžalovaného se v takovém případě nepřihlíží). Pokud odvolací soud sám o odvolání pravomocně rozhodne (ať mu vyhoví nebo ho zamítne), je proti jeho rozhodnutí přípustná kasační stížnost (dovolání), která může být podána ze zvláštního důvodu, že nebyly splněny podmínky pro rozhodnutí na podkladě prohlášení viny a návrhu obžalovaného nebo že nebylo takovému návrhu obžalovaného vyhověno.

Přijme-li soud návrh obžalovaného v celém rozsahu za souhlasu uvedených stran, není proti takovému rozsudku odvolání ani jiný opravný prostředek přípustný.

Zásadní navrhovanou změnou je možnost rozhodnutí soudu prvního stupně na základě prohlášení viny a návrhu obžalovaného na vydání odsuzujícího rozsudku i stanovení určitého trestu, ochranného opatření, jakož i rozhodnutí o náhradě škody [písm. b)]. Tato úprava, která vychází z obdobných zahraničních úprav (např. z polského trestního řádu – srov. čl. 387 a násl., popř. návrhu slovenského trestního řádu, anebo neuzákoněné praxe soudů ve SRN), upravuje zjednodušený postup v případech, kdy obviněný uzná svou vinu žalovaným trestným činem a sám učiní zákonem předpokládaný návrh (nejde o žádné dohadovací řízení – tzv. plea bargaining, ale jen prohlášení viny a následný nestraný postup soudu za souhlasu ostatních stran). Soud není v zásadě tímto návrhem vázán, nemusí ho přijmout a může se od něho i odchýlit, avšak v takovém případě má obžalovaný právo na příslušné opravné prostředky, kterými se může domoci nápravy, včetně odvolání svého prohlášení viny a dosažení standardního hlavního líčení, ve kterém již k jeho prohlášení viny nelze přihlížet. Z těchto důvodů je navrhovaná úprava v souladu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb., ve znění č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.).

C. Dokazování v hlavním líčení

V hlavním líčení provádí dokazování soud anebo z vlastní iniciativy nebo na výzvu soudu základní strany (státní zástupce a obhájce, popř. obžalovaný; v

případném řízení na návrh poškozeného i poškozený). V tomto směru se v zásadě předpokládá převzetí platné právní úpravy s rozšířením možnosti čtení protokolů z přípravného řízení v souladu s tím, jak se předpokládá podrobnější úprava výsledků svědků do protokolů v přípravném řízení.

Důkazní prostředky, z nichž vyplývají skutečnosti, které strany shodně označí za nesporné, není třeba provádět, nevznikají-li v tomto směru pochybnosti. U listinných důkazů bude povinnost číst pouze listiny podstatné pro příslušné rozhodnutí, a to jenom v částech, které mají význam pro rozhodnutí; při znalosti obsahu listin obsažených ve spise postačí se souhlasem stran k provedení důkazu jen poukaz na příslušnou listinu. Dále bude upraveno jejich předkládání stranám k nahlédnutí.

V hlavním líčení bude připuštěno se souhlasem základních stran (státního zástupce a obviněného) číst i úřední záznamy o vysvětleních.

Pokud jde o dokazování, osnova předpokládá i možnost čtení úředních záznamů, avšak pouze se souhlasem obou základních stran - obžaloby a obhajoby. Obdobná úprava se dnes již uplatňuje ve zjednodušeném řízení navazujícím na zkrácené přípravné řízení a v praxi se osvědčuje. Práva obviněného jsou zajištěna tím, že takový postup bude možný jen s jeho souhlasem, tedy v podstatě v případech, kdy k obsahu úředních záznamů nemá výhrad či připomínek.

Ze zjednodušeného řízení se přebírá i úprava nesporných skutečností a provádění důkazních prostředků svědčících o nich. U listinných důkazů zejména v rozsáhlých věcech, kde jde často o velké množství listinných důkazů často jen informativní povahy (např. účetních dokladů apod.), bude povinnost číst pouze obsah listin podstatný pro rozhodnutí, a příp. i pro řízení. Vzhledem k tomu, že je často předmětem posouzení pravost listin, bude upraveno jejich předkládání stranám k nahlédnutí.

D. Závěr hlavního líčení

Není-li dalších důkazních návrhů nebo bylo-li rozhodnuto, že se další důkazní prostředky provádět nebudou, prohlásí předseda senátu dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem a k poslednímu slovu obžalovaného.

Úprava závěru hlavního líčení se přebírá jako osvědčená z platné právní úpravy.

33. Rozhodnutí soudu v hlavním líčení

Soud může rozhodovat jen o skutku, který je uveden v žalobním návrhu.

Nebude-li věc usnesením vrácena státnímu zástupci, předložena k rozhodnutí o příslušnosti či postoupena jinému orgánu, neboť nejde o trestný čin, ale skutek by mohl být posouzen jako přestupek nebo jiný správní delikt, a nedojde-li k zastavení trestního stíhání (včetně případu, kdy státní zástupce odstoupil od obžaloby) nebo k jeho přerušení, k podmíněnému zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání, rozhodne soud rozsudkem, zda se obžalovaný uznává vinným nebo zda se obžaloby zprošťuje.

Uznat obžalovaného vinným trestným činem podle přísnějšího ustanovení zákona, než podle kterého posuzovala skutek obžaloba, může soud jen tehdy, když obžalovaný byl na možnost tohoto přísnějšího posuzování skutku upozorněn. Nestalo-li se tak, je třeba obžalovaného na onu možnost upozornit

ještě před vynesením rozsudku, a žádá-li o to, poskytnout mu znovu lhůtu k přípravě obhajoby a hlavní líčení k tomu účelu odročit.

Výslovně bude zdůrazněno, že odsouzení nesmí být v určující míře založeno na výpovědi svědka nebo výpovědích svědků, jejichž totožnost byla utajena nebo které neměl obviněný nebo jeho obhájce možnost vyslýchat nebo jim klást otázky.

Soud zproští obžalovaného obžaloby, jestliže na základě důkazních prostředků provedených v hlavním líčení státním zástupcem a případně doplněných soudem, a to i k návrhům ostatních stran,

- a) nebylo prokázáno, že se stal skutek, pro nějž je obžalovaný stíhán,
- b) v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem,
- c) nebylo prokázáno, že tento skutek spáchal obžalovaný,
- d) obžalovaný není pro nepřičetnost trestně odpovědný, nebo
- e) trestnost činu zanikla.

Způsoby rozhodnutí soudu v hlavním líčení přebírá návrh z platné právní úpravy v zásadě beze změny, neboť se v praxi osvědčují, a proto není třeba ohledně rozhodnutí usnesením a rozsudkem úpravu měnit (budou tedy zachovány i odkazy na obecná ustanovení o zastavení a přerušení trestního stíhání i postoupení věci jinému orgánu upravené v přípravném řízení, pouze s potřebnými úpravami pro rozhodování soudu v hlavním líčení). Jedinou změnou navazující na nový institut odstoupení státního zástupce od obžaloby je úprava tohoto důvodu zastavení trestního stíhání (srov. bod 28 návrhu věcného záměru).

Doplnění stávající úpravy o rozhodování odsuzujícím rozsudkem týkající se zásady vylučující množnost založit odsouzení obžalovaného na použití anonymního svědectví tam, kde má tento důkaz určující význam pro odsouzení, vyplývá z judikatury Evropského soudu pro lidská práva v návaznosti na čl. 6 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Unterpertinger proti Rakousku ze dne 24. listopadu 1986, Saïdi proti Francii ze dne 20. září 1993 a Sadak a ostatní proti Turecku ze dne 17. července 2001).

Proti uvedeným rozhodnutím je přípustný opravný prostředek (proti usnesení stížnost a proti rozsudku odvolání), který mohou zásadně podat státní zástupce (v neprospěch i v prospěch obžalovaného nebo jiné osoby) a obžalovaný. Poškozený má právo opravného prostředku, pokud bylo rozhodnuto o náhradě škody, anebo takový výrok v napadeném rozsudku chybí. Zúčastněná osoba může podat opravný prostředek, bylo-li rozhodnuto o zabránění věci.

34. Veřejné a neveřejné zasedání

Ve veřejném zasedání rozhoduje soud tam, kde to zákon výslovně stanoví.

V neveřejném zasedání rozhoduje soud tam, kde není zákonem předepsáno, že se rozhoduje v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání.

V novém trestním řádu bude prohloubena speciální úprava účasti obhájce a obviněného ve veřejném zasedání odvolacího soudu a v řízení o obnově.

Stávající právní úpravu veřejného a neveřejného zasedání jako dalších forem zasedání (vedle hlavního líčení) v řízení před soudem osnova přebírá bez zásadnějších změn s tím, že dokazování, pokud se ve veřejném zasedání provádí, spočívá také **zásadně** na stranách. Naproti tomu v neveřejném zasedání, jehož se strany v zásadě

nezúčastňují, provádí dokazování, které spočívá v přečtení protokolů a jiných písemností, zásadně předseda senátu.

35. Řízení před samosoudcem

Řízení před samosoudcem se koná o všech přečinech, kterými jsou všechny nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do tří let.

Součástí řízení před samosoudcem bude i úprava zjednodušeného řízení před samosoudcem navazujícího na zkrácené přípravné řízení a úprava trestního příkazu.

Zjednodušené řízení jako zvláštní forma řízení se bude uplatňovat v řízení před samosoudcem rozhodujícím o zjednodušené obžalobě státního zástupce .

Trestní příkaz lze vydat za zákonem stanovených podmínek v řízení o přečinu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři roky.

Součástí poučení v trestním příkazu je i upozornění, že v případě, kdy obviněný nepodá proti trestnímu příkazu odpor, vzdává se tak práva na to, aby v jeho přítomnosti byla věc ústně projednána před soudem.

V řízení před samosoudcem jsou projednávány trestné činy obecně menší typové závažnosti dané kategorií přečinů. Předpokládaná nižší skutková i právní složitost takových věcí odůvodňuje méně formalizovaný průběh řízení před soudem a navíc svěřuje pravomoc k rozhodování jediné osobě, kterou musí být vždy soudce z povolání.

Zjednodušený procesní postup spočívá zejména v tom, že samosoudce má stejná práva a povinnosti jako senát a jeho předseda, nekoná neveřejné zasedání, neprojednává předběžně obžalobu, může vyhotovit zjednodušený rozsudek a vydat trestní příkaz.

Zjednodušené řízení jako zvláštní forma řízení se bude uplatňovat v řízení před samosoudcem rozhodujícím o zjednodušené obžalobě podané státním zástupcem. Úprava jinak bude vycházet z platné právní úpravy.

Trestní příkaz představuje zvláštní typ řízení před samosoudcem, jehož podstata spočívá v tom, že samosoudce nerozhoduje na základě důkazů před ním provedených v hlavním líčení, ale na základě spisového materiálu obsahujícího protokoly o úkonech provedených policejním orgánem nebo státním zástupcem, ale i úřední záznamy o vysvětlení, listinné, věcné a další důkazy. Mezinárodní dokumenty tento typ řízení jako jednu z forem zjednodušeného a rychlého řízení sice doporučují, ale současně zdůrazňují její použitelnost v nejméně závažných věcech. Tomu by měly odpovídat i druhy a výměry trestů, které lze trestním příkazem uložit (v zásadě by se mělo jednat o peněžitě tresty nebo jiné druhy trestů nespojených s odnětím svobody). Stávající právní úprava plně těmito kritériím neodpovídá, neboť umožňuje, aby se formou trestního příkazu vyřizovaly i úmyslné trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody v sazbě do pěti let. S přihlédnutím k této skutečnosti se navrhuje možnost aplikace trestního příkazu omezit a vázat jej jen na přečiny, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři roky. Tímto způsobem budou rozšířeny i možnosti použití odklonů – podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného zastavení trestního stíhání s dohledem a narovnání.

36. Systém opravných prostředků

Opravné prostředky se dělí na

a) řádné – odvolání, stížnost a odpor,

b) mimořádné – obnova řízení a kasační stížnost (dříve dovolání).

Systém opravných prostředků je vybudován v zásadě tak, aby zajišťoval na jedné straně maximální možnost všem zainteresovaným subjektům řízení domoci se nápravy vadného rozhodnutí a na druhé straně rychlost a hospodárnost řízení. Z těchto hledisek v zásadě vyhovují řádné opravné prostředky, kterými jsou odvolání proti rozsudku, stížnost proti usnesení a odpor proti trestnímu příkazu, a základní mimořádné opravné prostředky, jimiž jsou obnova řízení a dovolání, které se navrhuje nahradit kasační stížností, která je u nás v trestním řízení tradiční a umožňuje dobře řešit i praktické problémy spojené s uplatňováním dovolání.

Návrh věcného záměru systém zejména mimořádných opravných prostředků zjednodušuje tím, že se zrušuje stížnost pro porušení zákona, neboť je třeba zdůraznit, že stížnost pro porušení zákona je v hlubokém rozporu s koncepcí právního státu, protože právo podat stížnost ve prospěch odsouzeného je svěřeno jen určitým vrcholným státním funkcionářům.³

Stížnost pro porušení zákona mohli do novelizace trestního řádu zákonem č. 292/1993 Sb. podat generální prokurátor a ministr spravedlnosti, tedy představitelé ústředních státních orgánů výkonné moci, byť v případě generálního prokurátora se zvláštním postavením. Po uvedené novelizaci pak již jen ministr spravedlnosti (srov. § 266 odst. 1 platného trestního řádu). Proto je někdy také nazývána „úředním“ mimořádným opravným prostředkem.

V praxi před zmíněnou novelizací zákonem č. 292/1993 Sb. podával převážnou většinu stížností pro porušení zákona některý ze tří generálních prokurátorů, čímž plnil své poslání být „strážcem socialistické zákonnosti“. Byla zde tedy výrazná nerovnováha vzhledem k tomu, že prokuratura byla konstruována jako monokratický orgán, ve prospěch orgánů obžaloby. I když nelze tvrdit, že by uvedené orgány podávaly stížnost pro porušení zákona pouze v neprospěch obviněných, bylo nutno v této základní nerovnováze spatřovat základní nedostatek tohoto mimořádného opravného prostředku, pro který se nemůže uplatnit v demokratickém trestním systému, jelikož se obviněný nemohl a také podle nynější úpravy nemůže žádným způsobem domoci podání tohoto mimořádného opravného prostředku ve svůj prospěch, a to ani v případě zcela jasného a závažného porušení zákona. Tyto důvody posléze vedly k tomu, že pravomoc podávat stížnost pro porušení zákona byla zmíněnou novelizací nadále svěřena pouze ministru spravedlnosti, který není stranou v trestním řízení a není tedy na řízení žádným způsobem zainteresován, což bylo tehdy považováno za nouzové řešení do předpokládané rekodifikace trestního řádu. Na druhé straně je však orgánem státní správy soudů a z tohoto důvodu mu byla také tato pravomoc původně zákonem č. 149/1969 Sb. s účinností od 1. ledna 1970 svěřena, přičemž již tehdy bylo uváděno, že se mělo jednat o podstatnou změnu „ve směru posílení vlivu státní správy na výkon soudnictví“.⁴ Z tohoto hlediska je tedy nevhodné, aby stížnost pro porušení zákona podával i v budoucnu ministr spravedlnosti. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že takové snahy nelze ani v

³ Repík, B.: V diskusi na XXIX. zasedání sekce externích spolupracovníků Právnického ústavu MS SR pro trestní právo, Justičná revue č. 1/1991, s. 33 až 34.

⁴ Flegl, V.: Sborník Studie a informace "Československá justice a prokuratura 1945 - 1978", Ústav státní správy, Praha 1979, s. 149.

současné době v určitých případech vyloučit. Nevýhody stížnosti pro porušení zákona, jako tzv. úředního mimořádného opravného prostředku, se pak projeví zejména v případech s politických pozadím, ke kterým i ve státech s dlouhodobou demokratickou tradicí, jak již bylo shora uvedeno, čas od času dochází. Z těchto důvodů je třeba stížnost pro porušení zákona z našeho trestního práva procesního odstranit a vrátit se k osvědčené koncepci kasační stížnosti.⁵

37. Odvolání a řízení o něm

Opravným prostředkem proti rozsudku soudu prvního stupně je odvolání.

Proti stávající právní úpravě se v řízení o odvolání navrhuje tyto zásadní změny:

a) další posílení principu apelace na úkor kasace, a to následovně - pokud odvolací soud má za to, že skutková zjištění, z nichž vycházel soud prvního stupně, jsou neúplná, měl by zásadně dokazování doplnit sám a nevracet z tohoto důvodu věc k novému projednání a rozhodnutí soudu prvního stupně; vrácení věci soudu prvního stupně bude přicházet v úvahu pouze tehdy, jestliže bude nutno hlavní líčení opakovat nebo bude třeba provádět rozsáhlé a obtížné dokazování; vrácení věci státnímu zástupci k došetření bude možné jen pro zásadní procesní vady, které nelze v řízení před soudem odstranit,

b) zavedení povinnosti stran uvést návrhy na doplnění dokazování v písemném odůvodnění odvolání a v případě, kdy nové důkazní prostředky nebo nové skutečnosti vztahující se k již provedeným důkazním prostředkům vyšly najevo až po podání odvolání, uvést je s náležitým odůvodněním takových dalších návrhů ihned po jejich zjištění, nejpozději při zahájení prvního veřejného zasedání odvolacího soudu (to neplatí, pokud potřeba provedení dalších důkazních prostředků vyšla najevo až v důsledku doplňování dokazování v řízení před odvolacím soudem),

c) odvolací soudy budou rozhodovat v senátě jen o odvoláních proti rozsudkům nebo stížnostech proti usnesením, které byly vyneseny v senátních věcech, zatímco pokud rozsudek nebo usnesení v prvním stupni vynese samosoudce, bude o něm rozhodovat samosoudce odvolacího soudu.

Odvolací lhůta bude v souladu s trendy v Evropě prodloužena na patnáct dní od doručení rozsudku.

V řízení o odvolání bude podrobněji upravena účast obviněného a jeho obhájce ve veřejném zasedání, přičemž bude vycházeno ze zásady, že účast obviněného je jeho právem a nikoli povinností. S výjimkou veřejného zasedání týkajícího se obžalovaného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy ho bude možno konat jen tehdy, jestliže obžalovaný výslovně prohlásí, že se účasti při veřejném zasedání vzdává, bude možno zásadně konat veřejné zasedání v nepřítomnosti obžalovaného (bude o něm jen vyrozumíván), pokud předseda senátu nebude mít za to, že účast obžalovaného je ve veřejném zasedání vzhledem k doplňování dokazování nutná (pak ho předvolá). Povinná účast obhájce bude vázána jen na důvody nutné obhajoby.

Jinak bude vycházeno z platné právní úpravy, která byla zásadně pozměněna novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

⁵ Repík, B.: V diskusi na XXIX. zasedání sekce externích spolupracovníků Právnického ústavu MS SR pro trestní právo, Justičná revue č. 1/1991, s. 34.

Novou konstrukcí odvolacího řízení zakotvenou novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. bylo sledováno posílení prvků apelace. Tato úprava se v zásadě osvědčuje, a proto bude jen drobnými úpravami prohloubena. Odvolací soud by měl tedy zásadně řízení doplnit důkazy nezbytnými k tomu, aby mohl o odvolání rozhodnout, pouze výjimečně vrátit věc soudu prvního stupně, aby v potřebném rozsahu dokazování doplnil. Kasace by po provedení důkazních prostředků nutných k věcně správnému rozhodnutí o odvolání měla přicházet v úvahu jen tehdy, když důkazy získané před soudem prvního stupně nebudou vůbec dávat dostatečný obraz o skutkovém stavu nebo nové důkazní prostředky navrhované stranami by mohly zcela změnit zjištěný skutkový stav, přičemž je třeba provádět rozsáhlé a obtížné dokazování. I v případech, kdy zákon umožní věc vrátit soudu prvního stupně, bude muset odvolací soud zvážit účelnost takového postupu zejména s ohledem na rozsah nezbytného doplnění dokazování. Vrácení věci by měl volit jen jako krajní možnost.

Odvolacímu soudu by měla i nadále zůstat možnost vrátit věc státnímu zástupci, ovšem pouze ve výjimečných případech za shodných podmínek jako v řízení před soudem prvního stupně. Důvodem tohoto postupu by tedy byly zásadní procesní vady, které nelze v řízení před soudem odstranit.

U odvolání bude dále pokračovat posilování apelačních prvků, přičemž tento trend bude zajištěn zvláštním opravným prostředkem – tzv. revizním přezkoumáním (viz bod 41 níže).

Náležitým způsobem bude také upravena povinnost odvolatele uvést nové důkazní prostředky, příp. návrhy na nové provedení důkazních prostředků již vykonaných v hlavním líčení před soudem prvního stupně s ohledem na nově se objevující skutečnosti uvedené již v písemném odvolání tak, aby odvolací soud při dodržení zásady apelace mohl svědky, znalce atd. předvolat či vyrozumět o **konání** veřejného zasedání, příp. zajistit i provedení jiných důkazních prostředků (např. listinných nebo věcných důkazů). Pouze pro případ, kdy nové důkazní prostředky nebo nové skutečnosti vztahující se k již provedeným důkazům vyšly najevo až po podání odvolání, bude je moci odvolatel navrhnout později, a to ihned po jejich zjištění, nejpozději však jen při zahájení prvního veřejného zasedání odvolacího soudu (pozdější nové důkazní prostředky či nové skutečnosti bude moci odvolatel navrhnout jen za podmínek obnovy řízení; to neplatí, pokud potřeba provedení dalších důkazních prostředků vyšla najevo až v důsledku doplňování dokazování v řízení před odvolacím soudem). V posledně uvedeném případě však bude muset takové opožděné návrhy na doplnění dokazování v řízení před odvolacím soudem uvést s odůvodněním vysvětlujícím jejich opožděné podání.

Úprava rozhodování samosoudcem i u odvolacího soudu má značným způsobem snížit zatížení odvolacích soudů, neboť samosoudce odvolacího soudu může v případě neveřejného zasedání rozhodnout tzv. bez jednání. Tento způsob řešení doporučuje i materiál „Návrhy reformy české justice na základě průzkumu soudů německými a anglickými experty v roce 2003 (Závěrečná zpráva – 1. 4. 2004)“.

Oproti platné úpravě se prodlužuje lhůta k podání odvolání z osmi dnů na patnáct dní tak, aby tato lhůta umožňovala náležité uvážení pro podání odvolání a také uvedení jeho důvodů včetně vytýkaných vad a navrhovaných doplnění. Zároveň se tím sjednocuje úprava odvolací lhůty s občanskoprávním řízením (srov. § 204 odst. 1 občanského soudního řádu).

Z hlediska řízení bude podrobněji upravena účast obviněného a jeho obhájce ve veřejném zasedání, přičemž bude vycházeno ze zásady, že účast obviněného je jeho právem a nikoli povinností. Tím bude čeleno obstrukčnímu jednání obviněných, kteří poté, co podají odvolání, se opakovaně omlouvají z různých důvodů, ale zároveň trvají na projednání odvolání ve své přítomnosti. Zachována bude úprava, podle které veřejné zasedání ve věci obžalovaného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, lze konat jen tehdy, jestliže obžalovaný výslovně prohlásí, že se účasti při veřejném zasedání vzdává. Jinak bude možno zásadně konat veřejné zasedání v nepřítomnosti obžalovaného (bude o něm jen vyrozumíván), pokud předseda senátu nebude mít za to, že účast obžalovaného je ve veřejném zasedání vzhledem k doplňování dokazování nutná (pak ho předvolá). Povinná účast obhájce bude vázána jen na důvody nutné obhajoby.

Při této úpravě se vychází z toho, že důvody odvolání je obhajoba povinná uvést písemně v odůvodnění odvolání, kdy může vyjádřit v dostatečném rozsahu i všechny námitky proti rozsudku. Tím je zajištěno, že odvolací soud bude mít náležitý podklad pro projednání věci ve veřejném zasedání. Ústní přednes, zejména není-li v průběhu veřejného zasedání doplňováno dokazování, je pak právem, nikoli povinností obviněného a jeho obhájce, a proto je stejným způsobem přístupováno i k účasti obviněného a obhájce ve veřejném zasedání odvolacího soudu. Pokud však bude prováděno dokazování, je třeba v některých případech zajistit účast obviněného ve veřejném zasedání, a proto se předpokládá i úprava této situace.

38. Stížnost a řízení o ní

Opravným prostředkem proti usnesení je stížnost. Stížností lze napadnout každé usnesení policejního orgánu. Usnesení soudu a státního zástupce lze stížností napadnout jen v těch případech, kde to zákon výslovně připouští a jestliže rozhodují ve věci v prvním stupni.

V řízení o stížnosti budou provedeny tyto zásadní změny:

a) budou posíleny apelační prvky na úkor kasačních, zejména pokud jde o stížnosti proti meritorním rozhodnutím, kterými se končí řízení (např. proti usnesení o zastavení trestního stíhání, o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání atd.), anebo proti usnesením zasahujícím do základních lidských práv a svobod (např. proti usnesení o vazbě, o prodloužení lhůty pozorování duševního stavu atd.); za účelem provedení důkazů by mohl stížnostní soud nařídit i veřejné zasedání,

b) úprava obsazení soudů, které rozhodují o stížnostech, nově by rozhodovaly v senátě jen o stížnostech proti usnesením vyneslým v senátních věcech, zatímco pokud by usnesení v prvním stupni vynesl samosoudce (vyšší soudní úředník), rozhodl by o něm samosoudce stížnostního soudu.

Stížnostní lhůta bude v souladu s trendy v Evropě prodloužena na osm dní od oznámení usnesení.

Jinak bude vycházeno z platné právní úpravy, která byla zásadně pozměněna novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb.

Také v úpravě stížnosti, která je opravným prostředkem proti usnesení, budou posíleny apelační prvky na úkor dosud převažující kasace. Posílení apelačních prvků bude do značné míry korespondovat úpravě odvolání a řízení o něm tak, aby pokud možno vedlo také ve stížnostním řízení k důslednějšímu uplatnění zásady rychlosti řízení.

Úprava rozhodování samosoudcem i u stížnostního soudu směřuje k tomu, aby značným způsobem oběhla tyto soudy, a to nejenom pokud jde o odvolání, ale i v řízení o stížnosti, kde by samosoudce stížnostního soudu mohl zpravidla (pokud by nenařídil veřejné zasedání) rozhodnout tzv. bez jednání. Tento způsob řešení doporučuje i materiál „Návrhy reformy české justice na základě průzkumu soudů německými a anglickými experty v roce 2003 (Závěrečná zpráva – 1. 4. 2004)“.

Oproti platné úpravě se prodlužuje lhůta k podání stížnosti ze tří dnů na osm dnů tak, aby tato lhůta umožňovala náležité uvážení všech rozhodných okolností pro podání stížnosti a také uvedení jejích důvodů včetně vytýkaných vad a navrhaných doplnění. Prodloužení této lhůty zásadním způsobem neovlivní délku řízení, neboť jde o prodloužení pouze o pět dnů, což je doba s přihlédnutím k celkové délce stížnostního řízení i celého trestního řízení zanedbatelná.

39. Obnova řízení

Skončilo-li trestní stíhání vedené proti určité osobě pravomocným rozsudkem, pravomocným trestním příkazem, pravomocným usnesením o zastavení trestního stíhání, pravomocným usnesením o podmíněném zastavení trestního stíhání, pravomocným usnesením o schválení narovnání nebo pravomocným usnesením o postoupení věci jinému orgánu, lze v trestním stíhání téže osoby pro týž skutek pokračovat, pokud nebylo takové rozhodnutí zrušeno v jiném předepsaném řízení, jen byla-li povolena obnova trestního řízení.

Obnova řízení se na návrh oprávněné osoby povolí:

a) vyjdou-li najevo skutečnosti nebo důkazní prostředky soudu dříve neznámé nebo skutečnosti nebo důkazní prostředky, jež nebylo možno uplatnit v dřívějším řízení, které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí,

b) bude-li pravomocným rozsudkem zjištěno, že policejní orgán, státní zástupce nebo soudce v původním řízení porušil svoje povinnosti jednáním zakládajícím trestný čin.

O návrhu na povolení obnovy řízení, které skončilo pravomocným rozsudkem nebo trestním příkazem, a řízení, které skončilo pravomocným usnesením soudu o zastavení trestního stíhání, včetně schválení narovnání, o postoupení věci jinému orgánu nebo o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhoduje soud, jenž je nadřízen soudu, který ve věci rozhodl v prvním stupni.

O návrhu na povolení obnovy řízení, které skončilo pravomocným usnesením státního zástupce o zastavení trestního stíhání, včetně schválení narovnání, o postoupení věci jinému orgánu nebo o podmíněném zastavení trestního stíhání, rozhoduje soud, jenž je nadřízen soudu, který by byl příslušný rozhodovat o obžalobě.

V řízení o obnově bude podrobněji upravena účast obviněného a jeho obhájce ve veřejném zasedání, přičemž bude vycházeno ze zásady, že účast obviněného je jeho právem a nikoli povinností. S výjimkou veřejného zasedání týkajícího se obžalovaného, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy jej bude možno konat jen tehdy, jestliže obžalovaný výslovně prohlásí, že se účasti při veřejném zasedání vzdává, bude možno zásadně konat veřejné zasedání v nepřítomnosti obžalovaného (bude o něm jen vyrozumíván), pokud předseda senátu (samosoudce) nebude mít za to, že účast obžalovaného je ve veřejném zasedání vzhledem k provádění dokazování nutná (pak ho předvolá). Povinná účast obhájce bude vázána jen na důvody nutné obhajoby.

Jinak bude vycházeno z platné právní úpravy.

Obnova řízení je mimořádným opravným prostředkem, jehož účelem je odstranit nedostatky ve skutkovém zjištění některých pravomocných rozhodnutí v těch případech, kdy příčiny zjištěných nedostatků vyšly najevo teprve po právní moci původního rozhodnutí. Příčinami jsou zde nové skutečnosti nebo důkazní prostředky, které odůvodňují tento mimořádný průlom do nezměnitelnosti a závaznosti rozhodnutí vydaných v trestním řízení. Jsou-li dány podmínky obnovy řízení a není-li obnova vyloučena, je její povolení obligatorní.

Vzhledem k tomu, že úprava obnovy řízení v platném trestním řádu se v zásadě osvědčuje, přebírají se základní prvky tohoto opravného prostředku z platné právní úpravy ve znění novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb. Dílčí uvažovanou změnou je zařazení pod nové skutečnosti či důkazní prostředky i takových skutečností nebo důkazních prostředků, které sice byly známy již před právní mocí meritorního rozhodnutí, ale nebylo je možno v řízení uplatnit pro nějakou překážku (např. pro jejich nedosažitelnost, dlouhodobý neznámý pobyt svědka atd.). Sem bude také třeba zařadit nové skutečnosti a důkazní prostředky, které vyšly najevo po zahájení prvního veřejného zasedání odvolacího soudu [srov. bod 37 písm. b) návrhu věcného záměru].

Podstatnou změnou bude pouze zvažovaná změna příslušnosti soudu k rozhodnutí o obnově řízení, kde se v zájmu objektivního rozhodování navrhuje, aby k řízení o obnově byl příslušný nikoli ten soud, který ve věci jednal v prvním stupni, ale soud jemu nadřízený, u kterého jsou zpravidla lépe splněny i podmínky pro urychlené projednání návrhu na obnovu řízení.

Z hlediska řízení bude podrobněji upravena účast obviněného a jeho obhájce ve veřejném zasedání, přičemž bude vycházeno ze zásady, že účast obviněného je jeho právem a nikoli povinností. Tím bude čeleno obstrukčnímu jednání obviněných, kteří, poté co podají návrh na povolení obnovy, se opakovaně omlouvají z různých důvodů, ale zároveň trvají na projednání obnovy ve své přítomnosti. Jestliže bude obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, bude možno konat veřejné zasedání v jeho nepřítomnosti jen tehdy, jestliže obviněný výslovně prohlásí, že se účasti při veřejném zasedání vzdává. Jinak bude možno zásadně konat veřejné zasedání v nepřítomnosti obviněného (bude o něm jen vyrozumíván), pokud předseda senátu nebude mít za to, že jeho účast je ve veřejném zasedání vzhledem k prováděnému dokazování nutná (pak jej předvolá). Povinná účast obhájce bude vázána jen na důvody nutné obhajoby.

Při této úpravě se vychází z toho, že důvody obnovy je obhajoba povinna uvést písemně v návrhu na obnovu řízení, kdy může uvést v dostatečném rozsahu i všechny nové skutečnosti nebo důkazní prostředky ve věci. Tím je zajištěno, že soud rozhodující o tom, zda povolí obnovu řízení či nikoli, bude mít náležitý podklad pro projednání věci ve veřejném zasedání. Ústní přednes a vyjadřování se k novým důkazům a novým skutečnostem je pak právem, nikoli povinností obviněného a jeho obhájce, a proto je stejným způsobem přístupováno i k účasti obviněného a obhájce ve veřejném zasedání soudu rozhodujícího o obnově řízení. V rámci řízení o návrhu na povolení obnovy je zpravidla prováděno dokazování, a proto je třeba v některých případech v návaznosti na takové dokazování zajistit účast obviněného ve veřejném zasedání, a proto návrh upravuje i příslušný postup předsedy senátu (samosoudce).

40. Kasační stížnost (dříve dovolání)

Kasační stížností lze napadnout pravomocné rozhodnutí soudu ve věci samé, jestliže soud rozhodl ve druhém stupni a zákon to připouští.

O kasační stížnosti rozhoduje Nejvyšší soud.

Kasační stížnost vychází ze současné úpravy dovolání, která se v podstatě osvědčuje, a to včetně rozhodnutí, vůči nimž směřuje, vymezení důvodů jejího podání a subjektů, které ji podávají. Důvody by měly být podle zkušeností z praxe doplněny zejména o další důvody spočívající jednak v porušení zákazu reformationis in peius a jednak v nedodržení závazného právního názoru nadřízeného soudu.

Kasační stížnost byla pod názvem dovolání zařazena do trestního řádu novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. jako koncepčně nový mimořádný opravný prostředek. Pojem kasační stížnost lépe vyjadřuje povahu tohoto opravného prostředku než pojem dovolání, a proto je použit tento název, který je v trestním řízení tradiční. Kasační stížnost (dovolání) je opravný prostředek, kterým mohou hlavní proti sobě stojící strany trestního řízení (strana obžaloby a strana obhajoby) samy dosáhnout z určitých kvalifikovaných důvodů přezkoumání některých pravomocných meritorních rozhodnutí soudu. O kasační stížnosti bude i nadále rozhodovat výlučně Nejvyšší soud, neboť jde o základní prostředek pro sjednocování judikatury, který musí být v rukou nejvyššího soudního orgánu v soustavě obecných soudů (srov. čl. 92 Ústavy ČR).

Při přípravě rekodifikace byla zvažována i eventualita vytvořit z dovolání (příp. kasační stížnosti) řádný opravný prostředek typu revize. Tato možnost však byla odmítnuta, neboť by to vedlo k trojinstančnímu řízení, čímž by se výrazně prodloužila délka trestního řízení. Navíc by taková úprava mohla vést k přetížení Nejvyššího soudu, neboť v rámci řádného opravného řízení lze jen obtížně využívat takové prvky, jako je v platné právní úpravě výrazné omezení subjektů, které mohou podat dovolání, dále možné odmítání dovolání pro zjevnou neopodstatněnost či z důvodu, že by projednání dovolání nemohlo zásadně ovlivnit postavení obviněného apod., které jsou naopak obvyklé právě pro opravné prostředky mimořádného typu.

Zásadní otázkou, která v praxi Nejvyššího soudu vyvolává stálou pozornost právnické veřejnosti, je problém, zda vůbec, a pokud ano, v jakém rozsahu připustit přezkoumávání skutkového stavu. Z těchto důvodů návrh věcného záměru rekodifikace trestního řádu předkládal až do připomínkového řízení některé možnosti řešení této problematiky, která je obzvláště důležitá jak z hlediska náležitého přezkoumání podané kasační stížnosti a nápravy vad napadeného rozhodnutí, tak i z hlediska omezení možnosti přetížení Nejvyššího soudu, které by při široké možnosti přezkoumávání skutkového stavu jistě hrozilo.

Po vyhodnocení připomínkového řízení bylo od možnosti tohoto doplnění důvodů dovolání upuštěno, neboť v některých připomínkách bylo důvodně poukázáno na to, že s ohledem na apelační princip aplikovaný při vyřizování odvolání, u něhož se dále předpokládá jeho rozšíření, je další (třetí) instance zabývající se skutkovým stavem principiálně nadbytečná. Kasační stížnost by měla být zachována jako formální opravný prostředek, na základě kterého by zásadně neměl být přezkoumáván skutkový stav a měla by se omezit na kvalifikované přezkoumání rozhodnutí ve věci samé po právní stránce a tím především sloužit ke sjednocování judikatury.

V tomto pojetí se kasační stížnost v souladu se základní rolí Nejvyššího soudu, která spočívá především ve sjednocování judikatury, a to v návaznosti na hmotně

právní a procesně právní otázky řešené v soudních rozhodnutích, a nikoli v přezkoumání co nejširšího okruhu rozhodnutí z hlediska možných vad skutkových zjištění.

Přesto však je možné uvažovat o dalším doplnění důvodů dovolání o případy, kdy skutkové zjištění ve výroku rozhodnutí ve věci samé se, byť i v části, zakládá na procesním úkonu, jehož výsledek nebylo možné pro jeho podstatnou procesní vadu použít jako důkaz, nebo kdy rozhodnutí ve věci samé nevyčerpalo podanou obžalobu nebo zjednodušenou obžalobu, aniž by ve zbývající části byla věc vyloučena k samostatnému projednání a rozhodnutí. Na ostatní případy týkající se skutkového stavu je třeba použít další mimořádný opravný prostředek, a to obnovu řízení, u níž se také předpokládá určité rozšíření důvodů pro možnost jejího podání (srov. bod 39 shora).

Ústavní konformita institutu takto pojaté kasační stížnosti byla již opakovaně potvrzena i Ústavním soudem, který konstatoval, že takový mimořádný opravný prostředek (dovolání podle platné právní úpravy) je institutem, jehož zavedení do právního řádu je projevem svobodné volby zákonodárce a nikoli projekcí případného „základního práva“ garantovaného Listinou základních práv a svobod či jinými součástmi ústavního pořádku. Žádné „základní právo“ na přezkum pravomocných výroků v trestní věci neexistuje. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod výslovně stanoví pouze právo na dvoustupňové trestní řízení (právo na odvolání – viz čl. 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě), avšak ani Listina základních práv a svobod ani žádný z mezinárodně právních instrumentů neupravuje právo na (jakýkoli) přezkum rozhodnutí o odvolání v trestní věci cestou dalšího, řádného či dokonce mimořádného opravného prostředku. Zákonodárce tak může z hlediska požadavků ústavnosti věcné projednání takového opravného prostředku omezit v rovině jednoduchého práva stanovením jednotlivých zákonných dovolacích důvodů, jejichž existence je pro přezkum pravomocného rozhodnutí v následném řízení nezbytná. Není-li existence takového důvodu soudem zjištěna, neexistuje zákonná povinnost soudu takový mimořádný opravný prostředek projednat (srov. rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 298/02, II. ÚS 651/02, II. ÚS 687/02, IV. ÚS 489/03 atd.). Ústavní soud proto opakovaně výslovně konstatoval, že z toho lze u mimořádného opravného prostředku dovodit možnost restriktivní právní úpravy takového opravného prostředku (srov. např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 489/03).

41. Zvláštní prostředky k nápravě vad některých rozhodnutí

Nejvyšší státní zástupce může do tří měsíců od právní moci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci. Za tím účelem může státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství vyžadovat od nižších státních zastupitelství spisy, dokumenty, materiály a zprávy a provádět prověrky.

Orgán, jemuž byla vrácena věc soudem rozhodujícím v druhém stupni, bude moci požádat o revizní přezkoumání. Takovou žádost bude možno uplatnit při porušení ustanovení zákona o vrácení věci k novému projednání a rozhodnutí, a to proti

- rozhodnutí soudu o vrácení věci státnímu zástupci k došetření,
- rozhodnutí o zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí.

O tomto revizním přezkoumání bude bez jednání rozhodovat Nejvyšší soud (příp. vrchní soud, jde-li o rozhodnutí krajského soudu jako soudu

odvolacího), který rozhodne jen o potvrzení takového rozhodnutí, nebo o jeho zrušení a přikázání soudu, který takové rozhodnutí učinil, aby ve věci sám po doplnění dokazování rozhodl. Rozhodnutí, kterým rozhodnutí potvrdí, nebude třeba zpravidla vůbec odůvodňovat, pokud jej zruší, bude obsahovat jen velmi stručné odůvodnění, a to i jen poukazem na důvody uvedené v žádosti o revizi. Podrobnější odůvodnění bude moci Nejvyšší soud využít např. z důvodů usměrnění judikatury.

Bude zachováno zvláštní oprávnění nejvyššího státního zástupce k zrušení nezákonných usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, které se v praxi osvědčuje. V případě, že dojde k zrušení usnesení o postoupení věci jinému orgánu, oznámí takové rozhodnutí nejvyšší státní zástupce orgánu, kterému byla věc takovým zrušením usnesením postoupena.

Nově se navrhuje upravit žádost orgánu, jemuž byla vrácena věc, o revizní přezkoumání, kterou bude možno uplatnit při porušení ustanovení zákona o vrácení věci proti rozhodnutí soudu o vrácení věci státnímu zástupci k došetření a rozhodnutí o zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení věci soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí. Taková žádost bude muset být podrobně odůvodněna, a to i poukazem na porušení konkrétního ustanovení zákona.

Po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. bylo velmi výrazně omezeno kasační rozhodování odvolacích soudů, které však nikoli všechny odvolací soudy začaly ve stejném rozsahu uplatňovat, a proto je třeba usměrnit judikaturu v této mimořádně závažné otázce trestního řízení z hlediska, v kterých případech je třeba uplatnit apelační postup a v kterých kasační postup, a tím sjednotit rozhodování všech odvolacích soudů. Postup navazující na žádost o revizní přezkoumání, jímž je podle návrhu jen revizní přezkoumání na podkladě spisu v neveřejném zasedání, bude čelit průtahům, které vznikají často i opakovaným nedůvodným vracením věci do předchozího stadia řízení. Toto vyplývá i z judikatury Nejvyššího soudu ohledně podávaných stížností pro porušení zákona, kde se však Nejvyšší soud vzhledem k zrušení § 272 trestního řádu, který upravoval možnost zrušení rozhodnutí při porušení zákona jinak než v neprospěch obviněného, Ústavním soudem, omezuje jen na akademické výroky (bez možnosti zrušení nezákonného rozhodnutí), jež však jsou, jak o tom svědčí přetrvávající praxe některých odvolacích soudů nebo i jednotlivých senátů těchto odvolacích soudů, pro sjednocení judikatury odvolacích soudů nedostatečné.

42. Zvláštní způsoby řízení a odklony

A. Mezi zvláštní způsoby řízení patří:

- a) řízení proti mladistvým,
- b) řízení proti právnickým osobám,
- c) řízení proti uprchlému,
- d) řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu.

Řízení proti mladistvým bude upravovat zvláštní zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Řízení proti právnickým osobám bude upravovat zvláštní zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (viz rekodifikace trestního práva hmotného předložená již Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky).

Řízení proti uprchlému a řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu, která byla potřebným způsobem upravena novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., budou převzata bez zásadních změn.

Řízení proti mladistvým bude i nadále upravovat zvláštní zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), který bude v návaznosti na rekodifikaci trestního řádu a na vyhodnocení jeho účinnosti v potřebném rozsahu novelizován.

Další zvláštní způsoby řízení, a to řízení proti uprchlému a řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu, se navrhuje převzít z platné právní úpravy, která se osvědčuje a která bude jen přizpůsobena z hlediska návaznosti jednotlivých institutů trestního řízení.

B. Řízení o odklonech nebude upraveno v rámci zvláštních způsobů řízení, ale bude upraveno ve zvláštní hlavě zvláštní části trestního řádu.

Návrh bude upravovat tyto typy odklonů:

- a) řízení o podmíněném zastavení trestního řízení,
- b) řízení o podmíněném zastavení trestního řízení s dohledem,
- c) řízení o narovnání.

V rámci těchto odklonů bude možno ukládat více druhů přiměřených omezení a povinností než podle platné úpravy a bude možno také přijmout závazek obviněného na odpracování určitého počtu hodin prospěšných prací, které by byly obdobou obecně prospěšných prací, a proto by ohledně jejich výkonu mohla být obdobně použita ustanovení týkající se obecně prospěšných prací.

Odklony (podmíněné zastavení trestního řízení, podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem a narovnání) budou upraveny ve zvláštní hlavě V, neboť jde o zvláštní postupy, které směřují ke zvláštním typům rozhodnutí v rámci běžného postupu řízení, neboť se uplatňují ve všech stadiích nalézacího řízení, a to za stanovených podmínek i v prověřování před zahájením trestního stíhání (podle platného trestního řádu jako podmíněné odložení podání návrhu na potrestání). Jejich zvláštností také je, že se při nich uplatňují i neprocesní postupy, zejména mediace prováděná Probační a mediační službou.

Úprava odklonů bude v zásadě převzata z platné právní úpravy, přičemž však bude doplněna o podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem probačního úředníka. Tento zvláštní druh odklonu vznikne spojením podmíněného zastavení trestního řízení za obdobných podmínek jako je tomu u prostého podmíněného zastavení trestního řízení, avšak s prodloužením horní hranice zkušební doby na tři roky, a dohledu probačního úředníka, který bude vykonáván za stejných podmínek jako je tomu u dohledu v ostatních případech.

U narovnání bude upraven výčet trestných činů, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž vyloučeny budou případy, kdy poškozeným je stát nebo územně samosprávný celek.

Po vzoru zahraničních úprav (srov. zejména rakouskou úpravu provedenou zákonem č. 55 BGBl z 9. dubna 1999; srov. i § 90a a § 90b rakouského trestního řádu) bude v rámci odklonů (podmíněného zastavení trestního řízení, podmíněného zastavení trestního řízení s dohledem a narovnání) možno ukládat širší škálu přiměřených omezení a povinností než podle platné úpravy (např. absolvovat

probační program, nenavštěvovat určité akce nebo zařízení, nepřechovávat předměty, které by mohly sloužit k páčání trestné činnosti, opustit obydli, kde došlo ke spáchání trestné činnosti, neměnit bez předchozího oznámení bezdůvodně své zaměstnání, neměnit bez předchozího oznámení své bydliště apod.). Dále bude také možné přijmout zejména u podmíněného zastavení trestního řízení a podmíněného zastavení trestního řízení s dohledem závazek obviněného na odpracování určitého počtu hodin prospěšných prací, které by byly obdobou obecně prospěšných prací. Vzhledem k tomu se předpokládá ohledně jejich výkonu obdobné použití ustanovení týkající se obecně prospěšných prací, byť v případě tohoto závazku nejde o ukládání trestu, ale ze strany obviněného o dobrovolné převzetí takového závazku, které státní zástupce nebo soud v rozhodnutí přijme, a tak se stane okolností rozhodnou pro následné rozhodnutí o osvědčení.

43. Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech

Mezinárodní justiční spolupráce (dříve „právní styk s cizinou“) bude upraven v samostatném zákoně o mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech.

Příslušná část stávajícího trestního řádu věnovaná právnímu styku s cizinou (nově mezinárodní justiční spolupráci) vychází z principu, že právní pomoc si navzájem poskytují jednotlivé státy, a to i v rámci Evropské unie (Evropských společenství). V souladu s mezinárodními smlouvami o právní pomoci v širším smyslu slova je třeba do zákona promítnout vnitrostátní postup při plnění závazků z těchto smluv. Rozšiřující se mezinárodní spolupráce v této oblasti zejména v rámci Evropské unie (Evropských společenství) si vynucuje opakované doplňování příslušné části trestního řádu, a proto se jeví do budoucna vhodnější úprava v samostatném zákoně, který bude upravovat mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech. Příslušná část trestního řádu byla doposud zaměřena především na spolupráci a vzájemnou právní pomoc mezi jednotlivými státy, ale do budoucna budou zřejmě stále více převažovat prvky mezinárodní justiční spolupráce, které se orientují na právní pomoc i ve vztahu k mezinárodním institucím, a to jak permanentním (např. Mezinárodní trestní soud), tak ustanoveným ad hoc (např. mezinárodní tribunály pro bývalou Jugoslávii nebo pro Rwandu, které byly zřízeny rezolucemi Rady bezpečnosti Organizace spojených národů na základě kapitoly VII Charty Organizace spojených národů).

Návrh věcného záměru vychází z toho, že bude v samostatném zákoně provedena zvláštní úprava pro řízení v trestních věcech, které je natolik specifické zejména s ohledem na formálnost trestního řízení, práva obviněného, uplatňování obhajoby, požadavek zahájení a vedení trestního řízení, resp. trestního stíhání apod., že předpisy platné pro mezinárodní justiční spolupráci např. v občanskoprávních věcech jsou v podstatě nepoužitelné, a to ani podpůrně. Proto bylo v průběhu legislativního procesu upuštěno od zvažované alternativy úpravy mezinárodní justiční spolupráce ve zvláštním zákoně vztahujícím se jak k trestnímu, tak i k občanskému soudnímu řízení, která by naproti tomu umožnila vymezit určité společné zásady a postupy pro mezinárodní justiční spolupráci pro všechny typy procesu, a v dalších částech zákona by byly upraveny jen odlišnosti pro jednotlivé druhy řízení, např. v trestních věcech, v občanskoprávních věcech atd. Podle provedené analýzy je totiž norem, které by byly společné pro mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních i občanskoprávních, jen minimální počet, přičemž i tyto společné zásady a ustanovení jsou aplikovány v těchto právních odvětvích různě a různě se i do budoucna vyvíjejí,

a to zejména v souvislosti s recentním vývojem III. pilíře Evropské unie, kdy vzájemné uznávání a výkon je v trestních věcech prosazován bez dostatečného sbližování hmotného práva (to vede např. k postupné erozi možnosti odepřít spolupráci z důvodu ochrany veřejného pořádku), zatímco v civilních věcech je předpokladem vzájemného uznávání a výkonu dostatečná aproximace hmotného práva. Dále je třeba poukázat i na to, že tzv. euronovelou trestního řádu v současnosti schválenou Parlamentem České republiky má být odstraněna přiměřená aplikovatelnost zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním na dožádání v trestních věcech, která se v praxi neosvědčuje. Uvedená společná úprava by také byla podstatně náročnější, a to jak z hlediska její přípravy, legislativního procesu, ale i aplikace, když by orgány činné v trestním řízení musely zvažovat použití obecné a zvláštní úpravy ve vzájemné souvislosti.

Navržené řešení spočívající v provedení úpravy mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech ve zvláštním zákoně vychází nejen ze zkušeností ostatních států, v nichž je taková úprava běžná (např. Spolková republika Německo, Rakousko atd.) ale také z potřeb aplikační praxe, které ukazují, že při mezinárodní justiční spolupráci je nezbytný do značné míry odlišný přístup, než který je běžný v čistě vnitrostátním řízení. Při dožádání do i z ciziny, jakož i v rámci dalších typů mezinárodní justiční spolupráce ve v trestních věcech mají významnou, v některých případech rozhodující úlohu ústřední justiční orgány a další orgány, které nejsou stricto sensu orgány činnými v trestním řízení (jde mj. o Ministerstva spravedlnosti, zapojeno je i Ministerstvo zahraničních věcí a zastupitelské úřady). Řízení před těmito orgány pak již nemá povahu trestního řízení, ale jde o řízení do značné míry sui generis, v němž vzhledem k vlivu na zahraniční vztahy České republiky je zapotřebí vyšší míra flexibility a operativnosti, jakož i vyšší míra uvážení při styku s orgány cizích států a ohled na vnitrostátní právní úpravy a specifické vztahy s jednotlivými cizími státy. I při vyřizování žádostí cizích států o právní pomoc však české justiční orgány neprovádějí v České republice trestní řízení – i zde jde o řízení sui generis, na které nelze zcela aplikovat ustanovení o trestním řízení. Soudy vyšších stupňů by ke zvláštnímu zákonu vytvářely rovněž samostatnou judikaturu, což by usnadnilo vyvarovat se nepřiměřených analogií s vnitrostátním řízením. V praxi se takové nepřiměřené analogie vyskytují např. u vydávací vazby.

Z hlediska věcného řešení mezinárodní justiční spolupráce bude vycházeno z úpravy, která je nyní schválena Parlamentem ČR a která bude jen doplněna o otázky, jež bude nutno upravit s ohledem na potřeby, které se objeví v mezidobí od přijetí této nové úpravy do uzákonění rekodifikovaného trestního řádu.

44. Vykonávací řízení

Výkon rozhodnutí bude i nadále v působnosti soudu, s výjimkou určitých spíše ojedinělých rozhodnutí státního zástupce nebo policejního orgánu, kterými se ukládá určitá povinnost nebo omezení (např. rozhodnutí o pořádkové pokutě). Výkon těchto rozhodnutí zajišťuje orgán, který rozhodnutí v prvním stupni učinil.

Obsahem právní úpravy vykonávacího řízení bude postup při výkonu jednotlivých druhů trestů a ochranných opatření. Vedle logických úprav vyvolaných změnou kompetencí některých subjektů, jež se na výkonu některých trestů podílejí (zejména orgánů veřejné správy), bude oproti stávající úpravě vykonávací řízení doplněno o postup při výkonu trestů, které se buď nově navrhuji v trestním zákoníku (např. trest domácího vězení) nebo které již platný

trestní zákon zná, avšak jejich výkon dosud upravovaly podzákonné právní předpisy, anebo v zásadě nebyly upraveny vůbec (např. tresty ztráty čestných titulů a vyznamenání a ztráty vojenské hodnosti). Obdobně bude postupováno při úpravě nového ochranného opatření zabezpečovací detence.

S vykonávacím řízením úzce souvisí instituty zahlazení odsouzení a postup při aplikaci rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii a milosti, kde bude převzata dosavadní úprava bez zásadnějších změn.

Význam vykonávacího řízení, které naplňuje a garantuje obecný účel trestního řízení, vyplývá z jeho vlastního účelu, jenž spočívá v nuceném uskutečnění obsahu rozhodnutí příslušného orgánu činného v trestním řízení, a to převážně soudu, pokud to povaha takového rozhodnutí vyžaduje, zejména jestliže nebylo realizováno dobrovolně. Z jiného aspektu je význam výkonu rozhodnutí v trestním řízení potvrzen jeho vazbou na účinnost uložených trestů, neboť obecně platí, že účinnost trestu je přímo závislá na způsobu jeho výkonu. Rozsah pojmu vykonávací řízení tedy nelze redukovat pouze na výkon rozhodnutí soudu, resp. odsuzujícího rozsudku, neboť to neodpovídá rozsahu vykonávacího řízení, ale ani platnému trestnímu řádu.

Postup při výkonu jednotlivých druhů trestů a ochranných opatření je třeba doplnit především o postup při výkonu nových trestů a ochranných opatření (trest domácího vězení a ochranné opatření zabezpečovací detence), a také o právní úpravu výkonu jednak trestu ztráty čestných titulů a vyznamenání, jednak trestu ztráty vojenské hodnosti. Podstatou výkonu trestu ztráty čestných titulů a vyznamenání a trestu ztráty vojenské hodnosti je předání informace soudem o uložení takového trestu příslušnému orgánu, do jehož působnosti patří provedení potřebných opatření vyplývajících z uloženého trestu.

Návrh také předpokládá převzetí úpravy zahlazení odsouzení a některých úkonů souvisejících s udělením milosti a použití amnestie, a to v podstatě beze změny, neboť platná úprava se v zásadě osvědčuje.

45. Přechodná ustanovení

Příslušnost k řízení ve věcech, v nichž byla podána obžaloba před účinností tohoto zákona, se posoudí podle dosud platných předpisů; to neplatí pro další řízení v takové věci, jestliže ji soud za účinnosti tohoto zákona pravomocně vrátil státnímu zástupci k došetření.

Ve věcech, v nichž bylo zahájeno trestní stíhání před účinností tohoto zákona, se přípravné řízení dokončí podle dosud platných předpisů.

Ve věcech, kde vazba započala přede dnem účinnosti tohoto zákona, začnou běžet lhůty, v nichž je třeba rozhodnout o dalším trvání vazby, až ode dne, kdy tento zákon vstoupí v účinnost; tím není dotčeno ustanovení o přípustném trvání vazby.

Změna věcné příslušnosti soudů spočívající ve výrazném zúžení agendy krajských soudů by neměla vést k hromadným přesunům věcí, které v souladu s dosud platnými předpisy byly předloženy s obžalobou soudu. V těchto věcech by měl být činný v zájmu rychlosti a ekonomie řízení i nadále ten soud, který již začal vést řízení.

Pokud bude k datu účinnosti zahájeno trestní stíhání, je jednodušší přípravné řízení dokončit podle dosavadní právní úpravy, neboť dodatečné rozlišování formy, v níž se má nově přípravné řízení vést, by vyvolávalo zbytečné komplikace.

S ohledem na to, že návrh předpokládá odlišný režim rozhodování o dalším trvání vazby, bude třeba zákonem řešit otázku počítání běhu lhůty, v níž se má o dalším trvání vazby rozhodnout ve věcech, kde vazba započala přede dnem, kdy zákon vstoupí v účinnost.

IV. SOULAD NAVRHOVANÉHO ŘEŠENÍ S ÚSTAVOU, S PRÁVNÍM ŘÁDEM, S MEZINÁRODNÍMI SMLOUVAMI A S PRÁVNÍMI AKTY EU

Navržené věcné řešení respektuje ústavní úlohu jednotlivých orgánů činných v trestním řízení i meze zásahů do občanských práv a svobod, jak je stanoví zejména Listina základních práv a svobod. Je rovněž v souladu s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

Do návrhu byly promítnuty i mezinárodní závazky, které pro Českou republiku vyplývají především z **mnohostranných** i dvoustranných mezinárodních smluv, zejména o právní pomoci (viz bod II věcného záměru), které jsou pro Českou republiku závazné, a z právních aktů Evropské unie.

Návrh věcného záměru v neposlední řadě přihlíží i k mezinárodním doporučením, která byla přijata zejména v rámci Rady Evropy (týkajícím se zjednodušení a zrychlení trestního řízení, požadavků kladených na výkon jednotlivých druhů **trestů** a ochranných opatření nebo práv jednotlivých subjektů trestního řízení).

Návrh je proto slučitelný s právem Evropské unie.

V. DOPAD NAVRHOVANÉHO VĚCNÉHO ŘEŠENÍ NA STÁTNÍ ROZPOČET

Realizace některých navrhovaných změn je spojena na jedné straně s určitou úsporou finančních prostředků **vynakládaných** ze státního rozpočtu a na druhé straně naopak s požadavkem na dodatečné výdaje. Úsporu lze očekávat v důsledku předpokládaného zrychlení trestního řízení dalším odstraněním duplicitně prováděných úkonů spočívajících zejména v dokazování a v důsledku zkrácení délky vazebního řízení, které se zrychlením trestního řízení souvisí. Snížení nákladů hrazených státem lze očekávat také v důsledku snížení nákladů na účast obhájců u jednotlivých procesních úkonů s ohledem na předpokládané zjednodušení přípravného řízení, které by mělo být celkově rychlejší a efektivnější, a také s ohledem na zavedení institutu prohlášení viny v řízení před soudem. Výši těchto úspor nelze předem přesněji stanovit.

Dodatečné náklady si naopak vyžádá zejména rozšíření Probační a mediační služby tak, aby mohla splnit všechny své úkoly jak ve stadiu přípravného řízení, tak i v řízení před soudem. Předpokládané náklady na zvýšení počtu probačních úředníků o 70 osob vyžádá každoročně náklady na platy, pojistné a příděl do FKSP 22,8 mil. Kč a na věcné výdaje 2,1 mil. Kč. V prvním roce realizace budou věcné výdaje vyšší o 9,9 mil. Kč, potřebných na vybavení pracoviště.

Případné nové vymezení příslušnosti krajského soudu k řízení v prvním stupni za současného zakotvení principu, že tento soud dokončí řízení ve věcech, v nichž před účinností zákona byly podány obžaloby, nevyvolá nutnost ve větším rozsahu

provádět personální opatření v podobě přesunů soudců z krajských soudů na okresní soudy. Lze proto předpokládat, že postačí navýšení počtu pouze o 56 míst soudců, což představuje každoročně náklady na platy, pojistné, přiděl do FKSP ve výši 57 mil. Kč a příslušné věcné výdaje ve výši 1,7 mil. Kč; v prvním roce budou věcné výdaje vyšší o 7,9 mil. Kč, potřebných na vybavení pracoviště. Pokrytí uvedených nákladů je mimo finanční možnosti Ministerstva spravedlnosti.

Pro úplnost je třeba konstatovat, že pokud v rámci přípravy návrhu věcného záměru přicházelo v úvahu více v zásadě rovnocenných řešení, návrh zvolil takové řešení, které vyžaduje menší rozpočtové náklady (např. nezavedení instituce předprocesního soudce).

Návrh není spojen s dopady na ostatní veřejné rozpočty, hospodářské subjekty, zejména na malé a střední podnikatele; neplynou z něho žádné sociální dopady a nedopadá ani na životní prostředí. Návrh věcného záměru trestního řádu neupravuje žádnou oblast vztahů odlišně pro muže a ženy.